

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1940.

Första kammaren.

Nr 33.

Tisdagen den 4 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Justerades protokollen för den 29 och den 31 nästlidne maj samt den 1 innevarande månad.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med åberopande av närslutna läkarintyg får undertecknad härmed anhålla om befrielse från deltagande i riksdagsgöromålen under tiden från och med den 3 till och med den 30 innevarande juni månad.

Ulriksdal den 3 juni 1940.

Sam Larsson.

Generaldirektör *Sam Larsson* är på grund av akut infektionssjukdom oförmögen till tjänstgöring t. o. m. den 30 juni.

Stockholm den 3 juni 1940.

Westergren,
med. dr.

Den begärda ledigheten beviljades.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 329, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till oförutsedda utgifter;

nr 333, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen för budgetåret 1940/41 under femte huvudtiteln gjorda framställning om anslag till Statens sinnessjukhus: Avlöningar m. m.;

nr 334, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Medicinalstyrelsen: Beredskapsorganisation för budgetåret 1940/41; samt

nr 335, i anledning av väckt motion om avdrag enligt civila avlöningsreglementet vid tjänstledighet för fullgörande av tjänstgöring såsom medlem av landstormskvinnoförening.

Anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 332, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående utövande under vissa utomordentliga förhållanden av fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret tillkommande befogenheter, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 294, angående vissa av krisläget föranledda lönespörmål.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 304, med hemställan om riksdagens samtycke till utfärdande av förordnande jämlikt 1 § moratorielagen.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herr *Ström, Fredrik*, väckta motionen, nr 228, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillägg till de av riksdagen godkända grunderna för dyrtidstillägg under budgetåret 1940/41 åt vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet nedannämnda motioner: nr 229, av herr *Ström, Fredrik*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om nöjesskatt, m. m.; och nr 230, av herr *Nordenson* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om höjning av utskiftningsskatten.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet den av herr *Johanson, Karl Emil*, m. fl. väckta motionen, nr 231, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran konstitutionsutskottets memorial nr 20 samt utlåtanden nr 21 och 22.

Vid föredragning av sammansatta konstitutions- och andra lagutskottets memorial nr 4, angående ersättning åt revisionssekreteraren O. Hesselgren, vilken inom sammansatta konstitutions- och andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av vissa frågor, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 184—200, bevillningsutskottets betänkanden nr 33—36 ävensom bankoutskottets utlåtanden nr 39 och 40 samt memorial nr 41.

Vid föredragning av första lagutskottets memorial nr 46, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran första lagutskottets utlåtanden nr 47—51, andra lagutskottets utlåtanden nr 30—35 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 42 och 52—55.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren måtte besluta, att andra lagutskottets utlåtanden nr 30 och 31 skola på morgondagens föredragningslista uppföras,

utlåtandet nr 30 närmast efter jordbruksutskottets utlåtande nr 42 och utlåtandet nr 31 närmast efter konstitutionsutskottets utlåtande nr 22.

Denna hemställan bifölls.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 232, av herr *Herlitz*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa av krisläget föranledda lönespörsmål;

nr 233, av herr *Johanson, Karl August*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillägg till de av riksdagen godkända grunderna för dyrtidstillägg under budgetåret 1940/41 åt vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl.;

nr 234, av herr *Holmström* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa utökningar av arméorganisationen m. m.;

nr 235, av herr *Andersson, Elof*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m.;

nr 236, av herr *Näslund* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m.; samt

nr 237, av herr *Holstenson* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m.

Anmäldes och bordlades statsutskottets utlåtande nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.15 e. m.

In fidem

G. H. Berggren.

Onsdagen den 5 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr *von Horn* anmälde, att han åter infunnit sig vid riksdagen.

*Ang. faststäl-
lande av nor-
malpris för
brännved
m. m.*

Jämlikt § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr *Mannerskantz* till herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet framställt följande frågor: »Kommer normalpris att fastställas för brännved inom närmaste tiden, och komma i så fall skogsägarnas organisationer att givas tillfälle yttra sig däröver? Kommer snarast besked att lämnas till större förbrukare om huruvida de för nästa bränslesäsong kunna påräkna kol- och koksbränsle eller icke?»

Herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet **Eriksson**, som enligt å föredragningslistan gjord anteckning komme att vid detta sammanträde besvara herr *Mannerskantz*' berörda frågor, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Herr *Mannerskantz* har till mig framställt följande frågor:

Kommer normalpris att fastställas för brännved inom närmaste tiden och komma i så fall skogsägarnas organisationer att givas tillfälle yttra sig däröver?

Kommer snarast besked att lämnas till större förbrukare om huruvida de för nästa bränslesäsong kunna påräkna kol- och koksbränsle eller icke?

Till svar å den första frågan får jag anföra:

Genom beslut den 31 maj 1940 har Kungl. Maj:t efter förslag av statens vednämnd fastställt normalpriser å vissa vedsortiment; jag hoppas, att kungörelsen i ämnet skall hinna utkomma i dag. Vid ärendets beredning ha vedkontoren, vari skogsägarnas organisationer finnas representerade, var för sitt område avgivit förslag rörande normalpriserna. Skogsägarintresset är jämväl företrätt inom statens vednämnd. Tillräcklig anledning att härutöver särskilt höra skogsägarorganisationer i ärendet har ej ansetts föreligga.

Vad beträffar herr *Mannerskantz*' andra fråga ber jag först att få anmärka, att tilldelningen av kol och koks under nästa bränslesäsong självfallet måste bli beroende på i vilken utsträckning import av dylikt bränsle kommer att kunna äga rum. Med utgångspunkt från vissa antaganden beträffande importens storlek har inom statens industrikommission en bränsleförsörjningsplan upprättats, enligt vilken den såsom tillgänglig förutsatta kolkvantiteten skall fördelas mellan olika industrigrupper och andra förbrukare med hänsyn till de olika kolförbrukande företagens betydelse för folkförsörjningen och försvaret. De olika branschorganisationerna inom industrien ha var för sig underrättats om den tilldelning, som enligt den uppgjorda försörjningsplanen kan emotas. I samband med att kungörelse utfärdats den 26 april angående reglering i vissa fall av handeln med vedbränsle har industrikommissionen utfärdat anvisningar om anskaffning av ved för olika ändamål. Dessa anvisningar offentliggjordes i pressen och genom radio. Industri- och kommunika-

Ang. fastställande av normalpris för brännved m. m. (Forts.)
tionsföretag och andra större bränsleförbrukare ha uppmanats att hos representanter för industrigrupperna, industrikommissionen eller vedkontoren skaffa sig kännedom om den för dem planlagda förbrukningen av ersättningsved.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Anledningen till att jag har framställt dessa frågor är att vi på skogsägarhåll börjat bli oroliga över den försinking i fråga om möjligheten att göra upp särskilt de större affärerna med statliga och kommunala myndigheter, som har inträffat, och att vi också ha varit rädda för att inte den gynnsammaste transportsäsongen skall kunna utnyttjas. Det har varit ganska stora affärer, som inte kunnat komma till stånd på grund av vednämndens ingripanden, och vi ha fruktat att det skulle regleras och planeras så pass att veden får ruttna och människorna frysa. Jag tycker att det redan dragit för långt ut på tiden. Senare på året blir väderleken sämre och skogsägarna få också sämre om tid. Det är av samma anledning som det är nödvändigt att de stora förbrukarna kunna få veta, om de skola köpa ved eller om de få kol.

Nu, sedan herr statsrådet lämnat kammaren, är det kanske inte så stor anledning att ge honom några ytterligare råd. Men jag anser mig i alla fall, herr talman, föranledd att säga, att jag tror att några råd från landets skogsägare skulle ha varit väl på sin plats, liksom det också varit på sin plats att skogsägarna blivit mera direkt tillfrågade i denna sak.

Herr statsrådet *Domö* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 305, med hemställan om riksdagens samtycke till utfärdande av visst förordnande.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:
nr 232, av herr *Herlitz*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa av krisläget föranledda lönespörsmål;
nr 233, av herr *Johanson, Karl August*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillägg till de av riksdagen godkända grunderna för dyrtidstillägg under budgetåret 1940/41 åt vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl.; samt
nr 234, av herr *Holmström* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa utökningar av arméorganisationen m. m.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:
nr 235, av herr *Andersson, Elof*, m. fl.,
nr 236, av herr *Näslund* m. fl., samt
nr 237, av herr *Holstenson* m. fl.,
alla i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m.

Vid föredragning av statsutskottets utlåtande nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

*Samman-
jämnings-
förslag ang.
formerna för
ändring i
departements-
organisatio-
nen.*

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande konstitutionsutskottets memorial nr 20, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut vid behandlingen av utskottets utlåtande nr 11 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av §§ 5, 6, 25 och 43 regeringsformen samt § 38 riksdagsordningen jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten A.

I sitt utlåtande nr 11 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 33 med förslag till ändrad lydelse av §§ 5, 6, 25 och 43 regeringsformen samt § 38 riksdagsordningen jämte tvenne i ämnet väckta motioner. I: 143 och I: 144, hade konstitutionsutskottet hemställt 1) att riksdagen, med förklarande att förevarande proposition icke kunnat i oförändrat skick bifallas, i anledning av sagda proposition samt motionen I: 144 såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling måtte antaga ett av utskottet i utlåtandet framlagt förslag till ändrad lydelse av §§ 5, 6, 25 och 43 regeringsformen samt § 38 riksdagsordningen samt 2) att motionen I: 143 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag hade kamrarna vid behandlingen av utskottets berörda utlåtande bifallit vad utskottet hemställt i punkten 2) men stannat i olika beslut beträffande punkten 1). Första kammaren hade sålunda till vilande för vidare grundlagsenlig behandling dels antagit såväl det av utskottet framlagda förslaget som ett under överläggningen framställt yrkande, sammanfallande med det av Kungl. Maj:t i proposition nr 33 framlagda förslaget utom däri, att § 6 regeringsformen skulle hava den lydelse, som upptagits i utskottets förslag i ämnet, dels förkastat det i propositionen framlagda förslaget. Andra kammaren hade däremot, med avslag på utskottets hemställan under punkten 1), till vilande för vidare grundlagsenlig behandling antagit det i propositionen framlagda förslaget i oförändrat skick.

Enligt kamrarnas sålunda fattade beslut skulle § 5 och § 6 första stycket regeringsformen erhålla följande lydelse:

(enligt första kammarens beslut, (enligt första kammarens beslut, (enligt andra kammarens beslut:)
alternativ I:) alternativ II:)

§ 5.

För särskilda grenar av rikets styrelse skola finnas statsdepartement till det antal, som bestämmes genom en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag, vilken tillika anger varje departements benämning och huvudsakliga verksamhetsområde.

Den närmare fördelningen av ärendena, departementen emellan, bestämmes av Konungen genom en särskilt utfärdad, offentlig kungjord stadga.

För särskilda grenar av rikets styrelse skola finnas statsdepartement till det antal, som bestämmes genom en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag.

Departementens benämningar och fördelningen av ärendena, departementen emellan, bestämmas av Konungen genom en särskilt utfärdad, offentlig kungjord stadga.

För varje departement utser Konungen bland statsrådets ledamöter en chef och föredragande, Konungen obetaget att förordna annan ledamot av stats-

Sammanjämningsförslag ang. formerna för ändring i departementsorganisationen. (Forts.)

(enligt första kammarens beslut, alternativ I:) (enligt första kammarens beslut, alternativ II:) (enligt andra kammarens beslut:)

rådet att i departementschefens ställe föredraga de ärenden, Konungen bestämmer. Chefen för det departement, till vilket utrikes ärendena höra, är minister för utrikes ärendena.

§ 6 första stycket.

Statsrådet skall bestå av cheferna för departementen samt statsråd utan departement till det antal, lägst tre, varom stadgas i en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag. Bland statsråden utan departement böra minst två hava förvaltat civil beställning.

Statsrådet skall bestå av cheferna för departementen samt statsråd utan departement till det antal, varom stadgas i en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag.

I anledning av vad sålunda förekommit hade utskottet till behandling förehåft frågan om sammanjämkning av den skiljaktighet, som alltså förelåg mellan kamrarnas beslut, och hade utskottet i den nu förevarande punkten hemställt,

att första kammaren måtte frånträda sitt förut fattade, i memorialet såsom alternativ I betecknade beslut samt

att andra kammaren, med frånträdande av sitt förut fattade beslut, såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling måtte antaga det av första kammaren redan antagna, i memorialet såsom alternativ II betecknade förslaget.

Reservation hade anförts av herrar *Gustaf Adolf Björkman, Per Andersson, Herlitz, Källman, Björck, Karl Bodin, Lindskog, Mosesson* och *Arnemark*, vilka yrkat, att utskottet skulle framlägga ett sammanjämningsförslag, vari — på sätt utskottet i sitt utlåtande nr 11 hemställt — icke upptagits ändring i gällande bestämmelse om riksdagens medbestämmanderätt i avseende å departementens benämningar och huvudsakliga verksamhetsområden.

Herr Björkman, Gustaf Adolf: Som herr talmannen märker har ett antal reservanter till konstitutionsutskottets memorial här uttalat, att de i utskottet förordat en sammanjämkning, som skulle ha gått efter en annan linje än vad utskottsmajoriteten beslutat. Reservanterna, för vilka jag nu för talan, hade ansett att utskottet bort föreslå, för att uttrycka saken i korthet, att såsom vilande grundlagsförslag skulle antagas Kungl. Maj:ts proposition, men med den ändringen, att gällande bestämmelse om riksdagens medbestämmanderätt med avseende på departementens benämningar och huvudsakliga arbetsområden skulle kvarstå. Konstitutionsutskottsmajoritetens förslag däremot innebär, att Kungl. Maj:ts proposition skulle bifallas med den ändringen, att man skulle bibehålla bestämmelsen att bland statsråden utan portfölj, d. v. s. de konsultativa statsråden, minst två skulle ha förvaltat civil beställning.

Jag vill omnämna, att inom konstitutionsutskottet vid behandlingen av sammanjämkningen den frågan uppkom, huruvida flera olika förslag skulle förklaras vilande för vidare grundlagsenlig behandling, så att riksdagen vid ett kommande tillfälle skulle kunna bestämma sig för vilket av dessa olika alternativ som skulle vara det lämpliga. Emellertid har den frågan kommit bort, och vi stå nu inför de båda här föreliggande alternativen.

Vi reservanter skulle också ha möjligheten att yrka återremiss till utskottet för att där ytterligare få tillfälle att förfäktat vår ståndpunkt och försöka få den

Sammanjämningsförslag ang. formerna för ändring i departementsorganisationen. (Forts.)

igenom. Jag vill genast förklara, att vi emellertid icke komma att göra ett sådant försök, därför nämligen att vi, såväl reservanterna från andra kammaren som från första, antaga att det skulle vara möjligt att en komplikation uppstod, varigenom det skulle kunna befaras att hela frågan fölle. Det vilja vi icke, då vi anse att enklare former än de nuvarande erfordras för genomförande av förändringar i den departementala organisationen och att bestämmelserna härom böra skiljas från regeringsformen.

Då vi reservanter äro så lojala, att vi hålla på de stora tingen och icke vilja till varje pris få fram de mindre, är det dock i den förhoppningen, att Kungl. Maj:t vid eventuellt bifall till det sammanjämningsförslag, som nu ligger före, sedermera vid stadgeenligt bestämmande av departementens benämningar och fördelningen av ärendena dem emellan skall beakta vad som förekommit vid behandlingen av detta ärende i de båda kamrarna och kanske också taga någon hänsyn till den manstarka reservationskontingenten inom utskottet, för vilken jag nu för talan.

Jag har, herr talman, icke något yrkande att framställa.

Häri instämde herr *Andersson, Per*.

Herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Jag har redan vid beslutets fattande den 17 april i denna kammare framhållit, att jag betraktar den ökade befogenhet, som Kungl. Maj:t skulle få genom ett bifall till den bestämmelse, som nu upptagits i konstitutionsutskottets förslag, såsom en mycket obetydlig utvidgning av den befogenhet, som Kungl. Maj:t redan har.

Jag ber emellertid att få säga ett ord med anledning av ett yttrande, som herr *Herlitz* hade i den nyssnämnda debatten, då detta ärende första gången föredrogs. Han sade då, att han trodde att hans mening överensstämde med min när han uttalade en ganska vittgående åsikt. Jag ber att med anledning härav få förklara att den omständigheten, att genom det stadgande, som utskottet nu förordat, Kungl. Maj:t skulle få befogenhet att bestämma departementens benämning och ärendens fördelning dem emellan, naturligtvis ingalunda medför någonting annat än att i detta som i många andra fall avgörandet överlämnas åt Kungl. Maj:t, men att lika litet i detta som i andra fall, då Kungl. Maj:t i administrativ väg avgör ett ärende, detta skulle kunna medföra, att riksdagen vore pliktig att ikläda sig de utgifter, som Kungl. Maj:ts beslut kan medföra. Det kommer naturligtvis i detta som i andra liknande fall att förhålla sig på det sättet, att anslagen till varje departement och personalförteckningen över varje departement komma att fastställas på förslag av statsutskottet av riksdagen, och att dess beslut som utgiftsram är fullkomligt bindande för Kungl. Maj:t.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Jag hade inte väntat att vi i dag skulle komma in på någon förnyad realdebatt i denna sak, men då herr statsrådet har öppnat en debatt i ämnet, vill jag ändå yttra några få ord.

Det är med tillfredsställelse man erfar, att statsrådet nu förklarar att de ökade befogenheter, som Kungl. Maj:t har fått, skola användas med all respekt för riksdagens makt över statsregleringen. Jag tror lika fullt att jag har rätt att fasthålla vid vad jag konstaterade förra gången, nämligen att herr statsrådet så har uttolkat den nya ordning, som nu skall tillskapas, att det står Kungl. Maj:t fritt att mellan riksdagarna, riksdagen oåtspord, göra exempelvis den rätt väsentliga förändringen i departementsindelningen, att hälsovårdsärendena flyttas över till ett annat departement.

Jag har velat göra detta konstaterande i fråga om sakens innebörd. Nu är

Sammanjämningsförslag ang. formerna för ändring i departementsorganisationen. (Forts.)

ju ingenting att göra. Genom lotten har i konstitutionsutskottet bestämts, vilket förslag som skall framläggas såsom utskottets sammanjämningsförslag, och första kammaren befinner sig i det läget, att vilket beslut den än i dag fattar, kommer ett samstämmigt beslut mellan kamrarna att föreligga, för den händelse utskottets förslag bifalles av andra kammaren. Det är således i närvarande stund ingenting att göra, och jag har, herr talman, intet yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls utskottets i den nu föredragna punkten gjorda hemställan, i vad den rörde första kammaren.

Punkten B.

Lades till handlingarna.

Föredrogos ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av väckt motion om åtgärder i syfte att skapa större klarhet med avseende å den rättsliga innebörden av riksdagens beslut och uttalanden; samt

nr 22, i anledning av väckt motion angående ändring av tryckfrihetsförordningens bestämmelser om tryckfrihetsjuryn.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 31, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m., dels ock en i ämnet väckt motion.

Ang. suspension av arbetstidslagarna m. m.

Genom en den 17 maj 1940 dagtecknad proposition, nr 256, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t jämlikt § 87 regeringsformen föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m.

1 § i förevarande lagförslag var så lydande:

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, i den omfattning det prövas nödigt, meddela förordnande, att vad i nedannämnda lagar är stadgat icke skall äga tillämpning, nämligen lagen om arbetarskydd, lagen om skyldighet i vissa fall att vid flottled anordna härbärgen åt flottningarbetarna, lagen om arbetstidens begränsning, lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete, skogshärbärgeslagen, lagen om semester, sjöarbetstidslagen, lantarbetstidslagen, arbetstidslagen för detaljhandeln samt butikstängningslagen.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft en i anledning av densamma inom andra kammaren väckt motion, nr 275, i vilken herr *Brädefors* och fru *Rönn-Christiansson* hemställt, att riksdagen måtte besluta avslå propositionen.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A. att propositionen nr 256 måtte bifallas av riksdagen; samt

B. att motionen II: 275 måtte anses besvarad genom utskottets hemställan under A.

Ang. suspension av arbetstidslagarna m. m. (Forts.)

Herr **Hagman**: Herr talman, mina herrar! Jag har deltagit i detta ärendes behandling inom andra lagutskottet och där försökt förmå utskottet att i sin motivering använda vissa uttryck, som man har i semesterlagen, nämligen semesterlön och semesterersättning. Utskottet har emellertid inte ansett att detta var behövt i detta sammanhang, och jag kan ju ge utskottet rätt i detta specialsammanhang. Jag har emellertid velat begagna tillfället att nu vid kammarens behandling av detta ärende erinra om att ur lagens synpunkt är semesterlön den ersättning, som vederbörande får när han lämnar sin anställning för att åtnjuta semester för att sedermera efter semesterns slut återgå i sin tjänst. Semesterersättning är däremot det belopp, som vederbörande får när han definitivt lämnar sin anställning för att inte mera återkomma i arbete.

I det nu föreliggande fallet spelar kanske denna skillnad inte någon större roll, men då jag har fått den erfarenheten, att den ur juridisk synpunkt har stor betydelse i ett annat avseende, nämligen beträffande vissa rättsverkningar i den statliga arbetslöshetsförsäkringen, har jag velat anföra dessa synpunkter vid detta tillfälle.

Jag har intet annat yrkande att göra, herr talman, än om bifall till utskottets utlåtande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till främjande och nyttiggörande av vissa uppfinningar m. m.;

nr 185, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statens ammunitionsnämnd för budgetåret 1940/41;

nr 186, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag till kapitalinvesteringar i försvarsväsendets fastighetsfond dels till vissa förråds- och garagebyggnader, dels ock till nybyggnad för ammunitionsfabriken;

nr 187, i anledning av väckt motion om anslag till ekonomisk hjälp till Finland för inköp inom Sverige av vissa produkter;

nr 188, i anledning av väckt motion angående rätt till reseersättning till och från hemorten för vissa värnpliktiga;

nr 189, i anledning av väckt motion om anslag till omedelbar förstärkning av kustartilleriet m. m.; samt

nr 190, i anledning av väckta motioner om bidrag av statsmedel till anskaffande av viss luftvärnsmateriel.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. användningen av luftfartyg vid tjänsteresa.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtande nr 191, i anledning av väckt motion om införande i allmänna resereglementet av vissa kompletterande föreskrifter rörande användning av luftfartyg.

I en inom första kammaren av herr *J. Nilsson* i Malmö väckt motion (nr 22) hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att i allmänna resereglementet skulle införas kompletterande föreskrifter rörande användningen av luftfartyg i enlighet med grunder, som angivits i motionen.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionen I: 22 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Ang. användningen av luftfartyg vid tjänsteresa. (Forts.)

Reservation hade anmälts av herr *J. Nilsson* i Malmö, som likväl ej antytt sin åsikt.

Herr **Nilsson, Johan**, i Malmö: Herr talman! När riksdagen en gång fastställde det nuvarande resereglementet, var det civila flyget inte utvecklat till vad det sedermera har blivit. Man skrev därför försiktigtvis in i resereglementet, att tjänstemän eller andra, som behöva förflytta sig från den ena platsen till den andra, inte voro tvungna att resa med flyg. Å andra sidan säger också resereglementet, att man skall för en resa erlägga den billigaste avgiften och använda den kortaste vägen. Detta har gjort att folk i allmänhet inte har fått lov att resa med civilflyget.

Från början rådde egentligen den uppfattningen, att första klass biljett på järnväg inklusive sovvnagsbiljett skulle vara den avgift, som man skulle få erlägga på civilflyget. Denna tolkning har emellertid sedermera riksgäldskontoret inte velat vara med om. Man har helt enkelt sagt, vilket ju också kan vara ganska logiskt, att man väl inte kan få ersättning för sovplats på dagen. Följaktligen skall biljettpriset nedskrivs med 20 kronor. Om jag tar Malmö som exempel, kostar en första klass biljett dit 69 kronor 30 öre jämte 20 kronor i sovplatsavgift, alltså tillsammans 89 kronor 30 öre. Biljett för resa med flygplan mellan Stockholm—Malmö kostar 90 kronor. Folk har i allmänhet trott, att avgiften 89.30 hade man rätt att taga ut för en plats på civilflyget, men som jag nyss nämnde har riksgäldskontoret inte medgivit en sådan tolkning och har således icke velat godkänna ett högre pris än en I klass biljett å flygplan på dagen till Malmö, 69 kronor 30 öre. Följaktligen äro tjänstemän och andra förhindrade att använda flyget och därigenom, även om detta kostar 89 kronor 30 öre, faktiskt göra en viss besparing, nämligen i fråga om såväl tid som traktamenten. Detta skulle ju annars vara en fördel för staten.

Jag tillät mig vid början av denna riksdag att göra en erinran härom i en motion, och jag yrkade däri att man i allmänna resereglementet skulle införa en del kompletterande föreskrifter rörande användning av luftfartyg. Närmare motivering härför gav jag i motionen. Jag anser nämligen fortfarande, att det beror på ett förbiseende, att man inte har rätt att välja antingen flyg eller första klass järnväg med sovplatsbiljett, d. v. s. att för en resa till Malmö få en ersättning av 69 kronor 30 öre plus 20 kronor. Det är sålunda ett förbiseende att detta inte har blivit fastslaget i resereglementet, och det har medfört att vissa förrättningsmän hindras att företaga sin resa på kortaste tid och därigenom göra de övriga besparingar, som ju inte äro oväsentliga när det gäller resor.

Nu har statsutskottet gjort samma bekväma uttalande, som vi ju i allmänhet göra när vi veta att en fråga är observerad eller ligger under utredning. Vi vilja gärna befria oss från den med den motiveringen, att eftersom frågan är under utredning, så hemställs att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Så har man handlat också i detta fall. Jag gjorde inga särskilda ansträngningar för att göra min ståndpunkt gällande i utskottet, eftersom ju första avdelningen hade förfarit på samma sätt som alla andra utskott göra, utan jag lät det passera. Jag kan nu ingenting annat göra än uttala den förhoppningen, att omprövningen av frågan måtte ske så skyndsamt som möjligt. Flyget är ett transportmedel av stor betydelse, och det vore synd om man genom en formulering i resereglementet skulle hindra folk att anlita det vid lämpliga och behövliga tillfällen.

Under föreliggande omständigheter, herr talman, har jag intet yrkande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölles vad utskottet i det nu ifrågasvarande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa extra undervisningskurser för medicine studerande, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. folk-
skolläraren
E. Pousettes
löneklasspla-
cering.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 193, i anledning av väckt motion om rätt för folkskolläraren E. Pousette att tillgodoräkna sig viss tid för uppflyttning i löneklass.

I en inom första kammaren av herr *R. Wagnsson* väckt motion (I:66) hade hemställts, att riksdagen måtte medgiva, att folkskolläraren Evald Pousette, Stockholm, finge för uppflyttning i löneklass tillgodoräkna sig den tid, som Pousette innehade förordnandet som assistent och förste lärare, tillika avdelningsföreståndare, å skyddshemmet åkerbrukskolonien Hall, Södertälje.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motion I:66 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Wagnsson: Herr talman! Jag vill bara med några ord fästa kammarens uppmärksamhet på att det beslut, som riksdagen nu på statsutskottets rekommendation går att fatta, innebär en påtaglig orättvisa mot en befattningshavare.

Som bekant innehåller gällande avlöningsreglemente för lärare vid folk- och småskolor bestämmelser om villkor för uppflyttning i högre löneklass, och därvid föreskrives bland annat, att om vederbörande tjänstgjort minst fyra femtedelar av den i folkskolestadgan föreskrivna lästiden, som belöper sig på den tjänstetid, som erfordras för vinnande av uppflyttning, så skall vederbörande uppflyttas i högre löneklass, om han innehaft sin tjänst eller varit förordnad till annan lärtjänst eller skolledarbefattning vid det statsunderstödda kommunala undervisningsväsendet eller på förordnande uppehållit befattning i statens tjänst eller fullgjort annat offentligt uppdrag.

I detta fall gäller det en lärare, som haft tjänstledighet från sin lärarbefattning för att bestrida en mera krävande befattning på anstalten Hall. På grund av att denna anstalt, trots att den erhåller statsunderstöd, inte är att inränga inom det statsunderstödda kommunala undervisningsväsendet, har han av detta rent formella skäl förvägrats rätt till den löneklassuppflyttning, som han reellt sett vore berättigad att få.

När nu statsutskottet enhälligt har avstyrkt framställningen, ehuru den av *alla* hörda myndigheter mötts med sympati, så förstår jag ju att det är meningslöst att framställa något yrkande. Men det skulle vara intressant att av någon representant för statsutskottet få höra de skäl — de verkliga skäl, inte de rent formella, som i utlåtandet anföras — som kunna ha föranlett utskottets ställningstagande.

Herr Olsson, Oscar: Jag vill visst inte förneka, att starka skäl tala till förmån för motionen, och vid behandlingen i utskottsavdelningen var jag synnerligen sympatiskt inställd gentemot densamma. Om kammaren ser efter, vilka skäl utskottet anfört, finner kammaren, att utskottet egentligen sagt allt vad utskottet kan säga till försvar för sin ståndpunkt. Utskottets förslag försvaras därmed, att Kungl. Maj:t har haft denna fråga klar för sig utan att begära riksdagens medgivande att göra undantag från reglementet. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att det inte är så lätt för statsutskottet att på grund av enskilda motioner föreslå avsteg från avlöningsreglementet,

Ang. folkskolläraren E. Pousettes löneklassplacering. (Forts.)
när det gäller sådana frågor, som kungen har prövat. Hade kungen inte prövat frågan, hade statsutskottet väl knappast kunnat göra något annat än säga ifrån, att den här saken skall kungen pröva. Det är väl inte troligt, att statsutskottet skulle i fråga om ett undantag från avlöningsreglementet kunnat komma till något annat förslag.

Jag vill också fästa kammarens uppmärksamhet på en sak, som den föregående ärade talaren känner väl till, nämligen att riksdagen visat sig kinkig även när det gällt ännu mera självklara undantag från lönerglementet än motionären ansett detta vara. Det är på visst sätt ett ganska stort äventyr för statsutskottet att komma med förslag till undantag. I det förra fallet, som jag nu syftar på, hade dock Kungl. Maj:t framlagt förslaget. Statsutskottet skall naturligtvis sakligt pröva motioner lika väl som propositioner, tacka för det, men i det förhållande, som jag nu häntyder på, torde också ligga en alldeles tillräcklig motivering för att statsutskottet inte ansett sig kunna gå med på undantag i ett fall, som är direkt prövat av Konungen.

Därför, herr talman, yrkar jag bifall till statsutskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 194, i anledning av väckt motion angående anslag till uppförande och provdrift av en retortkolningsugn; samt

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlönings- och statsbidragsbestämmelser i anledning av undervisningens inställande till följd av bränslebrist m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 196, i anledning av riksdagens år 1939 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1938—30 juni 1939 m. m.

Punkterna 1—6.

Lades till handlingarna.

Punkterna 7 och 8.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 9—12.

Lades till handlingarna.

Punkterna 13—17.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 18—21.

Lades till handlingarna.

Punkten 22.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 23—25.

Lades till handlingarna.

*Anslag till
åtgärder för
arbetsmark-
nadens reg-
lering m. m.*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. jämte en i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 236, hade Kungl. Maj:t, under återopande av densamma bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden den 12 april 1940, föreslagit riksdagen att dels till Åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. för budgetåret 1940/41 anvisa ett reservationsanslag av 18,000,000 kronor, dels ock föreskriva, att uppkommande reservationer å de för budgetåret 1939/40 anvisade reservationsanslagen till reservarbeten, kontantunderstödsverksamhet m. m., till statliga och kommunala beredskapsarbeten samt till särskilda arbetslöshetsåtgärder skulle överföras till reservationsanslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag hade utskottet till behandling förehaft en inom första kammaren av herr *I. Ekströmer* väckt motion, nr 207, vari hemställts, att riksdagen ville med godkännande av Kungl. Maj:ts proposition nr 236 uttala, att de anslagna medlen — 18,000,000 kronor, — borde i huvudsak användas för anordnande av militära arbeten avseende vårt fasta försvar, och att sålunda vägarbeten och dylika mera civila arbeten, som gott tålde uppskov, endast i undantagsfall finge ifrågakomma.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på återopade grunder hemställt,

- I) att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag måtte
 - a) till Åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. för budgetåret 1940/41 anvisa ett reservationsanslag av 18,000,000 kronor;
 - b) föreskriva, att uppkommande reservationer å de för budgetåret 1939/40 anvisade reservationsanslagen till reservarbeten, kontantunderstödsverksamhet m. m., till statliga och kommunala beredskapsarbeten samt till särskilda arbetslöshetsåtgärder skulle överföras till reservationsanslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m.;

II) att motionen I:207 måtte anses besvarad med vad utskottet anfört.

Reservation hade anförts av herrar *Oscar Olsson, Bäcklund, Lindberg, Persson* i Tidholm och *Mårtensson* beträffande viss del av utskottets motivering.

Herr Wistrand: Herr talman! Kungl. Maj:ts proposition innehåller några ord om att den reglering av arbetsmarknaden, som man nu tänker sig, i många avseenden måste betraktas som ett provisorium. Jag föreställer mig, att det är mot denna bakgrund man inom statsutskottet kunnat ena sig om att föreslå bifall till densamma. Den innehåller i många avseenden synnerligen beaktansvärda synpunkter och föreslår åtgärder särskilt beträffande tryggheten av arbetsmarknadens rörlighet, som man måste ge ett mycket stort erkännande. Då jag emellertid har begärt ordet i detta ärende, är det för att framhålla, att de principer, som äro grundläggande för Kungl. Maj:ts proposition, inte under alla omständigheter kunna utgöra en säker grundval för statens hjälpverksamhet mot arbetslösheten, helst när det gäller en stor och omfattande sådan.

Kungl. Maj:ts proposition innebär, att de statliga reservarbetena skola, utom vad gäller fåtaliga grupper, helt avföras som arbetsform. I stället skul-

Anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. (Forts.)

le man uteslutande anlita beredskapsarbeten. Jag hyser den bestämda övertygelsen, att detta numera inte går att tillämpa, om vi i nuvarande situation skulle få att räkna med en stor arbetslöshet. Reservarbetena förändrade ju genom 1933 års uppgörelse i hög grad karaktär. De blevo icke längre arbeten, som voro underbetalade, utan arbeten, som betalades efter löner, vilka tillämpades ute i livet, låt vara att det var de lägsta lönerna. Vid sådant förhållande förefaller det mig, som om det inte ur någon synpunkt vore berättigat att helt och hållet avföra dem ur den allmänna planen för hjälpverksamheten vid arbetslöshet. Vad blir i så fall följden? Nu skall man tillgripa beredskapsarbeten, i den mån arbetslinjen kan hållas. Beredskapsarbetena skola utföras till avtalsenliga löner, och löner, som tillämpas inom anläggningsfacken, inom vilka flertalet objekt för beredskapsarbeten återfinnas, äro i allmänhet i och för sig mycket höga. De komma dessutom enligt nu gällande ramavtal undan för undan att stiga på grund av den allmänna överenskommelsen om reglering av avtalslönerna efter index. Det torde vara ganska klart, att under nuvarande läge, då vi inte ha samma goda ekonomiska bakgrund, som vi ändock trots allt hade under den förra stora krisen, kommer man endast i ett ringa antal fall att använda arbetslinjen, ja i ett långt mindre antal fall än vad som skulle kunnat inträffa, om man hade velat bibehålla reservarbetslinjen, vilken ju är väsentligt billigare.

Innebörden av detta blir alltså, att hjälpverksamheten för de arbetslösa i synnerligen hög grad kommer att koncentreras på understödslinjen, om vilken vi väl — säga vad man vill — ändock måste anse, att det är den socialt förkastligaste av alla. Vi komma helt enkelt på grund av dessa bestämmelser att alldeles självmant skjuta en rigel för den ur social synpunkt lyckligare hjälpformen för de arbetslösa, nämligen arbetslinjen. Jag tror inte, att detta kan vara önskvärt ur någon synpunkt, och jag vill i detta sammanhang uttrycka ett önskemål, som jag kanske t. o. m. bör accentuera till en förväntan, att Kungl. Maj:t, om vi drabbas av en svårare arbetslöshet, måtte taga under mycket allvarlig omprövning att återgå till vad som tidigare praktiserats. Jag är övertygad om att händelsernas eget förlopp kommer att framtvinga detta, men jag tror inte, att det skadar, att man redan nu gör sig förtrogen med att de grundlinjer, som på detta område dragits i Kungl. Maj:ts proposition, i själva verket icke utan svår social skada kunna hållas i det långa loppet och vid påfrestande situationer.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Det var egentligen med tanke på min reservation jag begärt ordet, men jag skall först be att få säga ett par ord på grund av den siste ärade talarens anförande.

Det är ju onödigt att gå djupare in på saken, då den siste ärade talaren inte gjorde något yrkande. Under debatten i statsutskottet — jag deltog inte i det förberedande arbetet på den avdelning, som hade ärendet under behandling — var det ingen, som ville göra troligt, att frågan om reservarbetena var aktuell just under nuvarande omständigheter. Då liknande synpunkter som de talaren anförde kommo till synes, stod det också alldeles oemotsagt, att eftersom frågan inte var aktuell nu, vore det naturliga att ta upp den först när den bleve aktuell. På någon sakdebatt gick man egentligen inte in från någotdera hållet i statsutskottet. Frågan om reservarbetenas nytta och nödvändighet är ju en gammal stridsfråga, och jag liksom utskottet för övrigt tycker, att den kunna vi låta ligga, till dess den blir aktuell. Jag har lika litet som det övriga statsutskottet kunnat anse, att det är någon idé att ta upp en stor debatt just nu i det ärendet.

Nu till den sak, för vilken jag begärt ordet! Det har avgivits en mycket

Anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. (Forts.)
 snäll och beskedlig reservation mot viss del av utskottets motivering av några herrar i statsutskottet, och det intresserar kanske kammaren att få reda på vad det är för del av motiveringen vi opponera emot. Det gäller sista meningen före utskottets kläm, där det står på följande sätt — och det kan ju vara rätt intressant att se på skrivsättet där: »I övrigt har Kungl. Maj:ts förslag icke givit utskottet anledning till uttalande i annat avseende än att utskottet förutsätter, att hyresbidrag till arbetstagare utom hemorten samt lönetillägg för icke yrkesvan reservarbetskraft endast medgives i sådana fall, där behov av dylik hjälp föreligger eller eljest särskilda skäl äro för handen.» Enligt vanligt språkbruk — och det, herr talman, är jag inte ensam om att tycka — ligger häri en anmärkning mot Kungl. Maj:t för att ha gett sådana bidrag, där behov av dylik hjälp inte är för handen. Under den debatt, som uppstod i statsutskottet rörande detta uttalande, fick jag till min stora häpnad höra, att Kungl. Maj:t visst inte, såvitt man hade reda på saken, gjort sig skyldig till några överträdelser i detta fall. Ingen påstod, att Kungl. Maj:t hade gett sådan hyreshjälp utan behov därav. Så småningom under debatten uppdagades det, att denna sats var följden av en kompromiss, och denna kompromiss hade — såsom ordföranden i avdelningen anförde — uppkommit på grund av att det ju alltid finns åtskilliga herrar, som äro angelägna att komma med pekpinnar. Jag råkade i misstämning över att statsutskottet skulle skriva sådana här saker på grund av ett visst behov hos vissa medlemmar att komma med pekpinnar. Jag har inga absoluta hämningar i fråga om att trampa Kungl. Maj:t på tårna, om Kungl. Maj:t sticker fram fötterna där jag tycker, att de inte ha någonting att göra. Det är alltså inte av omtanke om Kungl. Maj:t som jag opponerar mig, men när Kungl. Maj:t inget ont gjort och man kommer med en pekpinne och antyder, att Kungl. Maj:t har burit sig illa åt, då reagerar jag. Sådant tycker jag inte om.

Nu kan man säga, att sådana där saker äro humorfrågor, som kanske inte borde tas upp i en reservation. För allt i världen, jag var inte heller angelägen att reservera mig, men när de övriga i utskottet, som opponerade sig mot sådana synpunkter, gjorde det, ville jag inte skilja mig från dem.

Att debatten kom till stånd berodde naturligtvis inte bara på det föreslagna skrivsättet utan på att reservanterna antogo, att detta skrivsätt skulle uppfattas så, att Kungl. Maj:t för framtiden kände sig förhindrad att gå fram på samma sätt som hittills. Nu är det gott och väl, att alla medlemmar i statsutskottet, som ville ha detta skrivsätt, skyndade sig att bedyra, att det inte alls innebar någon anmärkning mot Kungl. Maj:t, men jag vill åtminstone få det klargjort i kammaren, att statsutskottet inte har menat någonting med denna sats.

På grund av de föreliggande omständigheterna, herr talman, och på grund av att statsutskottet självt trots skrivsättet anser, att Kungl. Maj:t kan fortsätta som förut, har jag inte något annat yrkande än bifall till utskottets förslag.

Herr Hagman: Herr talman, mina herrar! Herr Wistrand har vid detta ärendes behandling tagit upp den gamla stridsfrågan om reservarbeten och beredskapsarbeten, och det är klart, att den kan ha sitt speciella intresse, men jag måste för min del säga, att jag tycker, att den tidpunkt, som nu föreligger, inte är så lämplig för att klara upp alla de begrepp, som sammanhänga med dessa frågor. Det finns andra saker, som äro mera aktuella, och läget på arbetsmarknaden i vårt land är för närvarande såpass egendomligt, att ingen av den nu levande generationen har upplevt något liknande. Den gamla frågan om hjälpen till de arbetslösa har sjunkit fullständigt i bakgrunden, därför att

Anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. (Forts.)
arbetslösheten hittills minskats för varje månad som gått under innevarande år. Det stora problemet är i stället att anskaffa tillräckligt med arbetskraft till de verksamhetsområden, där sådan fattas. Problemet om reserv- och beredskapsarbeten är inte alls aktuellt i nuvarande stund.

Då jag ju som bekant tidigare haft en mycket ingående befattning med dessa problem och alltså har erfarenhet därav, skulle jag för min del här vilja uttala mig — liksom den föregående talaren, herr Olsson — för att vi för dagen bordlägga hela denna gamla strid om beredskaps- och reservarbeten. När vi en gång komma tillbaka till fredliga förhållanden, är jag rädd för att vi råka i en så katastrofal situation, att vi få anledning att behandla dessa frågor på nytt, och då få vi måhända revidera våra uppfattningar i många andra avseenden än de nu berörda. Den förordning om hjälp till arbetslösa, som antogs 1933, gäller emellertid fortfarande, och det har ju inte föreslagits någon ändring däri. Där stipuleras kort och gott, att arbete skall gå före allt understödsgivande, och de arbeten, som äro omnämnda där, äro reservarbeten.

Problemet har alltså för närvarande ingen aktualitet. Jag har visserligen en del personliga erfarenheter och synpunkter på detsamma och skulle därför ingenting ha emot att taga upp det, men jag tycker, att den nuvarande tidpunkten är mindre lämplig. Det finns så oändligt många andra synpunkter, som äro viktiga. Jag måste för min del säga, att när jag läste propositionen i detta ärende, tyckte jag den var mycket väl avvägd, ty vad som nu behövs är framför allt handlingsfrihet för Kungl. Maj:t och det organ, som i detalj skall sköta denna verksamhet. Man får inte vara alltför starkt bunden av vissa principiella bestämmelser, ty förhållandena på arbetsmarknaden i vårt land växla så oerhört, och det kan bli mycket tvära omkastningar.

Jag tycker, att det finns ingenting att erinra mot det föreliggande utskottsutlåtandet, och jag tillåter mig därför, herr talman, att hemställa, att vi för dagen inte göra någonting annat än bifalla statsutskottets föreliggande förslag, till vilket jag ber att få yrka bifall.

Herr Ström, Torsten: Herr talman! Jag delar herr Oscar Olssons uppfattning, att det påpekande, utskottet gjort i slutet av motiveringen, är onödigt. Vi hade på tredje avdelningen en ingående diskussion om denna sak och enades om att framlägga detta förslag, som sedan blev statsutskottets. Jag tror för min del, att statsutskottet inte menar annat med detta uttalande än att utskottet förutsätter, att inte prövningen skall ske summariskt utan att man skall bli i tillfälle att pröva de särskilda fallen. Det kommer säkerligen att bli många sådana i fortsättningen. Dessutom hyser jag den livliga förhoppningen, att arbetsmarknadskommissionen skall tillämpa dessa bestämmelser på ett mycket humant sätt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets framställning.

Herr Wistrand: Herr talman! Det är alldeles rätt, som herrar Oscar Olsson och Hagman hava framhållit, att frågan om den lämpligaste hjälpformen på arbetslinjen icke alldeles just nu är aktuell, och jag har för min del inte velat taga upp den som någon stridsfråga överhuvud taget. Jag konstaterar emellertid, att saken kan aktualiseras och detta möjligen tidigare än vad vi ha tänkt oss. Till varje god styrelse hör också ett stort mått av förutseende. Jag konstaterar, att mina synpunkter på frågan inte ha blivit bemötta i sak utan kanske har jag snarare mellan raderna i de anföranden som ha hållits kunnat läsa ut ett stumt gillande av vad jag har anfört. Jag vill alldeles bestämt instämma i vad herr Hagman slutade med, nämligen att huvudsaken

Anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. (Forts.)
i denna fråga är, att man inte känner sig för starkt bunden. Det är just av den orsaken, som jag har tillåtit mig att uppträda här för att prononcera — vilket jag inte kan göra nog kraftigt — att man inte får betrakta Kungl. Maj:ts proposition och statsutskottets utlåtande såsom ett prejudikat, som är grundläggande för hur denna viktiga arbetsmarknadsfråga i framtiden under alla omständigheter skall handhas. Propositionen är avgiven med hänsyn till dagens situation, och vad jag velat framhålla är, att den icke kan hålla i förändrade situationer.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Endast till förekommande av alla missförstånd ber jag att få påpeka, att det var ett misstag av herr Wistrand, då han av mitt anförande trodde sig kunna läsa ut ett gillande av sina synpunkter.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Civil personal vid krigsrätterna: Ersättningar till civila ledamöter i fältskyrigheter m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

*Ang. vissa
markfrågor
i Stockholm
m. m.*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan kronan och Stockholms stad rörande vissa markfrågor i Stockholm m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 12 april 1940 dagtecknad proposition, nr 234, hade Kungl. Maj:t, under återopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för samma dag, framlagt förslag angående godkännande av avtal mellan kronan och Stockholms stad rörande vissa markfrågor i Stockholm m. m.

I förevarande sammanhang hade utskottet behandlat följande motioner, nämligen

dels en inom första kammaren av herr *C. Lindhagen* väckt motion, nr 208, däri hemställts, att riksdagen ville besluta, att — i bidan på lugnare överväganden, rimligare tider och respektfullare hänsyn till de andliga värdena — förevarande proposition icke kunde under nuvarande förhållanden bifallas;

dels två likalydande motioner, väckta den ena, nr 209, inom första kammaren av herr *G. Tamm* och den andra, nr 265, inom andra kammaren av herr *A. Törnkvist*, i vilka hemställts, att riksdagen i anledning av innehållet i proposition nr 234 och därvid fogade 1939 års markkommissions betänkande ville, i anslutning till vad 1939 års statsrevisorer enligt motionerna uttalat, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om påskyndande av stadsplanläggningen av de delar av Ladugårdsgärdet, vilka avsåges i Kungl. Maj:ts i motionerna omnämnda beslut 1933, ävensom att därvid hinder ej måtte möta i planer på skelettplan, friläggning eller avsättande av mark för allmänna byggnader utav viss del av Ladugårdsgärdet;

dels ock en inom andra kammaren av herr *T. Henriksson* väckt motion, nr 266, däri hemställts, att riksdagen vid bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 234 måtte uttala, att frågan om Tegelbackens estetiska och trafiktekniska utformning och möjligheterna för gatutrafikens ledande under järnvägen bor-

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

de underkastas förnyad prövning, innan Kungl. Maj:t för kronans räkning fattade definitivt beslut i ärendet.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet — med förmälan, att utskottet funnit det framlagda avtalet böra från kronans sida godtagas med de ändringar, som av departementschefen förutsatts, och med vissa jämkningar beträffande Rådhuset och Kungsträdgården, som av utskottet i utlåtandet angivits — hemställt,

I. att riksdagen, med bifall till propositionen och med avslag å motionen I: 208, måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att med de ändringar, som i statsrådsprotokollet den 12 april 1940 förordats, å kronans vägnar godkänna vid propositionen fogat förslag till avtal mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad rörande vissa markfrågor m. m. i Stockholm; Kungl. Maj:t obetaget att dels under den i propositionen angivna förutsättningen förklara avtalet för kronan bindande, ändock att laga kraftägande beslut av vederbörande vattendomstol beträffande de i avtalet avsedda arbetena icke föreläge, dels medgiva förlängning av den tid, under vilken frågan om avtalets bestånd vore svävande, samt i samband med dylik förlängning företaga därav betingade ändringar i fråga om de i avtalet bestämda tillträdes- och likviddagarna m. m., dels ock vidtaga de smärre jämkningar i avtalet, som vid dess tillämpning kunde visa sig erforderliga och varom överenskommelse kunde komma att träffas;

II. att motionerna I: 209 och II: 265 måtte anses besvarade med vad utskottet förut i utlåtandet anfört;

III. att motionen II: 266 måtte anses besvarad med vad utskottet förut i utlåtandet anfört.

I motiveringen hade utskottet yttrat bland annat följande:

»Ett annat led i föreliggande markavtal är upplåtelseerna till staden av Kungsträdgården och Humlegården för parkändamål. Upplåtelse tiden är satt så lång som till 50 år, och gottgörelsen har bestämts till — förutom ett formellt årligt avgäldsbelopp av 100 kronor för vardera området — en engångssumma av 800,000 kronor.

Med tillfredsställelse bör visserligen fastslås att såväl Humlegården som Kungsträdgården sålunda alltjämt skulle förbli i kronans ägo. Villkoren för nyttjanderättsupplåtelsen måste dock betraktas vara för staten mindre fördelaktiga, om man tar i betraktande de båda markområdenas omfång och deras belägenhet mitt i eller alldeles intill huvudstadens centrum, samt dessutom deras karaktär av tomtmark.

Då nu med allt större skärpa såsom något självklart börjat hävdas kraven på Humlegårdens och Kungsträdgårdens bibehållande för all framtid såsom orörda parker, fridlysta från all bebyggelse, må häremot erinras att på denna punkt meningarna åtminstone tidigare — och i ett läge då bristen på byggnadsmark för statliga ändamål ej alls var så kännbar som nu — varit delade. Utta-
talanden, som tidigare av tillkallade sakkunniga gjorts, kunna åberopas för en motsatt uppfattning.

Vad Humlegården beträffar framförde sålunda visserligen på sin tid byggnadssakkunniga den förhoppningen att därvarande utomordentligt vackra och rikt utvecklade trädbestånd icke skulle behöva tas i anspråk för något statens byggnadsändamål under mänskligt att döma mycket lång tid framåt. De ansågo dock, att Humlegården borde bibehållas såsom kronan tillhörig tomtmark, varvid påvisades att norra hälften av Humlegården (den längst bort från Kungl. Biblioteket belägna) kunde uppdelas för bebyggelse i mindre kvarter genom utdragande av befintliga omgivande gator.

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

I avseende å Kungsträdgården framhöllo de sakkunniga vikten av att åtminstone norra delen därav (mot Hamngatan) bibehölles som tomtmark och att några väsentliga eller dyrbarare förändringar av anläggningarna icke verkställdes förrän i samband med uppförande av en monumentalbyggnad i dess fond. Innebörden av detta uttalande lär enligt utskottets mening ej föringras av att staden numera anser sig — mot viss särskild gatumarkersättning till kronan — behöva disponera en del av det hittillsvarande parkområdet för Arsenalsgatans samt också framdeles för Hamngatans breddning.

Det är alltså endast med tvekan som utskottet biträder förslaget om en avhändelse av förfoganderätten över dessa båda värdefulla markområden för en så lång tid som 50 år. Utskottet anser sig hava all anledning ytterligare understryka att upplåtelsen icke får anses vara prejudicerande för de båda områdenas användning och värdesättning i en kommande framtid.»

Reservationer hade avgivits

1) av herr *Pauli*, som ansett, dels att det stycke i utskottets motivering, som började med orden »Med tillfredsställelse» och som slutade med orden »dessutom deras karaktär av tomtmark» bort lyda: »Med tillfredsställelse — — — samt dessutom med hänsyn till deras värde såsom tomtmark»; dels ock att av motiveringen i övrigt bort utgå uttalandet »Då nu med allt — — — lång tid som 50 år.»

2) av herr *Sundberg*, som ansett, att beträffande Kungsträdgården och Humlegården utskottets uttalande om markens karaktär av tomtmark bort utgå.

Herr Lindhagen: Herr talman! Här stå vi enligt mångas uppfattning inför en stor fråga, stor i framtidsutsikterna och stor även för nutiden. För min del har jag därför i den motion, som står omnämnd först i utskottets utlåtande, hemställt, att »riksdagen ville besluta, att — i bidan på lugnare överväganden, rimligare tider och respektfullare hänsyn till de andliga värdena — förevarande proposition icke kan under nuvarande förhållanden bifallas». Med andra ord vi böra vänta med att fatta beslut och slösa med pengar i denna angelägenhet, till dess att det nu pågående världskriget avslutats.

Det finns egentligen ingenting särskilt att anmärka mot vad som föreslagits i syfte att genom *byte av fastigheter* reglera förhållandena inom den bebyggda staden. En ljuspunkt är dessutom att kunna tillgodose järnvägens utrymmesbehov och på samma gång huvudstadens behov att få till stånd en *sammanbindningsbana mellan söder och norr* med en lösning av förortsbanefrågan utan att nödgas kostbart leda den underjordiskt under strömmarna. Jag skall därför inte heller göra någon erinran mot denna del av förslaget mer än att det föreligger olika meningar, huruvida den nya gatuleden skall dragas över banan såsom kommissionens majoritet föreslagit eller under banan såsom Råstock föreslagit. Det förefaller mig, som om det senare alternativet vore det bästa icke minst ur estetisk synpunkt. Det har ju för övrigt en gång uppgjorts ett förslag för att vidga den underfart för gatutrafiken under banan, som för närvarande äger rum och med stor fördel utnyttjas av denna trafik.

För min del skall jag i detta sammanhang, när det gäller den inre staden, även be att få åberopa, vad som uttalats i motionen om den överdrift man gör sig skyldig till i pressen och följaktligen bland allmänheten i huvudstaden, när man ideligen talar om det så kallade »*Tegelbackseländet*». Det är inte alls något elände! Jag har under en mångfald år både om dagarna och nätterna och vid alla tider på dygnet passerat förbi Tegelbacken och aldrig

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

känt av något »elände» för min person och ej heller sett något »elände» för andra. Vi få väl i alla fall vara rimliga i vårt jäkt. Nu när vi uppleva motorismens övervälde, vill man inte stanna ett ögonblick, så att man kan andas ut en gång. Om en fotgängare får vänta några sekunder för att komma över spåren och gatukorsningar vid Tegelbacken samt bilarna och bussarna få stanna de också några ögonblick, måtte man väl i denna jäktets tid kunna med jämnmot överleva detta. Jag har också varit med i andra »eländen», till exempel i Chicago och London, och jämfört med dem förefaller mig Tegelbacken rent av vara en viloplats.

Utskottet har nu tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag, att man från riksdagens sida i dagens läge inte skall taga ställning till frågan om den nya gatuleden skall framdragas över eller under järnvägen utan att man skall låta denna fråga vila tills vidare. Regeringen får särskilda diktatoriska uppdrag även här, och i kriminella kristider som den nuvarande får man ju vänja sig vid att diktaturen dyker fram över den nu bortdöende parlamentarismen. Ty nog är parlamentarismen bortdöende, det få vi väl i alla fall erkänna, med den boskapsskötsel, som äger rum från så kallade ledares sida. Diktaturer med eller utan kompetens som växa up i alla möjliga vinklar och vrår i denna karriäristerernas guldålder. Jag har för övrigt ingenting emot detta heller i sådana här tider, ty det är kanske ett nödvändigt ont, och vad som är nödvändigt måste ske. Frågan om hur överfarten vid Tegelbacken skall ordnas, över eller under järnvägen, har alltså lämnats öppen av utskottet och kommer således också att lämnas öppen genom kamrarnas beslut, om riksdagen nu följer utskottet. På denna punkt kunna vi därför alla vara nöjda.

Men så komma *de ömma tonerna, framtidstonerna, jordfrågan*. Problemet om stadens bebyggelse, om man skall bygga så, att det blir en stenökenstad alltihop eller om man skall sträva efter bibehållande av lungor ävenledes i en redan ohjälplig öken och därbortom få till stånd en modern stad med humant bebyggelsesätt och således främja att de, som skola skaffa sig en bostad, få detta i form av ett någorlunda tryggt eget hem.

Där komma vi in på de stora frågorna om *Kungsträdgården, Humlegården och Gärdet* samt också andra närliggande områden, som ännu inte äro exploaterade för bostadsändamål men som ägas av staten.

Jag börjar med några ord om *Kungsträdgården och Humlegården*. Jag kan nästan inskränka mig till att i sammandrag åberopa den debatt, som ägde rum i denna kammare den 6 juni 1883 — den var inte lång, så att herrarna behöva inte bli förtröttade utan ni kunna lugnt sitta kvar och höra den, ty lunch serveras även efteråt.

Den 6 juni 1883 förelåg alltså statsutskottets avstyrkande utlåtande på en regeringsproposition, framlagd av dåvarande ecklesiastikministern Hammar-skjöld, om anslag till nytt riksarkiv, avsett att läggas i nordvästra hörnet av Humlegården. På läktaren befann sig vid detta tillfälle även jag i spänd förväntan. Flera erinringar hade gjorts om bättre utredning. Även utskottet hade ställt sig bakom detta krav och riksdagen följde utskottet. I avvaktan på denna bättre utredning bleve det inte något nytt riksarkiv uppfört i nordvästra hörnet av Humlegården, och det kom lyckligtvis aldrig dit. I debatten yttrade sig först min far *justitierådet Albert Lindhagen*, Stockholms så kallade okronade konung. Han framhöll:

»Beträffande det föreslagna läget för riksarkivet är det mig motbudande att behöva yttra mig därom. Jag är icke bland dem, som anse, att riksarkivet behöver ligga alldeles in på riksdagshuset eller ämbetsverken utan tror för min del, att om det förlägges på måttligt avstånd från dessa, därmed ingenting är förlorat.

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

Men det måste jag säga, att om man nöjer sig med att förlägga riksarkivet så långt bort som nu föreslagits, så finnes sannerligen icke brist på lämpliga byggnadslokaler i Stockholm utan att behöva *angripa våra offentliga platser*. Jag fruktar väl att för närvarande icke kunna vinna synnerlig genklang, när jag vidrör detta ämne; men jag torde mer än en gång komma att erinra därom, att *intet folk kan ostraffat lämna sin huvudstad å sido*, samt att en värdig och tilltalande huvudstad i högsta grad bidrager att liva folkets självkänsla och höja nationalmedvetandet.

Det förefaller mig således vara en särdeles egendomlig företeelse, att man nu vill *i huvudstadens vackraste park* förlägga ytterligare en stor byggnad. Man har ingenting emot, att Stockholms kommun lägger ned högst betydliga summor och underkastar sig hur stora uppoffringar som helst, för att pryda denna park; men så snart den väl blivit färdig, hyser man icke den minsta betänklighet för att röja undan allt som blivit gjort, och detta — för att bereda en byggnadsplats.

På samma sätt har mera än en gång fråga varit å bane, att för enahanda ändamål begagna *Kungsträdgården*. Om en kommun eller enskild person saknar lämplig tomt för en tilltäckt byggnad, så köper han en sådan. Vad den enskilde eller kommunen mäktar, bör ej heller överstiga Sveriges rikets krafter. Men i stället har det kommit därhän, att det icke finnes en enda öppen plats i huvudstaden, som är tryggad mot att vardas bebyggd, om blott äganderätten till densamma tillkommer svenska staten.»

Landshövdingen friherre J. Ph. Ericson i Östersund ansåg, att parken skulle bibehållas, men att man där nog kunde förlägga ett *vackert* riksarkiv. Funktionalismen var då ännu inte införd och han ansåg, att ett vackert riksarkiv snarare skulle höja parkens utseende.

Ecklesiastikministern Hammarskjöld genmälde: »En ärad talare har framställt anmärkningar mot valet av plats. Ingen undrar på att han, i sin ställning, blir varm, när han talar om Stockholms offentliga platser; men jag skulle önska, att han, med den ställning han bekläder, *även bleve varm då det gäller att bereda plats åt Sveriges offentliga handlingar*.»

Friherre A. R. von Kræmer framhöll: »Jag kan icke underlåta att instämma i Stockholmsrepresentantens förvåning över den lust, som på senare tid gör sig gällande att belamra våra offentliga platser med byggnader. *Så tillgår det icke i andra huvudstäder*. Jag erinrar blott om London, där de offentliga planteringarna kallas stadens lungor och där man anser det av största vikt att utvidga dessa och där det icke är tänkbart att på dem uppföra några byggnader.»

Överståthållaren af Ugglas yttrade: »Jag hemställer, varför man skall välja ett läge, som ovillkorligen inkräktar på en numera vacker och prydlig park inom Stockholm, och det må ursäktas en Stockholmsrepresentant, om han blir litet varm, då han ser, att det är fråga att till en del förstöra en av Stockholms vackraste platser.»

Generalmajor O. M. Björnstierna yrkade bifall till utskottets tillstyrkan men förenade sig med dem, som ansågo det vara skada, om en sådan byggnad förlades i Humlegården.

Landshövding G. Wennerberg i Växjö var siste talare i debatten. Han förenade sig skarpt med utskottet i synnerhet »på grund därav att jag anser, att, då vi äro lyckliga nog att ha en huvudstad gynnad av det vackraste läge, vi böra i tid vara angelägna om att bevara de öppna platser, som finnas. I synnerhet då folkmängden årligen tillväxer och byggnadslusten är i tilltagande, emedan i annat fall den tid torde komma, då man icke har tillräckliga medel att, såsom man måst göra i Paris, riva ned stora hus för

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

att skaffa sig öppna platser. Vi ha nu några öppna platser utom dem, som beredas av de särskilda vattendragen, och jag tror, att det skulle kännas svårt icke blott för en stockholmare, utan för vilken svensk som helst att se till exempel Karl XIII:s torg belamrat med någon större byggnad. Vi ha även Humlegården, och där är redan en stor byggnad uppförd, jag tror icke till synnerlig prydnad för parken, som icke blott bereder de kringboende glädje och trevnad utan även lockar till stora byggnadsföretag runt omkring. Det har nämligen visat sig, att där en sådan plats finnes, där uppföras stora, vackra och sunda bostäder invid densamma.»

Utän votering bifölls utskottets avstyrkande hemställan, vilket andra kam-maren redan gjort.

I det avtal, som nu träffats mellan staten och staden, har den farhåga, som Albert Lindhagen och friherre von Kræmer uttalade om lusten redan då hos staten att bebygga öppna platser blivit fullkomnad.

Men det är väl i alla fall så, att *kronans egendom är till för alla statsborga-res bästa.*

Kronan skänkte på sin tid slösigt bort Gustav Vasas jorddonation till det norrländska jordbruket för landets uppodling och bebyggande. Men pre-senten råkade som bekant i myckenheter i skogsindustriens och enskilda skogs-spekulanter's händer. De fingo denna egendom så gott som gratis med enorma egna vinningar. När det nu gäller att i någon mån riva upp de gamla för-hållandena och genom återvinning till allmogen återföra åtminstone odlings-mark med tillhörande skog, reser sig nästan hela landets befordringshavare mot sådan förgripelse inför en »välförvärvad» egendom, värd miljarder, som man fått till skänks genom de stora plundringarna av statens egendom, vilka statens administration själv satte i system.

På en motsatt bog ligger det till här i fråga om dessa öppna lungor i den stora huvudstaden. Hit kommer det övriga landet invandrande till Stockholm med ungefär femton tusen nya invånare varje år. Då det åligger Stockholm att årligen bygga en så stor ny stad för denna immigration, måtte man väl i alla fall kunna begära, att kronan icke tvingar sig till att bostäderna för dessa invandrande människor placeras även på stadens av gammal hävd öppna parker.

Här stå vi i dag inför det mest reaktionära tilltag, som förekommit i Stock-holms stads jordfrågors historia. Från utskottets sida har tydligt och marke-rat uttalats, att Humlegården och Kungsträdgården ägas av kronan och att staten således har rättighet att försälja och låta bebygga dessa områden med vanliga hus. Utskottet tillägger, att man varit tveksam, huruvida kronan bort förivra sig att tills vidare på hela femtio år »utarrendera» dessa områden till staden. Sålunda försummades en god affär genom att kronan ej genast grep sig an med försäljningen till markens saluvärde. Avtalet tillförsäkrar emeller-tid kronan, att parkområdena inte längre skola få anses vara skyddade för all framtid mot bebyggelse såsom exempelvis engelska statens motsvarande park-områden i London.

För att dock redan nu slå ofelbar vakt kring denna omkastning i åskådnings-sätt har avtalet lagt på staden en arrendeavgäld av 800,000 kronor för dessa femtio år. För att än ytterligare riva upp varje föreställning om någon slags kostnadsfri traditionell rätt för stadens invånare har någon sakkunskap utfun-nit, att staden nu bundits även med att årligen under de 50 åren betala 100 kro-nor i arrende för vardera parken. Det är högjuridikens stolta inslag i avtalet. Jag avskyr det, herr talman. Jag vet, att 600,000 andra människor i Stock-holm också göra det och att ute i det övriga riket våldsamt många sympatisö-

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)
rer finnas för tanken att åt en vacker huvudstad bevara även dess urgamla lungor i form av parker.

Sedan möter frågan om *Gärdet*. Det är ett område, som här i staden motsvarar Londons bekanta storparker, fastän dessa ibland äro mycket större, i varje fall en av dem. Nu vill man här fastslå, att även *Gärdet* är byggnadsmark, men antyder, att där kan det tänkas att längre bort bevara en plats även för friluftsliv och folkmöten. Det som bör bevaras för demonstrationer, är dock backarna, som hitintills upplåtits för ändamålet. Folk orkar inte eller har ej tid att tåga alltför långt bort till de avlägsnare delarna av *Gärdet*. Det ännu obebyggda *Gärdet*, tillämnat för ytterligare bebyggelse, bör väl ock reserveras för socialt utformade stadsdelar. Stenökenkulturen måste där på något sätt brytas.

Det har förunnats mig, att som ordförande redan i begynnelsen leda exploateringen av Stockholms stads lantegendomar. Det var en underbar uppgift att få syssla med jordens alla realiteter, både stora och små, med vägar, broar, byggnader, trädgårdskolonier, planteringar, samfärdsmedel av alla slag och allt möjligt, som ville till för en *trädgårdsstad*.

Men så kommo som gräshoppor dessa femton årliga invandrare från landsbygden. Detta har gjort, att man från spekulativa håll genomdrivit, att marken hädanefter i främsta rummet skall upplåtas inte till egnahem utan till hyresgästbostäder. Dessa uppföras ännu på ett vackert sätt, helst inte högre än tre våningar och kritvita bli de oftast också, så att de lysa på långt håll som den vita staden mitt i det gröna. Några egnahem blir det emellertid inte där. Det är husägarna, som äga bostäderna, och de, som bo där, äro gäster hos husägaren.

Vad gör nu svenska staten då den skall kolonisera sina stora markområden österut? Jo, då bygger man bara för förtjänstens skull. Vi ha helt enkelt inte haft någon regering, där det funnits plats för en verklig jordpolitik, utan redan från början har allt gått ut på att också med kronans jord på skilda sätt skaffa pengar, icke minst till upprustningar. Det bygges som sagt elefanthus och i varje sådant elefanthus inredas förtvinande små lägenheter med all möjlig komfort men utan den viktigaste komfort av allt, nämligen tillräckligt luftutrymme. Nu skall man fortsätta med denna bostadspolitik, och det finns i avtalet ej fastslaget någon förbindelse att på *Gärdet* planlägga även social stadsbebyggelse.

Detta nu om Kungsträdgårdens, Humlegårdens och *Gärdets* ödestimmar. Det vimlar även av andra likvärdiga angelägenheter inom jordfrågans område, som ej berörts i avtalet, men prejudiceras av förenämnda exempel.

Det talas så mycket om regeringarnas utsedda »sakkunniga» och vad de dikterat. Förri i världen besattes kommittéer med kommittéledamöter. Men så hittade något ljushuvud i departementen på att de borde alla kallas för sakkunniga för att förgylla upp magra eller ensidigt partipolitiska förslag. Vi behöva ej vara sakkunniga vid tillsättningen men bli va det redan omedelbart efter den.

Nu ha även kommunerna följt efter det höga föredömet och utnämna blott »sakkunniga». Även i det föreliggande ärendet vimlar det av »sakkunniga». *Hjärtelaget* får otillräcklig hänsyn vid olika utnämningar, hjärtelaget för saken, för huvudstadens stora befolkning, som även har rättighet till egnahem, frisk luft och skönhet i bebyggelsen.

Jag skall emellertid såsom *ett rop i år från 1883* be att få yrka bifall till min motion, vari det hemställes, »att riksdagen ville besluta, att — i *bidan på*

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

lugnare överväganden, rimligare tider och respektfullare hänsyn till de andliga värdena — förevarande proposition icke kan under nuvarande förhållanden bifallas». Jag framställde samma yrkande i Stockholms stadsfullmäktige men det upptogs inte till någon saklig omröstning utan trollades bort i en veva av formell omröstningspolitik.

Herr **Öman**: Herr talman! Det kan alltid diskuteras, huruvida den uppgörelse, som genom den s. k. markkommissionen har träffats mellan kronan och Stockholms stad, är till fördel för den ena eller andra parten. Det blir ju till sist självfallet en bedömningsfråga och en värderingsfråga, där olika meningar kunna göra sig gällande. Inom Stockholms stad ha vi nog den uppfattningen att de större fördelarna i detta fall stannat på kronans sida, men den omständigheten har icke hindrat oss från att i stadsfullmäktige tillstyrka markuppgörelsen. Det finns en allmän önskan, en mycket legitim önskan hos båda parterna att nå ett samförstånd och därigenom bringa en del sedan länge mellan kronan och staden svävande tvistefrågor ur världen. Detta är ett önskemål, som är behjärtansvärt, och som både stadens och kronans representanter i markkommissionen och även departementschefen omfattat.

Under sådana förhållanden finner jag det beklagligt, herr talman, att statsutskottet på ett par punkter i sin motivering visat så föga prov på samförståndsvilja. Jag tänker närmast på de redan av herr Lindhagen berörda uttalandena rörande Kungsträdgården och Humlegården. Utskottets uttalande innebär ju kort och gott att dessa områdens karaktär av tomtmark med all kraft understrykes. I samband med godkännandet av den föreliggande uppgörelsen vill man eftertryckligt och för evärdeliga tider fastslå, att Humlegården och Kungsträdgården äro kronans mark och att de utgöra tomtmark, som man förbehåller sig rätten att en gång bebygga. I likhet med en reservant inom utskottet, herr Sundberg, anser jag att dessa uttalanden böra strykas ur utskottets betänkande. Det har ju sagts och erkänts många gånger tidigare, att det är ett livsbehov för en storstad att förfoga över parkområden. Hela den moderna stadsbebyggelsen går i den riktningen — i Stockholm liksom i andra storstäder — att man tvingas riva för att få luft och ljus och skapa parker, där sådana förut icke funnits. I ett sådant läge måste det framstå såsom uppenbart orimligt att gå den motsatta vägen och dekretera, att parker, som redan finnas, skall staden icke göra sig räkning på, utan dem förbehåller sig staten rätt att vid fall av behov framdeles få bebygga. Detta är vad som sker genom statsutskottets uttalande. Statsutskottet nödgas i sin motivering erkänna, att de byggnadssakkunniga redan 1912 uttalade den förhoppningen, att de utomordentligt vackra och rikt utvecklade trädbestånden i Humlegården icke skulle behöva tas i anspråk för något statens byggnadsändamål under mänskligt att döma mycket lång tid framåt. Det var alltså från ett *statens* organ, som detta uttalande gjordes. När Stockholms stad nu gått med på ett formellt avgäldsbelopp av hundra kronor årligen för vardera av dessa områden under femtio år framåt jämte en engångssumma av 800,000 kronor, innebär detta icke något medgivande från stadens sida, att vi skulle anse det riktigt och rimligt att kronan i en framtid åter tar dessa områden i besittning och använder dem för byggnadsändamål. Något sådant får icke utläsas av den inom markkommissionen träffade uppgörelsen. Vi måste fasthålla vid att dessa parkområden äro och förbli parkområden och icke någon för byggnadsändamål avsedd tomtmark. Jag vill också säga, att det väl måste anses vara ett *riksintresse*, att rikets huvudstad bibehålles vid denna rätt, och att man icke förstör centrala partier av rikshuvudstaden genom att beröva den klassiska parkområden.

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

Jag ber, herr talman, att med dessa ord i korthet få yrka bifall till den av herr Sundberg avgivna reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Ewerlöf, Branting* och *Sandegård*.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Här är det fråga om ett trettioårigt krig, som man nu hade hoppats skulle kunna biläggas genom en bestående fred. Det har gjorts många försök att få slut på detta krig mellan staten och huvudstaden, och det har misslyckats varje gång. När därför genom statens och stadens gemensamma försorg markkommissionen tillsattes för att på en gång, genom ömsesidigt tillmötesgående, söka lösa alla de mera omstridda frågorna, och markkommissionen lyckades komma fram till ett avtal, som visserligen för bägge parter innebar eftergifter, som de tidigare icke velat göra men som nu blivit gjorda för det helas väl, trodde man att detta avtal i det helas intresse skulle antagas. Men — och detta sades också i avtalets motivering — det borde antagas i sin helhet eller också förkastas. Därigenom att avtalet godkändes skulle en fred komma att slutas utan nya upprivande strider. Detta avtal med dess motivering, som byggnadsstyrelsens chef och statsutskottets ordförande varit med om att framlägga och som från stadens sida tillstyrkts, utgjorde en samförståndslösning. Visserligen måste jag säga att Stockholms stad gjort mycket stora eftergifter, dock icke större än som med hänsyn till denna viktiga frågas lösning kunde anses skäligen.

Sedermera kom den kungl. propositionen, som visade sig innehålla åtskilliga tillägg och ändringar beträffande motiveringar och punkter som till en del hade varit uppe till debatt i markkommissionen men icke medtagits för att icke försvåra en enig lösning. Även nya krav ha upptagits i propositionen, krav på vilka man enligt min uppfattning har lagt mycket små synpunkter. Jag nämner som exempel kravet på att kronan, trots att staden för dyra pengar arrenderar Humlegården och Kungsträdgården, skall ha rätt att hyra ut de båda parkerna till servering och andra ändamål åt sina kunder. Jag beklagar att sådana och andra liknande småaktiga synpunkter kommit till uttryck i propositionen. Trots detta finner jag emellertid att man måste se till det stora och väsentliga och se bort från det lilla och oväsentliga, och därför bör man även kunna resonera om sådana tillägg. Även Stockholms stadsfullmäktige ha till avtalet fogat en ganska lång lista på önskemål och krav i och för den fortsatta prövningen av ärendet, så staten är ju icke ensam om krav på ändringar och tillägg; dessa krav från båda hållen få provas jämsides vid de nya förhandlingar som förestå. Trots detta var det emellertid endast med yttersta svårighet som den erforderliga majoriteten för avtalet kunde vinnas i Stockholms stadsfullmäktige. Det fattades två röster, och hade herr Lindhagen och en anhängare till honom inom stadsfullmäktige, som nedlade sina röster, även röstat, så hade hela frågan tillsvidare blivit vilande i Stockholms stadsfullmäktige. Enligt mitt förmenande hade detta inneburit att avtalet icke kunnat fullföljas. Därför är det med verkligt bekymmer som jag nu ser att statsutskottet går vida utöver regeringspropositionen och tillfogar sådana krav och gör sådana uttalanden, att, om de varit kända av Stockholms stadsfullmäktige, de enligt min övertygelse skulle ha medfört att avtalet aldrig erhållit erforderlig majoritet. Jag beklagar detta, ty det är klart att vid de fortsatta förhandlingarna om de nya tilläggen från både statens och stadens sida kommer det att bli ytterligt svårt att nå en överenskommelse.

Vad som framförallt i utskottets utlåtande måste vara ägnat att försvåra ett slutgiltigt avtals träffande, är dels, som tidigare påpekats, uttalandena angående Humlegården och Kungsträdgården, dels uttalandena angående de bygg-

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

nader av kulturhistoriskt värde som staden enligt avtalet överlämnar till kronan. Vid värderingen åsattes dess byggnader och marker ett mycket lågt värde just för att de, som det hette, skulle »såsom kulturhistoriskt värdefulla för framtiden bibehållas». Stadsbildens skulle icke få ändras, varför det tillfogades att i händelse de »genom eldsvådor eller förstörelse av annat slag» skulle undanröjas, de icke skulle få uppbyggas till annan höjd eller på annat sätt än de för närvarande ha. Mot detta polemiserar utskottet och säger att »i övrigt kunna sådana förhållanden i en framtid tänkas inträda, att den i avtalet angivna förutsättningen uppenbarligen måste anses vara förfallen». Detta uttalande måste staden betrakta som oförenligt med avtalet. Om detta uttalande skall anses gällande för staten, är avtalet till hela sin ekonomiska grundval också torpederat på dessa punkter. Om Stockholms stad hade vetat om att detta uttalande skulle göras, hade den självfallet satt ett mångdubbelt högre pris på dessa byggnader och deras mark, och då hade man kommit till en annan ekonomisk uppgörelse.

Detsamma gäller Kungsträdgårdens västra sida, som man förbehåller sig att få bebygga ungefär hur man vill. Stockholms stads ordförande har på chefens för byggnadsstyrelsen enträgna begäran i markkommissionen gått med på en bibehållen lägre bebyggelse åt norra sidan; det kan då icke vara rimligt att staten skall förbehålla sig rätt att genom ny bebyggelse förstöra omgivningarna kring parken och därmed minska värdet av den. Även här har utskottet framfört krav som, om de ställts i markkommissionen, icke skulle ha bifallits av Stockholms stad.

Vad angår Gärdet ingick denna fråga visserligen inte i själva avtalet, men var en integrerande del vid uppgörelsen och återfinnes i motiveringen. Markkommissionen var ense om att en öppen plats skulle finnas för stadens och statens gemensamma behov. Stadens representanter motsatte sig absolut att denna plats skulle förläggas på ett längre avstånd från staden än den trakt där den av ålder och hävd finnes. Enligt min uppfattning var det ett avgörande skäl för Stockholms stads representanter, då de gingo med på detta avtal, att de i avtalets motivering fingo in detta uttalande i fråga om Gärdet. Nu har utskottet helt och hållet — i motsats till Kungl. Maj:t — undanröjt grunderna för uppgörelsen om Gärdet, och därmed har avtalet i mycket väsentliga delar förlorat sitt värde för Stockholms stad. Det kommer säkerligen vid de fortsatta förhandlingarna att bli mycket besvärligt att sammanjämka de motstridiga önskemålen från stadens och statens sida, om man nu gör dessa ändringar och frångår det avtal som har träffats. Ty avtalet kan icke gälla utan nya överläggningar. Jag beklagar dessa försök att omintetgöra avtalet, ty det är av stor vikt även för staten att få detta avtal till stånd. Staten måste för postens del, för järnvägens del, för telegrafens del och inom kort även för sina centrala myndigheters del få en lösning till stånd efter de linjer som här äro givna, men som hota att fällas genom utskottets synnerligen märkliga uttalanden, som staden absolut icke godkänner.

Det är svårt att se vart utskottet syftar. Dessa uttalanden i motiveringen, skola de anses ha en bindande karaktär, en ultimativ form, eller äro de endast önskemål som man har att ta skälig hänsyn till vid fortsatta förhandlingar? I senare fallet står emot dessa önskemål en lika lång önskelista från Stockholms stadsfullmäktige, och då får väl det ena ta ut det andra, och man får jämka samman på nytt. Jag kan inte se att det kan gå till på annat sätt. Men i klämmens första punkt hemställer utskottet att riksdagen, med bifall till propositionen, må bemyndiga Kungl. Maj:t att å kronans vägnar godkänna förslaget till avtal mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad rörande vissa markfrågor m. m. i Stockholm. Här sätter man således proposi-

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)
tionens villkor såsom ultimativa. Så ha icke Stockholms stadsfullmäktige gjort, de ha icke inryckt sina önskemål i klämman utan endast i motiveringen. Om denna kläm skall anses innebära att staten icke kan göra några eftergifter, men väl staden, måste jag betrakta avtalet såsom värdelöst. Innebär den återigen att det skall kunna föras fortsatta förhandlingar, där man på ömse sidor får ta hänsyn till de krav som nu blivit ställda, så kan detta för staten så viktiga avtal, denna samförståndsfred, ännu räddas. Men den räddas icke om bara den ena sidan skall göra eftergifter och icke den andra.

Jag kan, herr talman, ehuru jag skulle ha önskat det, icke under nuvarande förhållanden yrka bifall till det föreliggande betänkandet. Jag vill dock icke heller yrka avslag på detsamma, då jag icke vet om propositionens och utskottets krav äro avsedda att vara ultimativa eller blott en bas för nya förhandlingar. Skulle här föreligga krav av ultimativ karaktär, skulle jag ha yrkat rent avslag, men jag hoppas att man genom nya förhandlingar mellan staden och staten skall nå fram till ett avtal som slutligen kan godkännas.

I herr Fredrik Ströms yttrande instämde herr *Carlsson, Olof*, och herr *Hagman*.

Herr Pauli: Herr talman! Jag har tillåtit mig att vid detta utlåtande foga en reservation, som dock endast avser en speciell punkt i utskottets motivering. Jag skall inte ingå på de övriga detaljerna av denna stora fråga om markavtalet mellan Stockholms stad och staten, vilket väl i de flesta avseenden kan antagas leda till en något så när tillfredsställande samförståndslösning. Där finns emellertid en passus, nämligen den som gäller Kungsträdgården och Humlegården, vilken redan under diskussionen i utskottet gjorde mig mycket förvånad, och som jag fortfarande anser mig böra rikta uppmärksamheten på. Inför denna passus måste jag fråga mig detsamma som herr Fredrik Ström frågade sig beträffande utskottsmotiveringen i stort, nämligen vart utskottet egentligen syftar.

Det gäller det resonemang som börjar mitt på sid. 5, där det heter: »Med tillfredsställelse bör visserligen fastslås att såväl Humlegården som Kungsträdgården sålunda alltjämt skulle förbli i kronans ägo. Villkoren för nyttjanderättsupplåtelsen måste dock betraktas vara för staten mindre fördelaktiga, om man tar i betraktande de båda markområdenas omfång och deras belägenhet mitt i eller alldeles intill huvudstadens centrum, samt dessutom deras karaktär av tomtmark.» Detta stycke får väl huvudsakligen tolkas på det viset, att utskottet uttalar sitt missnöje med att man inte har lyckats få ett högre pris av Stockholms stad för denna nyttjanderätt än dessa 800,000 kr. i engångsavgift, förutom det lilla avgäldsbeloppet varje år. Men i så fall borde uttrycket »karaktär av tomtmark» ha ersatts med exempelvis orden »värde såsom tomtmark». Den tolkning, som alltså ligger närmast till hands, är att utskottet här knotar för att staten icke har fått tillräckligt med pengar för upplåtelsen av dessa två parkområden under femtio år. Det är en synpunkt som jag kan ha förståelse för. Man kan ju rent av säga att det är statsutskottets skyldighet att gruffa för en sådan sak som att staten inte får tillräckligt med pengar för en viss affär.

Men så kommer fortsättningen, som gör att man börjar undra huruvida detta verkligen i främsta rummet är utskottets mening: »Då nu med allt större skärpa såsom något självklart börjat hävdas kraven på Humlegårdens och Kungsträdgårdens bibehållande för all framtid såsom orörda parker, fridlysta från all bebyggelse, må häremot erinras att på denna punkt meningarna åtminstone tidigare — och i ett läge då bristen på byggnadsmark för statliga

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

ändamål ej alls var så kännbar som nu — varit delade. Uttalanden, som tidigare av tillkallade sakkunniga gjorts, kunna åberopas för en motsatt uppfattning.» Jag lägger särskilt tonvikt på detta åberopande, eftersom jag hörde i utskottet försäkras att detta var ett fullt objektivt referat av de byggnadssakkunnigas uttalande, som utskottet hade tagit med endast för fullständighetens skull. Men när utskottet uppställer detta *mot* den synpunkten att Kungsträdgården bör bibehållas såsom ett icke bebyggt parkområde, har man svårt att förstå hur det kan betraktas som ett objektivt referat. I fortsättningen heter det: »Vad Humlegården beträffar framförde sålunda visserligen på sin tid byggnadssakkunniga» — d. v. s. herrar Clason och Kinander, som 1925 avgåvo sitt betänkande — »den förhoppningen att därvarande utomordentligt vackra och rikt utvecklade trädbestånd icke skulle behöva tas i anspråk för något statens byggnadsändamål under mänskligt att döma mycket lång tid framåt. De ansågo dock, att Humlegården borde bibehållas såsom kronan tillhörig tomtmark, varvid påvisades att norra hälften av Humlegården (den längst bort från Kungl. Biblioteket belägna) kunde uppdelas för bebyggelse i mindre kvarter genom utdragande av befintliga omgivande gator. I avseende å Kungsträdgården framhöllo de sakkunniga vikten av att åtminstone norra delen därav (mot Hamngatan) bibehölles som tomtmark och att några väsentliga eller dyrbarare förändringar av anläggningarna icke verkställdes förrän i samband med uppförande av en monumentalbyggnad i dess fond. Innebörden av detta uttalande lär enligt utskottets mening ej förringas av att staden numera anser sig — mot viss särskild gatumarkensättning till kronan — behöva disponera en del av det hittillsvarande parkområdet för Arsenalsgatans samt också framdeles för Hamngatans breddning.»

Sedan följer ett stycke som jag icke har något väsentligt att erinra mot, där det heter: »Det är alltså endast med tvekan som utskottet biträder förslaget om en avhändelse av föfoganderätten över dessa båda värdefulla markområden för en så lång tid som 50 år. Utskottet anser sig hava all anledning ytterligare understryka att upplåtelsen icke får anses vara prejudicerande för de båda områdenas användning och värdesättning i en kommande framtid.»

Vi kunna väl alla vara överens om att när nu denna nyttjanderätt upplätas åt Stockholms stad för 50 år framåt, så betyder detta inte, att man säger 50 år, men menar evigheten. Man kan naturligtvis ha rättighet och anledning att framhålla, att detta beslut inte är absolut prejudicerande för framtiden. Men, mina herrar, just det stycke, som jag har läst upp ur utskottets motivering angående de två parkernas eventuella användning som tomtmark, gör på varje oförvillad läsare ovillkorligen det intrycket, att utskottet för sin del har velat i viss mån prejudicera denna frågas avgörande efter 50 års förlopp. Annars skriver man väl inte på det här sättet och åberopar yttranden, som rekommendera uppdelandet av ett visst parti av Humlegården i byggnadskvarter och tala om nödvändigheten att inte vidta väsentliga förändringar i Kungsträdgårdens anläggning, förrän man har fått en monumentalbyggnad i dess fond. Utskottet sätter väl ändå inte in allt detta i sin motivering utan att ha någon mening med det. Det kan inte gärna vara avsett som ett slags retorisk sirat på utskottets utlåtande för att visa, att utskottet har känt till vad de byggnadssakkunniga sade 1925. Jag tror inte statsutskottet är fallet för sådana onödiga prydnadssaker. De herrar, som suttit på avdelningen och envist vidhållit, att detta uttalande skall stå där, ha säkert menat någonting med det. Och syftet torde, som sagt, vara ganska klart: trots att man nu under protester är med på att upplåta dessa två parker på 50 år såsom parker, så har man likväl önskat ge de kommande generationerna en fingervisning om

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

att de inte skola glömma bort, att de gröna och lummiga områdena åtminstone delvis mycket väl kunna och böra användas såsom tomtområden för diverse byggnader en gång i framtiden.

Jag har inte kunnat förstå, vad det finns för skäl till att göra detta uttalande i utskottets utlåtande. Om man hade nöjt sig med att tala om, att det här borde staten kunnat tjäna litet mer pengar på, eftersom parkområdena kunde ha haft ett visst värde såsom tomtmark, och dessutom förklarat, att man inte ville prejudicera frågans avgörande efter 50 år, så borde det ur utskottets egen synpunkt varit fullt tillräckligt. Det är därför som jag i reservation har tillåtit mig yrka, att orden »karaktär av tomtmark» ändras till »värde såsom tomtmark» — denna senare formulering skulle ändå kunna motivera utskottets knot över den alltför ringa summan — samt att åtminstone de tre följande styckena, med hela det tendentiösa återgivandet av vad de byggnadssakkunniga sade 1925, måtte strykas.

I själva verket råder det inte någon saklig skillnad mellan detta yrkande och yrkandet i herr Sundbergs reservation. Såvitt jag har kunnat förstå, går herr Sundbergs yrkande ut på att orden »samt dessutom deras karaktär av tomtmark» skulle strykas i mittersta stycket på sid. 5, men att däremot de följande resonerande referatstyckena inte skulle strykas. Jag får säga, att jag tycker det är litet märkvärdigt, om de styckena skulle stå kvar, eftersom de ju äro en närmare utveckling just av de ord, som herr Sundberg ville ha strukna, nämligen »karaktär av tomtmark». Jag tillåter mig därför, med all aktning för min ärade kollega i utskottet, herr Sundberg, att anse, att min reservation något klarare uttrycker det önskemål, som han och jag båda ha förfäktat i utskottet.

Nu kan man naturligtvis invända — och den invändningen har också gjorts — att det inte spelar någon större roll, om dessa stycken stå kvar eller ej, därest detta avtal verkligen skulle komma till stånd för 50 år framåt. Det kan jag mycket väl gå med på, men jag vill då också säga, att eftersom det inte spelar någon större roll, så finns det inte heller anledning för utskottet att vilja ha dessa uttalanden med. Och det finns så mycket mindre anledning därtill som man ju har önskat åstadkomma en verklig samförståndslösning i dessa markfrågor mellan staten och Stockholms stad. Vad skall det då tjäna till att ifrågasätta, huruvida dessa områden skola få fortsätta att vara parker? Det rör sig dock här om en så känslig sak som utnyttjandet av två ganska knappt tillmätta, men både ur skönhets- och hälsosynpunkt ytterst värdefulla parkområden inom de mest tätbebyggda delarna av Stockholm. Slikt kan ju inte åstadkomma någonting annat än irritation, som rullar stenar i vägen för det samförstånd man här vill få till stånd.

Det är med åberopande av vad jag nu har anfört, herr talman, som jag ber att få yrka bifall till den av mig avgivna reservationen.

Herr Sundberg: Herr talman! Det avtal, som är träffat mellan statens och stadens representanter i denna segslitna fråga, bör inte utan tvingande skäl frångås av riksdagen. Statsutskottet har också vid sin behandling av ärendet varit besjälad av denna tanke. Den reservation, som av mig avgivits, avser heller inte att på något sätt komma själva uppgörelsen till livs. Den siktar endast till att få bort en skönhetsfläck ur utskottsutlåtandet i akt och mening att försöka skydda de skönhetsvärden, som Kungsträdgården och Humlegården i sitt nuvarande skick representera.

När statsutskottet på sid. 5 i sitt utlåtande fastslår som sitt eget uttalande, att dessa områden ha karaktär av tomtmark, gör man en attack mot dessa skönhetsvärden, vilka just bestå i att områdena ha karaktär av park, ej av tomt.

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

Denna attack synes mig fullkomligt onödig. Det syftemål, man har med uttalandet i fråga — att söka få vad man anser vara skälig betalning för områdena —, kan lika bra nås genom att man koncentrerar sitt uttalande till påpekandet av områdenas »belägenhet mitt i eller alldeles intill huvudstadens centrum».

Jag skulle tro, att ett så begränsat och koncentrerat uttalande bättre harmonierar inte blott med vad stockholmarna i denna fråga tänka och tycka, utan också med uppfattningen bland den svenska allmänheten i gemen. Det finns säkerligen inte många svenskar, vare sig de bo i Stockholm eller landsorten, som skulle gilla, att ett sådant våldförande skedde på vår huvudstads skönhetsvärden som att utsätta Kungsträdgården och Humlegården för bebyggelse. Men då bör heller inte Sveriges riksdag i likhet med statsutskottet göra ett direkt och positivt uttalande om att dessa områden ha »karaktär av tomtmark», vilket en gång av en materiellt betonad stats- eller stadsledning kan komma att åberopas som skäl för att där sätta bebyggelsen i gång. Då staten dessutom i den föreliggande uppgörelsen inte förlorar ett öre på att stryka detta uttalande, så hoppas jag, att riksdagen inte vill göra detta krassa uttalande till sitt, vilket kan undgås genom ett bifall till min reservation.

Jag skulle för min del gärna vilja instämma i herr Paulis reservation i dess senare del, d. v. s. stryka de bägge nedersta styckena på sid. 5 och de båda översta på sid. 6. Man har emellertid inom utskottet hållit hårt på att innehålllet i dessa stycken är en historik över frågan, som inte bör saknas. I vart fall innehålla de inte något direkt uttalande från utskotts sida i stil med det i det föregående stycket. Emellertid kan jag icke instämma i herr Paulis reservation på den grund, att han enligt mitt förmenande gör sig skyldig till en halvmesyr, då han i sitt uttalande om områdenas markkaraktär infogar orden »värde som tomtmark». Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den av mig anförda reservationen.

Häri instämde herr *Holmström*.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Då jag har deltagit i den förberedande behandlingen av detta ärende inom statsutskottets fjärde avdelning liksom också vid behandlingen i statsutskottet in pleno, skall jag, sedan representanterna från Stockholm, sekunderade av herr Sundberg, haft ordet, be att få säga några ord.

Först och främst vill jag påpeka, att de föregående talarna på mycket väsentliga punkter synas ha missförstått statsutskottets uttalande och att de framhävt onödiga farhågor. Man talar här exempelvis om Kungsträdgården och Humlegården, som om det vore fråga om att bebygga dessa områden när som helst. Jag vill påpeka, att enligt avtalet kommer dispositionsrätten över Kungsträdgården och Humlegården att innehavas av staden i 50 år. Ingen vet vad de förhandlingar, som 50 år härefter komma att inledas, kunna ge för resultat, men personligen skulle jag hoppas, att de skulle leda till det resultatet, att dessa områden måtte av staden förvärfvas och bibehållas såsom parker och öppna platser.

Vad som säges i utskottets motivering är i största utsträckning referat av tillgängliga handlingar. När det talas om »karaktären av tomtmark», så är detta det uttryck, som återfinnes i alla handlingar rörande dessa områden. Då de föregående talarna, i mitt tycke ganska onödigt, ha tagit i så kraftigt på denna punkt, kunna vi kanske vara uppriktiga mot varandra och säga, att den förändring, som påyrkas av herrar Pauli och Sundberg, att orden »karaktär av tomtmark» skola utgå, innebär en saklig förändring i hela avtalet, och att

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

den kan medföra en för svenska staten ogynnsam förhandlingsbas vid kommande förhandlingar, när dispositionsrätten om 50 år upphör. Den förändring, som skulle ligga i att man i stället skrev »värde såsom tomtmark», kommer att medföra, att man vid de framtida förhandlingarna inte har samma värdesynpunkter att utgå ifrån, som om man bibehåller vad som nu står i handlingarna.

När utskottet säger om dessa områden, att de ha karaktär av tomtmark, stöder sig utskottet så, som jag sade, på vad som återfinnes i handlingarna. Jag behöver inte gå så långt tillbaka i tiden som herr Lindhagen, eller till 1883 års riksdagsdebatter, utan jag kan hålla mig till ett sakkunnigbetänkande av betydligt senare datum, dagtecknat den 18 mars 1925, rörande statens byggnadsverksamhet inom Stockholm, undertecknat av I. G. Clason och E. Kinnander, samt kontrasignerat av O. Hökerberg. Det är således inte landsortsbor, som här ha varit sakkunniga. Dessa personer ha varit utvalda med hänsyn till deras personliga insikter. De sakkunniga yttra på sid. 19 i sitt betänkande: »Nämnda tre fastigheter Kungsträdgården, Humlegården och Bellevue hava det gemensamt, att de, ehuru visserligen icke helt obebyggda, till sina huvudsakliga delar äro tills vidare upplåtna till allmänt begagnande, oaktat de icke i stadsplanen fastställt såsom torg eller allmän plats. De bibehålla sålunda allttjämt sin karaktär av byggnadsmark, vilket innebär, att de av statsverket kunna helt eller delvis bebyggas utan stadens medgivande till ändring av stadsplanen.» På sid. 113 yttra de också, att Kungsträdgården i stadsplanen är »upptagen som tomtmark, ehuru den till största delen är upplåten till allmänt begagnande». Och på sid. 142 heter det återigen: »Humlegården är liksom Kungsträdgården ett Kronan tillhörigt byggnadskvarter, vilket upplåtits till allmänt begagnande såsom park, utan att hava på författningsenligt sätt fått karaktär av allmän plats.»

När man talar om, såsom någon här gjort, storleksgraden av det belopp på 800,000 kronor, som Stockholms stad skall erlægga såsom ett engångsbelopp för denna upplåtelse under 50 år, så vill jag bara hänvisa till stadskollegiets utlåtande nr 151 i år, rörande detta avtal. Stadskollegiet säger där självt på ett ställe (sid. 804): »Det är uppenbart, att arrendebeloppet 800,000 kronor, även om det anses avse endast denna reducerade areal, icke i och för sig ingiver några betänkligheter.» Jag betonar, att detta omdöme gäller till och med beträffande den reducerade areal, varom även talas i detta stadskollegiets utlåtande. Vid detta ärendes behandling inom stadskollegiet är antecknad som närvarande även herr Öman, som nyss har haft ordet här i kammaren.

Man får en klarare bild av vad som åsyftas med reservationerna, när man hör ett uttalande, som fälldes, jag tror det var av herr Öman. Han säger, att man måste fasthålla vid att dessa områden i Kungsträdgården och Humlegården äro och förbli parkområden. Ja, det är den betydelsefulla omläggningen, som herrarna sträva att genomföra i dag gent emot innehålllet i handlingarna rörande denna sak. Herrarna vilja i ett enda slag förändra den karaktär, som hittills har varit och allttjämt är gällande beträffande dessa områden. Det vill inte utskottet göra. Vi vilja hålla den frågan öppen. Vi tala om att områdena ha karaktär av tomtmark, men frågan hålles öppen för framtida förhandlingar, vilka givetvis måste ske före arrendetidens slut.

Man kan förstå, hur lätt det i detta fall är att missförstå utskottets utlåtande och tolka det på ett felaktigt sätt, när man hörde herr Ström. Han talade om dessa byggnader, som ha kulturhistoriskt värde, och han anmärkte på, att utskottet har uttalat, att förutsättningen för dessa byggnaders bibehållande skulle kunna förfalla i framtiden på grund av ändrade förhållanden, som kunde göra vissa förändringar nödvändiga. Utskottet talar som bekant bland an-

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

nat om eldsvådor eller förstörelse av annat slag. Men är det något oriktigt? Detta uttalande behöver väl inte stjälpas avtalet. Det är ju alldeles givet, att därest ändrade förhållanden i framtiden skulle inträda, så får man väl tänka sig att genom överläggningar mellan staden och staten söka reda upp situationen.

Så anmärktes det på, att utskottet har gjort ett uttalande om bebyggelsen vid Kungsträdgårdens västra sida. Det förhåller sig nu på det sättet, att den västra sidan redan är bebyggd. Där ligger lantmäteristyrelsens byggnad, där ligger Blanche o. s. v. Det kan väl då inte vara orimligt, att det i ett yttrande från riksdagen som representant för staten åtminstone påpekas, att statens egen byggnadsrätt där bör hävdas. Man anmärker på, att det överhuvud taget göres några uttalanden från riksdagens och dess statsutskotts sida. Den, som studerar den andra partens handlingar, skall emellertid finna, att både från stadskollegiet i Stockholm och inom Stockholms stadsfullmäktige har man kunnat säga en hel del av vad som från stadens synpunkt bör sägas i dessa spörsmål. Detta skall jag å min sida naturligtvis inte på något sätt klandra. Men skulle då inte statsutskottet och riksdagen tillåtas göra ens några så försiktiga och vaga uttalanden som fallet är i detta statsutskottets betänkande? Kärnpunkten i det hela är dock, att statsutskottet tillstyrker riksdagens kamrar att godkänna avtalet.

Herr Lindhagen yttrade bland annat, att kronans egendom är till för alla medborgares bästa. Det är fullkomligt riktigt. Men eftersom detta framfördes på det sättet och i detta sammanhang, bör det emellertid vara tillåtet att säga, att då skall väl kronans egendom skiftas lika. I detta fall skulle konsekvensen bli, att övriga städer och tätbebyggda samhällen i riket borde få samma rättigheter som Stockholms stad. Dessa kommuner och städer få ju köpa sin mark till vad som anses vara fulla värdet.

Jag avser inte med detta påpekande att riva upp någon strid — det har inte heller varit statsutskottets mening — utan det är bara ett inlägg mot överdrifter i uttalandena på andra sidan. Jag önskar livligt, att denna långa strid rörande markupplåtelse, som har förts mellan Stockholms stad och staten, måtte kunna avblåsas eller föras i ett kanske något lugnare tempo än som hittills skett. Jag tror, att det föreliggande avtalet, om det godkännes på det sätt, som statsutskottet nu föreslår, är ett betydelsefullt led i strävandena att vinna en lösning på kronans och Stockholms stads mellanhavande beträffande dessa markområden.

Endast ett par ord ytterligare. Herr Lindhagen yttrade något rörande Tegelbacken i frågan, huruvida gatutrafiken skulle ledas över järnvägen eller under densamma. Jag vill endast påpeka, att utskottet har lämnat den frågan öppen. Det blir Kungl. Maj:ts och myndigheterna, som få bestämma den saken. För min egen personliga del måste jag säga, sedan jag tagit del av planerna på detta område, att jag inte kan dela den uppfattning, som i det avseendet framförts av reservanten inom markkommissionen. Det visar sig säkerligen innebära åtskilliga fördelar, om gatutrafiken ledes över järnvägen. Bland annat blir det bättre betingelser för trafiken till och från bangården, och det kan lättare ordnas därutaför med en öppen plats för bilar till de resandes bekvämlighet.

Det var någon som i debatten åberopade, att detta markavtal var en samförståndslösning, och att i denna samförståndslösning hade också statsutskottets ordförande, herr Råstock, deltagit. Jag anser mig inte begå någon indiskretion, om jag säger, eftersom herr Råstock på grund av sjukdom inte har kunnat underteckna utskottets utlåtande, att den avdelning, som handlagt detta ärende, har hållit statsutskottets ordinarie ordförande underkunnig om utlä-

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)
tandets innehåll och att han för sin del också har godkänt detsamma.

Ja, herr talman, detta är blott några synpunkter på frågan. Det kan sägas mycket i detta ämne, om vi vilja riva upp en debatt. Vi skulle då kunna plocka fram åtskilligt ur handlingarna från de gångna åren. Men det böra vi inte göra. Vi skola enligt min mening godkänna det föreliggande avtalet på sätt som statsutskottet föreslagit, och därmed är det min förhoppning, att striderna mellan Stockholms stad och staten för lång tid framåt skola vara avblåsta.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Bäcklund*.

Herr statsrådet **Andersson**: Herr talman! Ett frivilligt slutet avtal bör givetvis innehålla fördelar för båda parterna, men meningarna kunna alltid bli delade om vem som har dragit den största fördelen. I fråga om det nu föreliggande markavtalet mellan kronan och Stockholms stad blir det mycket stort spelrum för dylika spekulationer, därför att de värden, varom här är fråga, inte äro exakta, utan det är ju i regel allenast fråga om uppskattade värden. Vid handläggningen av förslaget har jag inte inlåtit mig på några spekulationer om vem av parterna som gjorde den största förtjänsten på affären. Staden har ju ett klart intresse av att få åtskilliga frågor ordnade, framför allt trafikförhållandena vid Tegelbacken. Staten har ett intresse att få förvärva vissa markområden, som äro behöfliga för utvidgningen av trafikverkens områden. Då ett avtal har kunnat slutas mellan parterna på basis av ett ömsesidigt hänsynstagande till de olika intressena, så har jag av dessa skäl ansett mig kunna rekommendera förslaget, sådant som det framlades av markkommissionen.

Herr Ström säger här, att det har i propositionen och jämväl i utskottsutlåtandet gjorts väsentliga tillägg, som enligt hans uppfattning skada Stockholms stads intressen. Han anser det rentav tvivelaktigt, om Stockholms stad kan stå vid sin utfästelse. Jag tror, att herr Ström därvidlag överdriver högst betydligt. De ytterligare krav emot staden, som ha rests i propositionen, äro såvitt jag förstår av ringa ekonomisk betydelse. Huruvida de uttalanden, som gjorts av statsutskottet, skulle verka i den riktning, som han har velat göra gällande, undandrar sig för närvarande mitt bedömande. Jag kan dock inte tro, att det förhåller sig som han säger, och att vad som har inträffat, sedan markkommissionens förslag godtogs av Stockholms stad, skulle vara av sådan natur, att hela uppgörelsen nu skulle på något sätt äventyras.

Den punkt, som enligt min uppfattning är av väsentlig betydelse och som alltjämt står öppen, är frågan om den fortsatta bebyggelsen av Ladugårdsgärdet. Men märk väl: den frågan är icke inbegripen i avtalet. Den är omnämnd i markkommissionens förslag, och den är även omnämnd i propositionen och utskottsutlåtandet, men den ingår inte i den ekonomiska överenskommelse, som är sluten mellan parterna.

Striden rör sig här om hur bebyggelsen skall ordnas på de hittills icke stadsplanlagda delarna av Ladugårdsgärdet. Enligt propositionens och utskottets ståndpunkt skall exploateringen fortsätta, i första hand givetvis på de redan stadsplanlagda områdena och därefter på det område, som redan nu på tre sidor omslutes av stadsplanlagda områden och på östra sidan begränsas av Gärdesgatan. Stockholms stad har rest anspråk på att mark inom detta område skulle reserveras för vissa offentliga ändamål, för anordnande av demonstrationer, utställningar o. dyl. Om jag förstår statsutskottets yttrande rätt, har man i denna sak intagit den ståndpunkten, att dylika markreservat helst böra ifrågakomma på området öster om Gärdesgatan, men man har inte alldeles stängt möjligheten att förhandlingsvägen åvägbringa ett avtal med Stockholms stad

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

jämväl om området väster om Gärdesgatan. Vad som tidigare har förekommit i detta hänseende — jag tänker närmast på statsrevisorernas berättelse förlidet år — tyder ju också på att rum skulle finnas för en överenskommelse med Stockholms stad om ett sådant markreservat, dock under den förutsättningen, att ersättning lämnas för marken såsom om den upplåtits till tomtmark.

Med hänsyn till vad som sålunda har förevarit, anser jag för min del, att det alltså finnes möjlighet för nya förhandlingar på denna punkt. Men jag anser också, att initiativet därvidlag bör ligga hos Stockholms stad. För kronans vidkommande är det ett ekonomiskt intresse att snarast möjligt försälja så stora tomtområden som möjligt. Kronan hindras därvidlag för närvarande allenast av att en del av de ifrågavarande områdena tills vidare måste användas för militära ändamål. Men så snart det hindret inte längre föreligger, är det ett klart statsintresse att exploatera området snarast möjligt. Vad beträffar de synpunkter, som Stockholms stad därvidlag vill tillgodose, kunna de framföras i sammanhang med stadsplaneärendenas behandling.

Jag anser som sagt att avtalet, sådant det föreligger, i allt väsentligt överensstämmer med de riktlinjer, som uppdrogos av markkommissionen, och att ingenting som senare har förekommit, vare sig vid handläggningen inom regeringen eller i statsutskottet, kan föranleda till någon ändrad inställning från Stockholms stads sida. Jag skulle för min del livligt beklaga, om så skulle vara fallet, inte därför att det är staten, som här har huvudintresset, ingalunda — jag har därutinnan den motsatta uppfattningen mot herr Fredrik Ström — utan snarare därför att om detta avtal inte godtages, så kastas frågan ut på nytt i en mångfald utredningar och förhandlingar, om vilkas resultat man inte nu kan ha någon uppfattning.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Ehuru utskottets ledamöter inte varit alldeles övertygade om att det föreliggande förslaget till markavtal är på alla punkter tillfredsställande för staten, ha vi dock ur synpunkten om det önskvärda i att en gång komma fram till en fredlig uppgörelse tillstyrkt förslaget. I denna tillstyrkan ingår också rätt för Stockholms stad att arrendera Kungsträdgården och Humlegården under 50 år. Men detta tycks inte vara tillräckligt för de härvarande Stockholmsrepresentanterna. De vilja därutöver också planera litet för framtiden. Och varför skola de egentligen göra det? De vilja därmed hindra vår avsikt att låta dem, som leva om femtio år, få en aning om vilka värden det i själva verket ligger i dessa två områden. När man hörde herr Ström, fick man onekligen den uppfattningen, att femtio år senare skulle nämnda områden utan vidare kunna överföras till staden. Det är det gamla programmet, som staten inte längre går med på. Herr Ström och även herr Öman talade om behovet av öppna platser. Vi äro överens med dem att öppna platser äro behöfliga runt om i våra städer. Det kan aldrig bli för mycket av sådana. Vi, som ha en tjugofem eller trettioårig kommunal erfarenhet, äro inte alls belåtna med en gången tid, därför att den tidens representanter förbisett detta krav och därför att de gjort det så dyrt för den generation, som nu lever — den måste nämligen ofta slå ned hela kvarter för att få litet luft in i samhällena. Jag är alltså överens med herr Öman om att det är nödvändigt med öppna platser. Men om herr Öman menar, att de öppna platserna i Stockholm skola åstadkommas på statens bekostnad, då vill jag inte vara med längre.

Herr Ström förklarade, att det avtal, som nu ligger på bordet, inte har några utsikter att gå igenom. Om Stockholms stadsfullmäktige hade vetat, vad statsutskottet skrev, skulle ett avtal ha varit fullkomligt omöjligt. Herr

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

Ströms egen motivering var den, att hade Stockholms stadsfullmäktige vetat, att de inte hade fått reservatet ute på Gärdet, så hade de inte gått med på någon överenskommelse — så förklarade herr Ström saken, om jag inte missförstod honom. Vi mena, att detta reservat kan Stockholms stad visst få, men mot betalning. Där ligger ett reservat, som innehåller 180,000 kvadratmeter. Om vi skulle vara så blygsamma att vi satte ett pris på 100 kronor per kvadratmeter för detta område — man har tagit mera för byggnadstomterna i närheten — vad komma vi då till för ett värde? Jo, 18 miljoner kronor. Är det detta som herr Ström har räknat med att få såsom ett extra påbröd för att han gått med på detta avtal, är jag ledsen att vi inte kunna dela hans mening. Vi vilja, att Stockholms stad skall ha möjligheter till så mycket öppna platser som helst, och vi anse att de äro behöfliga för befolkningen, men för detta tillkommer det Stockholms stad att sörja. Jag är övertygad om att staten också skall visa sig tillmötesgående och överlämna områdena, men det blir naturligtvis efter en uppskattning av värdet av vad man överlämnar. Så få alla andra städer göra. Jag vet att vi exempelvis i Malmö ha måst köpa jord av staten, men det har alltid skett efter betalning — till dagens noteringar, om jag får tillägga detta faktum. Det är vår övertygelse, att man i Stockholm bör förfara på samma sätt. Herrarna skola inte slå an den där tonen, som verkar som om Stockholms stad skulle vara förtryckt. Ty då skulle vi kunna dra fram en hel rad av händelser, som belysa den frågan. Vi började i statsrevisionen år 1923 att följa dessa spörsmål, och vi ha följt dem alltsedan dess. Vad ni än gör, så tala inte om att det är Stockholms stad som varit den förtryckta parten.

Vad är värdet av Kungsträdgården — låt mig ta även detta exempel, eftersom det är fråga om att få det övriga så billigt? Kungsträdgården utgör ett område på 120,000 kvadratmeter jord. Om jag nu talar om vad det kan vara värt per kvadratmeter, har jag därmed inte sagt, att vi skola ge oss till att hugga ned alla de vackra träden i parken. Men man kan tala om värde på tomtmark ändå, eftersom området står intaget i stadsplanen som tomtmark — vi ha därvidlag endast refererat vad stadsplanen säger. Det är alltså ett område på 120,000 kvadratmeter. Om vi äro så blygsamma, att vi sätta ett pris av 100 kronor per kvadratmeter även i centrum av staden, komma vi i alla fall till en summa på 12 miljoner kronor. Jag undrar i vad mån det priset harmonierar med ett arrende på 100 kronor om året eller det engångsbelopp, som det här är talat om, nämligen 800,000 kronor? Hittills har det varit gratisarrende. Jag tycker inte, att herrarna skola beklaga sig. Vi känna till vad som har hänt under många år. Men vi äro i alla fall glada över att vi ha kommit i det läget, att vi kunna träffa en fredlig uppgörelse. Den tror jag att Stockholms stad har större anledning att ta emot än vad staten har.

Dagens kritik har särskilt riktat sig mot ett stycke i utskottets motivering. Herr Sundberg, som i detta fall nästan är konungsligare än konungen själv, har dragit en lins för den meningen att man inte alls får tala om tomtmark när det gäller Kungsträdgården och Humlegården. Vi ha ansett att vi kunna göra det, eftersom dessa områden äro intagna och omnämnda i stadsplanen som tomtmark. Fastän de äro planterade, är det väl inte värre än att man kan nämna dem vid deras rätta namn. Utskottet säger då på följande sätt: »Med tillfredsställelse bör visserligen fastslås att såväl Humlegården som Kungsträdgården sålunda alltjämt skulle förbli i kronans ägo. Villkoren för nyttjanderättsupplåtelsen måste dock betraktas vara för staten mindre fördelaktiga, om man tar i betraktande de båda markområdenas omfång och deras belägenhet mitt i eller alldeles intill huvudstadens centrum samt dessutom deras karaktär av tomtmark.»

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

Detta ha vi sagt precis efter de handlingar, som finnas. Inte kan det väl vara farligt att göra det? Vi ha velat säga det, för att man inte alldeles skall glömma bort de värden det rör sig om. Det ser ut, som om vi glömde det i nutiden, när vi kunna arrendera bort området för 100 kronor om året, men vi vilja, trots att vi äro så generösa i nutiden, påminna en kommande generation om 50 år vad de ha att tänka på i detta sammanhang. Ty annars, om man nu är alldeles tyst, tillföras väl områdena vid den tiden utan vidare Stockholms stad.

Herr talman! Det skulle ju, såsom en talare redan har påpekat, kunna sägas åtskilligt i denna fråga. Jag skall emellertid inte ingå på alla de detaljer, som diskussionen har rört sig om under ett 20-tal år och vilka inte alltid visa, att staten haft den fördelaktigaste positionen. Stockholms stad har bland annat haft den fördelen under gångna tider, att den, när den haft att underhandla med staten, egentligen å statens vägnar kunnat underhandla med sig själv. Det är inte så säkert, att man alltid fått statsintresset så väl bevakat som det egentligen skulle ha varit möjligt. Nu ha vi börjat få en annan ordning. Nu vilja vi sälja till varandra och köpa av varandra till skäliga priser eller upplåta till skäliga arrenden. Och när vi nu kunnat enas om att få ett avtal på bordet, som går i den riktningen, så tycker jag inte att vi skulle behöva göra något slags konstgjord propaganda genom att förklara, att det inte skulle finnas några utsikter att få det avtalet till stånd. Ty vi ha intet sinne för någon sådan propaganda, som herr Ström var inne på.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Heiding: Herr talman! Det föreliggande avtalsförslaget innehåller många olika spörsmål, och själva avtalstexten omfattar icke mindre än 49 paragrafer. När det gäller ett så omfattande avtal, förstår envar, att meningarna på vissa punkter kunna vara delade.

Den fråga, som här närmast kommer i förgrunden, är frågan om att få en reglering av Tegelbacken till stånd. Det är visserligen sant, att i det föreliggande avtalet den frågan inte blivit slutgiltigt utredd. Såväl departementschefen som utskottet ha nu ansett sig icke böra göra några direkta uttalanden om hur trafikproblemen skola ordnas. Jag anser för min del också, att detta är en fråga som det bör tillkomma Stockholms stads representanter att ordna på det bästa och lämpligaste sättet. Vad däremot beträffar en hel del andra mark- och byggnadsfrågor, som också gälla ordnandet av vissa trafikförhållanden, måste man erkänna att de lösts på ett godtagbart sätt, så att enighet i stort sett kunnat vinnas. Det gäller markområden på Riddarholmen, i Gamla staden, på Kungsholmen, områden omkring järnvägen m. fl. platser. Vidare tillkommer frågan om parkområdena, Kungsträdgården, Humlegården och dispositionen av Ladugårdsgärdet.

Vad först beträffar markbytesfrågorna, som gälla området kring järnvägen, ha dessa blivit lösta på ett sådant sätt, att man icke har anledning att göra någon anmärkning. Visserligen kunde man i flera fall tvista om priserna. Tar man i detta ärende del av yttrandena från exempelvis statskontoret, så finner man att detta påpekat, att den tomtmark med byggnader, som finnes i kvarteret Glasbruket, d. v. s. karolinska institutet, beräknats till ett värde av 430 kronor per kvadratmeter, medan det område, som ligger söder om kanslihuset, i avtalet är värderat till 732 kronor per kvadratmeter. Statskontoret har ansett, att dessa priser icke stå i rätt proportion till varandra. Jag anser emellertid att man bör kunna bortse från den omständigheten, att man inte på alla punkter kunnat komma så nära det rätta som önskvärt varit. Har staten fått släppa till litet mera på ett ställe, har väl staden å andra sidan

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

fått släppa till på ett annat, och man kan väl antaga, att det hela i stort sett bör vara riktigt avvägt i det skick, vari avtalet nu föreligger.

Några av de föregående talarna ha tagit upp frågan om de äldre byggnaderna — dels gamla rådhuset och dels de gamla byggnaderna ute på Riddarholmen — vilka inte få omändras eller rivras ned, och ansett att det uttalande, som därvidlag gjorts av utskottet, inte var så lämpligt. Men man måste taga hänsyn till att det i en framtid — jag kan gärna säga avlägsen framtid — kan hända att det behöver vidtagas några åtgärder, och därför har utskottet gjort sitt uttalande i denna del. Det har även gjorts ett uttalande i vad det gäller inredningen av gamla rådhuset. En sådan byggnad måste uppenbarligen, innan den skall tagas i anspråk, restaureras helt och hållet både ut- och invändigt. Om det då skulle befinnas nödvändigt att göra vissa förändringar invändigt för att få lokalfrågorna bättre ordnade, är det tydligt att detta icke bör få möta något motstånd.

Jag medger att priset på dessa byggnader förefaller lågt. Men å andra sidan är det uppenbart, att man inte kan sätta priset högt, när de i framtiden skola underhållas såsom kulturhistoriska byggnader. Staten hade säkerligen kunnat betala lika mycket, om inte betydligt mer, för själva den tomt, där gamla rådhuset ligger, än vad den nu betalar för både tomten och byggnaden. Det beror naturligen på att staten inte kan utnyttja byggnaderna tillräckligt effektivt ur ekonomisk synpunkt.

Vad Kungsträdgården beträffar, anser jag att man blåst upp den frågan alldeles för mycket. Herr Lindhagen, som var den förste talaren i debatten, talade om en vaknande lust hos staten att bebygga öppna områden och att man genom det uttalande, som utskottet gjort, avsett att Kungsträdgården och Humlegården i framtiden skulle bebyggas. Jag kan väl inte tro att det finns någon riksdagsman för närvarande, och jag skulle inte tro att det blir någon i framtiden heller, som kommer att ivra för att få Kungsträdgården bebyggd. Jag tror nog, att Kungsträdgården såväl som Humlegården får förbli obebyggd. Det har någon gång talats om att man skulle kunna bygga utmed Hamngatan i norra delen av Kungsträdgården, och det kanske fortfarande finns personer, som anse att det skulle ha gått för sig att nu taga denna del i anspråk för byggnadsändamål. För min del anser jag att man bör vara varsam, då det gäller dessa vackra parker, och att man skall sträva efter att behålla dem. När det däremot gäller vissa jämkningar utefter Västra Trädgårdsgatan, är det tydligt att man inte får ställa det så, att det inte finns någon möjlighet att göra något slags reglering beträffande dessa tomter, i händelse det skulle behöva byggas där. Det är inte meningen, såsom det framhölls här för en stund sedan, att nu bygga utmed hela Västra Trädgårdsgatan. Men om ett behov skulle framkomma under de femtio åren att ändra om någon byggnad på detta område, bör man också ha möjlighet att göra någon jämkning i tomtregleringen.

Vad sedan angår den summa som skall betalas, ansåg jag för min del från början, att det hade varit bättre med ett årligt arrende än med detta engångsbelopp och de små årliga arrendena på 100 kronor för Kungsträdgården och Humlegården. Jag antar att man inom markkommissionen resonerat som så vid sammanjämkningen av de olika linjerna, att man så mycket som möjligt ville få summorna att balansera, så att icke staten skulle behöva betala alltför stora belopp till staden eller tvärtom, och så gjordes detta arrende till ett bytesobjekt, och man fick fram siffran 800.000 kronor. Annars är det aldrig brukligt, att man betalar arrende i förskott för ett markområde, en egendom eller vad det vara må — utom möjligen när det gäller arrendatorer, som inte ha så stora möjligheter att klara av det hela i framtiden eller

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

som inte kunna skaffa borgen. Jag har antagit att man inte behöver riskera att Stockholms stad blir ur stånd att betala, och då hade det varit lika bra att man fått ett större årligt belopp i arrende. Jag har i alla fall gått med på arrangemanget för att få enighet om vad som här är föreslaget, och jag skall inte alls driva någon annan mening i dag heller. När det har kommit så långt som till ett avtal, får man finna sig i det, men jag har velat påpeka att man också kunde ha gått den andra vägen. När det gäller en upplåtelse på Ladugårdsgärdet, som det här så mycket talats om, bör man emellertid, ifall området icke köpes utan upplåtes på arrende, få till stånd ett arrangemang med en något större årlig avgift i stället för ett engångsbelopp och därutöver en mindre årlig avgift.

Vad vidare beträffar frågan om Ladugårdsgärdet, förstår jag inte att det skall behöva möta så starkt motstånd, att en öppen plats förlägges något längre bort än där man nu vanligen brukar samlas. Om denna öppna plats, såsom utskottet har sagt, lägges ett stycke längre bort och öster om Gärdesgatan, så kan detta inte ha någon betydelse, utan bör gå precis lika bra. Herr Lindhagen påstod, att det var för långt att gå ända dit och att det därför skulle möta starkt motstånd från stadens sida. Men det möter väl intet hinder att man samlas på en plats, som ligger närmare detta område. Och gäller det utställningar går det säkert lika lätt att komma till det fribelagda område, som utskottet ifrågasätter, som till den mötesplats som nu står till förfogande.

Herr Lindhagen var också inne på en annan sak. Han förklarade att staten endast bygger för förtjänstens skull på Ladugårdsgärdet genom att föra upp stora elefanthus. Om man emellertid jämför byggnaderna på Ladugårdsgärdet med byggnaderna inne i staden, så undrar jag, om det inte är lika trevligt att bo på Gärdet som inne i staden. Byggnaderna där ligga både luftigare och trevligare än de byggnader, som äro sammanträngda i tränga kvarter. Man kan ju inte precis säga, att det är villasamhällen ute på Gärdet, men där finns i alla fall en del träd och öppna områden, som gör det angenämare att bo där än inne i de trängre stadsgränderna.

Herr Ström påstod, att det rått ett trettioårigt krig om markfrågorna i Stockholm. Jag vill gent emot detta ha sagt, att visserligen ha meningarna under årens lopp varit delade, men det får väl inte betecknas som ett krig, att man inte genast kan komma överens, utan att vissa underhandlingar först måste föras. Genom det nu föreliggande avtalet ha många markfrågor blivit lösta. Men det finns ännu många som återstå, ty i en storstad som Stockholm kommer det alltid på dagordningen en och annan markfråga, om vilken man behöver underhandla. Men jag är förvissad om att det inte heller i fortsättningen skall behöva uppstå så starkt delade meningar, att en uppgörelse icke är möjlig.

När det gäller det här föreliggande avtalsförslaget, har det endast företagits mycket små jämkningar i den kungl. propositionen. Jag vågar påstå att de jämkningar och de uttalanden, som även blivit framförda av statsutskottet i dess utlåtande, äro sådana att man från stadens sida icke behöver resa något motstånd mot dem.

Beträffande de reservationer, som äro fogade vid utskottets utlåtande, vill jag göra gällande att det uttalande om tomtmark, som gjorts beträffande Kungsträdgården och Humlegården, icke behöver tolkas på ett sådant sätt, som om utskottet menat, att parkerna skola upplåtas till tomtmark, när de 50 åren ha gått. Och det är väl inte heller någon, som på allvar tolkat det så. Avsikten har varit att säga ifrån, att områdena ha ett visst värde som tomtmark och att de även ha karaktären av tomtmark. Jag tycker inte, att man

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

behöver strida så mycket om dessa ord »värde såsom tomtmark» eller »karaktär av tomtmark», utan man kan gott taga utskottets utlåtande sådant det här föreligger med det uttalande, som här är gjort. Det är inte någon fara att det skall behöva tolkas så, att man skall komma att stycka sönder dessa parkområden, vilket jag för min del anser vara det sista som man borde göra.

Herr talman! Jag ber således att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr **Magnusson, Karl**: Herr talman! Jag har med intresse men också med förvåning åhört denna mycket långa och uttänjda debatt. Jag har gjort det med förvåning, eftersom man praktiskt taget är fullständigt enig i själva huvudfrågan, nämligen om markavtalet mellan kronan och Stockholms stad. Myndigheterna, som äro berörda av detta, och utskottet — fränsett reservanterna i fråga om motiveringen — äro ju praktiskt taget eniga om avtalet. Hela debatten har därför rört sig om en detalj i utskottets motivering, låt vara en mycket viktig detalj, nämligen frågan om karaktären av marken i Kungsträdgården och Humlegården.

Herrar reservanter och de, som ha anslutit sig till reservanternas uppfattning, ha enligt min mening sett bort från den omständigheten, att vi här i vårt land ha en stadsplanelag och att stadsplanen för Stockholms stad i laga ordning har tillkommit enligt denna stadsplanelag. De olika områdenas karaktär av byggnadskvarter, tomtmark, öppna platser eller parker eller överhuvud taget vad karaktär de än hava, skall angivas i stadsplanen, vilken därefter fastställles av Kungl. Maj:t. Riksdagen kan ändra stadsplanelagen, men riksdagen bör icke och kan, enligt min uppfattning, icke heller ändra en i laga ordning tillkommen stadsplan. Finns det i stadsplanen för Stockholms stad angivet — vilket jag också har anledning förutsätta, då de sakkunniga, som herr J. B. Johansson åberopat, i betänkandet sagt det — att området har karaktären av tomtmark, så har det icke någon betydelse vad utskottet säger i sin motivering, utan det är markens beteckning i stadsplanen som är utslagsgivande i fråga om dess karaktär.

För att inte något missförstånd skall uppkomma vill jag personligen framhålla, att jag skulle betrakta det såsom ett helgerån att bebygga vare sig Humlegården eller Kungsträdgården. Nu är emellertid inte frågan för dagen den, om denna mark skall bebyggas eller icke, utan det spörsmål vi ha att taga ståndpunkt till i dag, är frågan om markavtalet och till reservanternas uppfattning om karaktären av marken i Humlegården och Kungsträdgården. Vore det fråga om bebyggelse på dessa områden, skulle jag utan tvekan gå emot ett förslag därom.

Under herr Lindhagens anförande, som jag åhörde med mycket stort intresse, erinrade jag mig ett av hans många motto, som han i andra lagutskottet, när jag på sin tid tillhörde detta utskott, där rätt ofta framförde. Han gjorde då gällande, att man skulle ha respekt för gällande lag men rätt att kräva ändring, och jag ansluter mig helt och odelat till detta motto. Jag har respekt för gällande stadsplanelag och det sätt, på vilket den föreskriver att en stadsplan skall göras upp. När en stadsplan en gång är fastställd av Kungl. Maj:t, kan eller bör riksdagen icke rubba den. Skall någon ändring ske, så bör i stället stadsplanelagen ändras. En av reservanterna, herr Pauli, vill byta ut ordet »karaktär» mot ordet »värde», men då får jag som min mening säga, att ordet karaktär, när det gäller tomtmarkens definition, betyder *en* sak, och värdet av marken är en annan sak. Han vill sålunda byta ut det, som egentligen anger det karakteristiska för marken, nämligen att den har karaktären av tomtmark, mot ordet »värde», och jag kan inte ge min anslutning till att

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

man genom en sådan trollformel försöker ändra om en gällande stadsplans definition på markernas karaktär.

Jag vill ännu en gång säga, att jag utan tvekan ansluter mig till uppfattningen, att dessa områden icke böra bebyggas. Jag sätter alltför stort värde på öppna platser i en stadsbild för att vilja vara med om att rasera de pärlor i Stockholms stadsbild, som ifrågavarande områden utgöra. Skulle jag överhuvud taget yttra mig litet grand om karaktären av dessa båda platser, Humlegården och Kungsträdgården, så skulle jag vilja säga, att Humlegården är en förtjusande idyll och Kungsträdgården är något motsatt — fränsett Molins fontän och omgivningen däromkring, som är något utomordentligt vackert. Men i övrigt tycker jag att hela Kungsträdgårdsanläggningen är mycket banal och borde med det snaraste justeras om, så att denna mycket vackra öppna plats komme bättre till sin rätt än vad den för närvarande gör.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Pauli: Herr talman! Jag måste säga, att det finns åtskilligt som väcker förvåning i vad som yttrats från utskottsrepresentanternas sida gentemot reservationerna. Jag kan som exempel ta vad herr Magnusson i Kalmar sade, då han med ett visst patos och med åberopande av herr Lindhagen och av Geijer krävde respekt för gällande lag men frihet att kräva en annan. Det skulle då vara för stadsplanelagen, som reservanterna icke visat tillräcklig respekt, och den största respektlösheten skulle reservanten Pauli ha gjort sig skyldig till genom att yrka att man skulle använda uttrycket »värde såsom tomtmark» i stället för »karaktär av tomtmark». Samtidigt talade emellertid herr Magnusson i Kalmar uttryckligen om för kammaren, att han inte på några villkor ville vara med om att ha en bebyggelse av dessa två parkområden. Då förstår jag verkligen inte vad hans polemik skall tjäna till. Ty i så fall är han ju i sak alldeles överens med oss reservanter. Vad jag avsett med mitt yrkande är endast, att utskottets motivering skulle bli fullständigt klar och otvetydig i stället för att, som den nu är, vara oklar och tvetydig.

Det är ingalunda så, som herr J. B. Johansson nyss förklarade, att reservanterna vilja låsa fast frågan, medan utskottet vill hålla den öppen. Enligt reservationen skulle i utskottets yttrande stå kvar uttalandet om att »villkoren för nyttjanderättsupplåtelsen måste dock betraktas vara för staten mindre fördelaktiga, om man tar i betraktande de båda markområdenas omfång och deras belägenhet mitt i eller alldeles intill huvudstadens centrum», och det skulle också stå kvar att utskottet »anser sig hava all anledning ytterligare understryka, att upplåtelsen icke får anses vara prejudicerande för de båda områdenas användning och värdesättning i en kommande framtid». Även reservanterna äro alltså med om att detta skall stå i motiveringen. Vi äro alla med om att lämna frågan öppen. Men vad reservanterna inte kunna vara med om, är, att utskottet dessutom, i strid med sitt eget yrkande på att frågan skall lämnas öppen, lägger in, med åberopande av ett femton år gammalt sakkunnigutlåtande, hela denna polemik mot att de ifrågavarande platserna skola för framtiden lämnas öppna såsom parkområden samt diverse antydningar om att en del av Humlegården lämpligen kan styckas upp i byggnadskvarter och att en monumentalbyggnad lämpligen kan uppföras i Kungsträdgården. Jag har inte kunnat förstå vad utskottet menar med att fasthålla vid ett sådant uttalande, vars tendens strider mot den önskan, som alla säga sig omfatta, att denna fråga lämnas öppen över den kommande femtioårsperioden. Det är alltså i utskottets eget intresse, för att få dess utlåtande så klart och tydligt som möjligt, som jag framställt mitt yrkande.

Herr Johan Nilsson har uttryckligen i sitt anförande i dag flera gånger sagt,

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

att han visst tycker, att öppna platser och parker äro behövliga för Stockholm liksom för andra städer och att Stockholm bör ha så många sådana platser som möjligt. Han till och med uttryckte sig så radikalt i gammal strindbergsk stil, att han sade sig inse det lämpliga i att, när så behövs, även riva för att få ljus och luft. Det tycker jag var utmärkt sagt, herr Johan Nilsson, vi äro alldeles överens på den punkten. Det enda han sade sig vilja dessutom framhålla var, att Stockholms stad skulle betala för detta. Det finns ingen människa i denna kammare som bestrider det. Jag har ju också sagt, att jag finner det helt naturligt, om statsutskottet uppger en suck över att denna betalning inte blev tillräckligt hög. Jag har inte det minsta emot att statsutskottet suckar på det sättet. Vad jag har emot, det är att det i utlåtandet framskymtar något som varken herr Johan Nilsson, herr Heiding eller herr Magnusson i Kalmar velat gå in för, nämligen en tendens att inte bara låta staten få bra betalt för sina områden, utan därjämte gärna se att vissa parkområden i Stockholm delvis bebyggas. Detta senare äro vi överens om att anse såsom både onödigt och irrationellt. Varför skulle man då inte kunna komma överens om att stryka dessa båda uttalanden, vilka kunna föranleda allmänheten att tro, att utskottet menat något dylikt?

Jag har nu inte någon större förhoppning om att vare sig utskottsmajoriteten eller kammaren skall känna sig övertygad om detta, vilket dock bör framstå såsom tämligen klart. Men för att i varje fall reservanterna och de, som ha anslutit sig till dem, skola kunna gå fram på en gemensam linje, ber jag, herr talman, att få framställa ett i viss mån modifierat yrkande, som i sig även innesluter det yrkande, som framställts av herr Sundberg. Detta mitt yrkande skulle gå ut på att i det stycke, som börjar med orden »Med tillfredsställelse» och slutar med orden »karaktär av tomtmark», orden »samt dessutom deras karaktär av tomtmark» skulle utgå, och stycket alltså sluta med orden »huvudstadens centrum». Det är detta yrkande, som herr Sundberg tidigare har framställt. Jag frånfaller alltså mitt tidigare framställda yrkande om ändrad lydelse av de sista orden i stycket. Vidare skulle de därefter följande trenne styckena utgå och utskottsutlåtandets motivering sålunda fortsätta med det stycke, som börjar med »Det är alltså endast med tvekan».

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till det av mig nu framställda förslaget.

Herr Sundberg: Herr talman! Redan i mitt förra anförande gjorde jag det uttalandet, att jag gärna skulle ha anslutit mig till den av herr Pauli avgivna reservationen, om icke dess första del — uttalandet om områdenas »värde som tomtmark» — innehållit vad jag kallade en halvmesyr. Då nu herr Pauli frångått denna punkt i sin reservation och godkänner min ståndpunkt, skall jag be att i övrigt få ansluta mig till herr Paulis förslag.

Jag vill inte sluta mitt anförande utan att uttala min stora tillfredsställelse över att herr Johansson i Fredrikslund och herr Heiding, båda ledamöter av statsutskottets fjärde avdelning, här i kammaren velat göra samma uttalande som i avdelningen, d. v. s. att de anse, att Kungsträdgården och Humlegården icke böra bebyggas, ett uttalande som också herr Magnusson i Kalmar med styrka underströk. Härigenom ha, anser jag, reservationerna redan fyllt en viktig uppgift, men om det nu är dessa herrars och även riksdagens mening, att områdena icke skola användas såsom tomtmark, kan man inte undgå att framställa den frågan: varför skall man då envisas att i utlåtandet tala om deras karaktär av tomtmark? Orsaken torde inte kunna vara någon annan än den, att, som herr Johan Nilsson i Malmö helt öppen hjärtigt uttryckte det, staten skulle få betala Stockholms stads öppna områden. Om man i reser-

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

vationen hade kunnat inlägga denna innebörd hade den aldrig framkommit. Men det är ju orimligt. Det är ju alldeles naturligt och klart, att Stockholms stad liksom andra städer skall betala för sina öppna markområden. Vad sedan beträffar herr Magnussons i Kalmar understrykande av att områdena ifråga redan äro inrangerade som tomtmark i den fastställda stadsplanen, talar detta enligt mitt förmenande icke till förmån för den av statsutskottet utan av reservanterna gjorda motiveringen. Ty är det så, att Kungsträdgården och Humlegården äro angivna såsom tomtmark i Stockholms stadsplan. bör enligt mitt förmenande den saken ändras — en stadsplan kan naturligtvis ändras — och då bör inte riksdagen lägga hinder i vägen för en rationell och riktig lösning härav.

Jag ber alltså, herr talman, med avstående från tidigare yrkande, att få yrka bifall till den kompromissreservation, som herr Pauli nyss framlagt.

Herr Öman: Herr talman! Jag ber att med anledning av herr Paulis yttrande få återtaga mitt förut framställda yrkande och förena mig med herr Pauli i hans senast framställda yrkande. Jag vill därutöver säga endast några ord.

En talare, herr Magnusson i Kalmar, har med rätta sagt, att det vore ett helgerån att bebygga Kungsträdgården och Humlegården. Ja, det är och det förblir ett helgerån. Men ett helgerån skall man inte bara underlåta att göra; man får heller inte planera det eller ens antydningssvis tala om möjligheten av ett framtida sådant. Det är ur denna synpunkt, herr talman, som jag finner det angeläget, att de här under debatten kritiserade meningarna i statsutskottets motivering utgå.

Herr Lindhagen: Kamrat Nilsson i Malmö är alltid en ärlig själ. Han slutade sitt anförande med en proklamation om att här ha vi en klar princip, som vi skola följa orubbligt. Låtom oss här såsom vid vanliga affärer *köpa och sälja*. Det var hans mening.

Jag har en annan princip, som jag kallar för *en ledande tanke och en ordnande hand över jordfrågan*. För den principen fick jag berömmelse av kamrat Thorsson på sin tid, han som sedan blev finansminister. Den principen gällde icke en förenkling av problemet till bara jordocker. Den gick tvärtom ut på att komma ifrån ockervärdena på jorden. Denna borde vara till endast för sina förnuftiga ändamål utan ockervärden, saluvärden eller andra sådana eländen i världshistorien.

I denna fråga hjälper det nu inte med Paulis och Sundbergs aktningvärda försök att, vid sidan av detta avtal oförkränkt, få in åtminstone ett litet frågetecken. Ty klart står i alla fall, att kronan här vill göra sin rätt gällande efter penningvärdet. Pauli började sitt anförande med att tala om att man naturligtvis inte kan ha något emot att denna mark värderas och säljes, blott den i alla fall teoretiskt ej betraktas som tomtmark. Det är ju en motsägelse, kamrat Pauli. Då det gällde värdet på denna mark i Humlegården och i Kungsträdgården, så var Nilsson såvitt jag förstod emellertid så frikostig att han ville beräkna värdet efter etthundra kronor per kvadratmeter, och då gick summan bara upp till ett stort men dock överskådligt antal miljoner. Alldeles invid Kungsträdgårdens norra sida fick emellertid mark betalas med 2,500 à 3,000 kronor per kvadratmeter. Herr Nilssons anbud är således säkerligen alldeles för frikostigt enligt svenska regeringars inställningar. Men jag ber i alla fall att få till protokollet antecknat, att en av statsutskottets mäktigaste personer har ansett, att priset för framtiden icke får överstiga 100 kronor per kvadratmeter.

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

Jag tror dock inte, att framtiden bryr sig om Nilssons förslag, när man kommer till ett realiserande av *hans* princip om en ledande tanke och ordnande hand, nämligen att här skall det säljas och köpas. Det framgår tydligt av avtalet och av diskussionen, att det är meningen, att dessa områden inte få bli tomtmark med marknadsvärde.

Jag vill tillägga, att skall man tala om ett marknadsvärde, så svävar även över den en försonande princip med fläkt av en ledande tanke och en ordnande hand över sig. Ity att regering och riksdag en gång i tiden befattat sig med grundsatsen, att den så kallade *jordvärdestegringen* skulle tillfalla de samhällen, som framkallat densamma. För Kungsträdgården exempelvis är jordvärdestegringen tillkommen genom statsmaktens växt och framför allt genom stadens växt. Staten och staden skulle således dela jordvärdestegringen. Denna stegring bör bli till förmån för Stockholms stad. Statsutskottet vill tydligen, att staten skall ha hela jordvärdestegringen, således även den större del, som staden åstadkommit. Det leder ju till att det inte kan bli någon ordning ens med jordvärdestegringens idealism, förrän vi fått den fastslagen i våra hjärtan och inte bara i våra portmonnärer. Ur ett sådant krimskrams framgår aldrig någon kultur, byggd på att jorden skall tjäna sina förnuftiga ändamål och framför allt fredas från allt jordocker. Förr blir det inte någon fred i Stockholm, inte heller i Sverige, inte heller i Europa. Och inte heller i den stora världen, som till ledande tanke och ordnande hand i sin jordfråga nu bara har bombmaskiner och u-båtar, såsom en motsvarighet till statsutskottets tillhyggen.

När det här har föreslagits, att utskottets uttalande om markens karaktär av tomtmark skall utgå, så har kamrat Magnusson — som också är en ärlig själ liksom Nilsson — sagt ifrån att det vore *ett helgerån att bebygga Kungsträdgården och Humlegården*. Tack, snälla Magnusson. Jag får å hela Stockholms stads befolkning, ej dess stadsstyrelse, vägnar höja dig till skyarna, vi skulle vilja resa en staty över dig.

Men, tillade Magnusson i alla fall, man måste »lyda gällande lag», och den för Stockholm nu gällande stadsplanen upptager dessa områden som tomtmark, ty det hade visst någon »sakkunnig» sagt. Nu är emellertid saken den, att dessa områden inte stå utmålade som tomtmark och inte heller som park. De äro neutrala områden på grund av långvarig hävd. Men i det avseendet har en professor, som ju är lärd och förstås synnerligen sakkunnig, sagt, att man kanske får tolka detta så, att om dessa områden inte äro målade med tomtmarksfärg på kartan, få de anses som tomtmark. Detta är också en alldeles oriktig slutledning, ty karaktären av denna mark beror på sakens natur och gammal hävd.

Alla andra städer få köpa den mark, de behöva till öppna platser, säger man vidare. Ja, det får Stockholms stad göra också, och den får betala stora pengar därför. Men det må undras, vad skulle påträffas, om man undersökte vad det är för mark, som de mindre städernas öppna platser sedan gammalt ligga på. alla dessa torg, parker och kyrkogårdar m. m., som de haft sedan århundraden tillbaka. Kanske det då skulle befinnas, att också denna mark ursprungligen tillhört kronan som ett regale från Gustav Vasas tid eller någon annan av de där gamla konungarna, som skapade regalrätt till jorden. Städerna få anses äga evärdelig besittning till jorden ändå. Det är ovisst, hur det utfölle i domstolarna, om vi processade om Kungsträdgården och Humlegården. Ty de äro inte, som man här sagt, sådana områden som man nu i dagarna köper av privata efter nuvarande värden. Här är det fråga om gamla förhållanden med urminnes hävd. Och det är en helt annan sak.

Jag vidhåller således, herr talman, mitt yrkande om avslag på denna upp-

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

görelse. Jag röstade visserligen i stadsfullmäktige emot bordläggning, vilket där yrkades, ty det gällde bara bordläggning till nästa sammanträde, och jag tyckte stadsfullmäktige kunde vara mogna att omedelbart fatta sitt beslut, men det utföll ju i den famlande riktningen, att vi skulle hoppas på att det i tidernas längd skulle gå någorlunda i lås i alla fall, fast avtalet var ett Damoklessvärd över huvudstaden och alla andra gamla städer och kommer att bli det i ännu högre grad i följd av den skärpta och fräna ton av merkantilism, som statsutskottet anlagt.

Herr Ström sade, att han blivit så tveksam nu, att han skulle vilja yrka avslag, men det gjorde han ju inte. Det är bara jag som står för det yrkandet nu, som jag gjort både i stadsfullmäktige och här i dag och som våra förfäder också ha gjort i denna kammare.

Så menade Ström, att det inte var något vunnet, om det där uttalandet om områdenas karaktär av tomtmark toges bort. En sådan ändring betyder inte någonting för en domare, som skall döma oväldigt och behjärtat i saken, ty avtalet grusar i alla fall gamla bestående förhållanden. Det är efter dessa, som det bör dömas. Om ett dussin riksdagsmän, eller hur många det kan vara, vilja uttryckligen förklara, att marken icke skall kallas för tomtmark trots allt, så kan det knappast vara till någon nytta. Till och med om den hitintills icke varit det, så har detta förflugna avtal omintetgjort den gamla rätten. *Avtal bryter lag säger ju en gammal rättsregel.* Huvudstaden och övriga uråldriga stå nu vapenlösa genom svenska statsmaktens förakt för den sociala jordfrågan och dess lagvägar. I alla andra huvudstäder i hela Europa lär det ju ställa sig annorlunda. Det var en gång en ung finsk skald, som på besök första gången i gamla Sverige med stora förhoppningar sedan vid hemkomsten skrev en dikt att han funnit ett *folk i små bestyr med spridda sinnen.*

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman, endast ett par ord! Trots vad som sagts i de långa anförandena kunna vi väl ändå komma överens om att denna förändring i avtalet beträffande upplåtelse av Kungsträdgården och Humlegården, varom här talats, enligt utskottets förslag inte blir aktuell förr än om femtio år, men reservanterna och de som biträtt reservationen ha velat göra en ändring på en mycket betydelsefull punkt, nämligen i fråga om markens karaktär. Det är ostridigt, att statsutskottet har beskrivit markens karaktär på det enda riktiga sätt som framgår av handlingarna, men reservanterna vilja ha en ändring av dess karaktär av tomtmark inom stadsplanlagt område, uppenbarligen för att skaffa staden ett bättre utgångsläge vid förhandlingarna om priset, när sådana förhandlingar en gång om femtio år skola upptagas. Jag tycker, att man inte borde blåsa upp saken till en förhandsstrid om vad som skall ske så långt efteråt, och jag hoppas att kammaren skall följa utskottet och icke göra ett sådant förhandsuttalande, som onekligen ett bifall till reservationen skulle innebära.

Det är ju inte ovanligt, att man i landets städer för stadens behov får exproprierat mark som har karaktären av tomtmark, och det är inte ovanligt att landets vägdistrikt för framdragande av allmänna vägar genom samhällen, där tomtindelning råder, få inlösa tomtmark. Varför skulle det då vara så farligt, att marken i Kungsträdgården och Humlegården i Stockholms centrala delar bibehålles vid den karaktär av tomtmark som den nu har, om inte det är så, att detta är synnerligen värdefull mark och man vill ha karaktären av tomtmark förändrad, så att man om femtio år skall kunna säga, att 1940 års riksdag ändrat områdenas karaktär, varför man bör värdera dem

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

efter andra grunder än tomtmark — man kanske tänker åberopa att det är skogbeväxt mark.

När jag inte har velat följa reservanterna i deras ändringsyrkanden, har det varit därför, att jag icke har velat ändra den karaktär på ifrågavarande markområden, som redan avtalet förutsätter skall bibehållas. Jag vill alltså endast att avtalet även på denna punkt skall godkännas. Men jag säger ännu en gång, att jag vill livligt hoppas, att när förhandlingarna mellan Stockholm och staten om Kungsträdgården och Humlegården i en framtid ånyo skola upptagas, de måtte leda till ett sådant resultat, att Stockholm måtte av staten köpa dessa områden och bevara dem såsom öppna platser, vilket områdena på grund av sin belägenhet äro väl lämpade för.

Jag har ingen anledning, herr talman, att göra någon ändring i mitt yrkande om bifall till statsutskottets hemställan.

Herr Pauli: Herr talman! Jag beklagar att jag måste ytterligare något förlänga denna redan långa diskussion, men det är uteslutande den föregående talarens skuld. Han upprepade utan hänsyn till de bemötanden, som ha gjorts mot honom under debatten, sitt fullkomligt ogrundade påstående, att reservanterna här ha påyrkat en ändring av dessa markområdens karaktär och att ett bifall till reservationen skulle innebära ett förhandsuttalande från kammarens sida om en sådan karaktärsförändring för markområdena under femtio år fram i tiden. Detta är fullkomligt oriktigt. Herr Johansson har tydligen inte gjort klart för sig vad reservationen innebär. Jag ber att få fästa herr Johanssons uppmärksamhet på att om man tar bort uttalandet om områdenas karaktär av tomtmark, innebär detta endast, att det inte står någonting om saken i utlåtandet. Ingen människa kan säga, att utlåtandet då skulle innebära, att området därigenom ändrat karaktär och inte längre är tomtmark. Då det vidare även enligt reservanternas förslag står i utskottsutlåtandet, att utskottet vill understryka, att upplåtelsen icke får anses vara prejudicerande för de båda områdenas användning och värdesättning i en kommande framtid, så ha vi ju alla visat oss vara överens om att det inte skall ske någon ändring i dessa områdens karaktär och värdesättning.

Jag har sålunda varit nödsakad att begära ordet för att upplysa kammaren om att ett bifall till reservationen icke alls skulle ha den karaktär, som herr Johansson velat göra gällande. Ett bifall till reservationen innebär endast att kammaren klart uttalar detta, som jag nyss läste upp, att vi nu icke prejudicera denna frågas avgörande femtio år framåt i tiden, men att vi inte heller lägga in några antydningar om det lämpliga i att delar av dessa områden bebyggas och berövas karaktären av parkområden. Även den siste ärade talaren uttryckte ju ett klart önskemål om att så icke bör ske.

Såvitt jag kan förstå, kan man alltså tillmötesgå även de önskemål och principer, som herr Johansson här förklarar sig stödja, genom att bifalla reservationen.

I herr Paulis yttrande instämde herr *Schlyter*.

Herr Sundberg: Herr talman, jag är förekommen av herr Pauli.

Jag vill endast påpeka att det icke är reservanterna utan statsutskottet, som gör ett förhandsuttalande i fråga om dessa områdens användning femtio år härefter.

Herr Lindhagen: Saken är nog den, att huvudstadens underhandlare i avtalskommissionen icke voro tillräckligt insatta i och på det klara med att lägga

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

en ledande tanke och en ordnande hand över den här jordfrågan. Därför ha de också kommit till detta nedslående resultat, som nu föreligger.

Ström har i dag sagt, att när han ser, hur statsutskottet avslöjat sig, skulle han helst velat yrka avslag liksom jag. Men nu var det för sent för honom. Det hade, synes mig, varit vida visligare, om stadens delegerade inför kronans plutokratiska diktat avböjt vidare förhandlingar för denna gång. Det skulle jag åtminstone obetingat ha gjort i deras ställe.

Vi ha ju också fått ganska klart besked att staden efter de femtio åren får inköpa de två parkerna, om den vill rädda dem. Då kommer det att bli ett stort Bråvallaslag mellan staten och staden med föga förhoppningar kanske för den senare på grund av detta obetänksamma avtal. Det är stor synd, synes mig, att vi ej låtit avtalet anstå tills världskriget är slut, då förhållandena bli annorlunda och saken bättre kunnat prövas. Då komma kanske även de andliga värdena, som nu äro nedtrampade över allt på de små såväl som på de stora maktställena bättre till sin rätt. Det är ju också så, herr talman, att när utlänningar komma hit för att studera bostadsförhållanden och besöka de stora lantegendomar, som Stockholms stad inköpt för att skapa trädgårdsstäder, så säga de: »Det här var alldeles utmärkt, något sådant ha vi ej att uppvisa hemma.» Men när de komma till statens motsvarande exploateringar ute på Gärdet, så utropa de: »Det var det rysligaste vi sett någonstädes i modern stadsplanekunst; låt oss komma härifrån!»

Det beror på att staten till skillnad från sin huvudstad sänkt sig till jordocker på denna lilla punkt men skamligt slösat bort sina stora jordegendomar i norra Sverige. *Det gamla vankelmodet och föraktet för jordfrågans lagvägar i statens styrelse går igen i skilda tider under olika förklänader.*

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att, utom beträffande motiveringen, vartill han ville återkomma efteråt, om anledning därtill gäves, hade i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att kammaren skulle bifalla den i ämnet väckta motionen I:208.

Sedermera gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Vidkommande motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade yrkats 1:o) att utskottets uttalanden skulle godkännas; samt 2:o), av herr *Pauli*, att utskottets motivering skulle godkännas med utelämnande av dels de sex sista orden i det stycke, som å sid. 5 i det tryckta utlåtandet började med orden »Med tillfredsställelse» och slutade med »karaktär av tomtmark», dels ock de tre närmast följande styckena.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av utskottets motivering oförändrad vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pauli* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner motiveringen i statsutskottets utlåtande nr 199, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes motiveringen med den ändring, som under överläggningen föreslagits av herr *Pauli*.

Ang. vissa markfrågor i Stockholm m. m. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Sundberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 78;

Nej — 44.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till statens biltrafiknämnd, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 33, i anledning av väckta motioner om ändrade bestämmelser rörande avdrag vid beräkning av skattepliktig förmögenhet;

nr 34, i anledning av väckt motion om upphävande av den av 1939 års urytima riksdag införda skatten å kaffe;

nr 35, i anledning av väckt motion om fritagande av den inhemska vintillverkningen från industrisockerskatt; samt

nr 36, i anledning av väckt motion angående befrielse för sjöfolket från erläggande av skatt för krigsriskersättning m. m.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets utlåtande nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag till dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande bankoutskottets utlåtande nr 40, angående regleringen för budgetåret 1940/41 av utgifterna under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m.

Punkterna 1—13.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 14.

Lades till handlingarna.

Punkterna 15 och 16.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Vid ånyo skedd föredragning av bankoutskottets memorial nr 41, angående instruktion för nästkommande riksdags bankoutskott, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 47, i anledning av väckt motion om inrättande av kommunala bouppteckningsbyråer; och

nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § förordningen den 16 maj 1884 (nr 25) angående patent.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtande nr 49, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till skydd för prästgårdarnas byggnadskultur, dels ock i ämnet väckta motioner. *Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur.*

Genom en den 12 april 1940 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 211, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollen över ecklesiastikärenden för den 21 oktober 1938 och den 12 april 1940 föreslagit riksdagen att dels antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag om ändrad lydelse av 7 och 32 §§ ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400), dels ock medgiva, att uppkommande kostnader för de byggnadssakkunniga tjänstemännens anlitande finge bestridas på sätt av chefen för ecklesiastikdepartementet i propositionen angivits.

Det vid propositionen fogade lagförslaget var av följande lydelse:

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 7 och 32 §§ ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400).

Häri genom förordnas, att 7 och 32 §§ ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

7 §.

Prästgård skall — — — kapitel föreskrives.

Vid anordnande av ny prästgård så ock vid planläggning och utförande av arbeten berörande hus eller andra anläggningar å redan förefintlig prästgård bör städse noga beaktas vad god byggnadskultur kräver; skolande för tillsyn häröver särskilt iakttagas av Konungen därom meddelade föreskrifter.

Erfordras ny — — — ändamålet erbjudes.

32 §.

Boställsnämnd åligger — — — gälle ordförandens.

Boställsnämndens beslut i fråga om ny prästgårds anordnande så ock om utförande av sådana arbeten berörande hus eller annan anläggning å redan förefintlig prästgård, vilka kunna från kulturhistorisk eller estetisk synpunkt anses vara av betydelse för prästgårdens yttre eller inre byggnadskaraktär, skall för att vinna bindande kraft underställas stiftsnämndens prövning och fastställelse.

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)

Föreligger för boställsnämnden fråga om utförande av större ny- eller ombyggnad å löneboställe och yppas inom nämnden vid beslut därom skiljaktiga meningar, skall ärendet i sådan del hänskjutas till stiftsnämnden för prövning och avgörande.

I fråga om sådant å prästgård eller löneboställe förefintligt byggnadsverk, som av Konungen förklarats vara att betrakta såsom byggnadsminnesmärke, skall gälla vad därom är särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling.

I samband med förevarande proposition hade utskottet till behandling förehåft två i anledning av densamma väckta motioner, nämligen nr 202 i första kammaren av herr *Karl Emil Johanson* m. fl. och nr 260 i andra kammaren av herr *Staxäng* m. fl. I motionerna, som voro likalydande, hade yrkats avslag på propositionen i dess helhet.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A) att förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas; samt

B) att motionerna I: 202 och II: 260 måtte anses besvarade genom utskottets hemställan under A).

Reservation hade anförts av herrar *Gärde, Caap, Theodor Magnusson, Brandt, Ahlkvist, Lindqvist* och *Hansson* i Vännäsby, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

A) att riksdagen, med förklarande att det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget icke kunnat i oförändrat skick av riksdagen antagas, måtte för sin del antaga i reservationen infört förslag till lag om ändrad lydelse av 7 och 32 §§ ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400);

B) att riksdagen måtte medgiva, att uppkommande kostnader för de byggnadssakkunniga tjänstemännens anlitande finge bestridas på sätt chefen för ecklesiastikdepartementet i propositionen angivit; samt

C) att de i ämnet väckta motionerna, I: 202 och II: 260, i den mån de ej kunde anses besvarade genom reservanternas hemställan under A) och B), icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Det av reservanterna framlagda lagförslaget skilde sig från Kungl. Maj:ts förslag allenast därutinnan, att sista stycket i 32 § utelämnats.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Det ligger väl i öppen dag, att om man överhuvud taget vill vidta några anstalter för att tillvarata vad som ännu finns kvar av kulturhistoriskt värdefulla byggnadstillgångar inom vårt land och för att upprätthålla en god byggnadskultur vid tillkomsten eller vid förändringar av sådana byggnader ute i orterna, så är det landets prästgårdar, som på ett alldeles särskilt sätt måste komma i förgrunden och påkalla vår uppmärksamhet. Att det här gäller ett kulturvårdsintresse, värt att slå vakt om, borde väl knappast behöva vara föremål för några delade meningar, men däremot kan naturligtvis meningsskiljaktighet föreligga, om den redan fungerande kontrollapparaten till skydd för detta intresse visat sig tillräckligt effektiv eller inte. För min del har jag funnit, att erfarenheten otvetydigt har givit vid handen, att de nuvarande anordningarna icke äro effektiva. Jag har därför varit i hög grad intresserad av att kunna få fram detta förslag för riks-

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)

dagen, och jag har hoppats på att de synpunkter, som äro framlagda i propositionen, måtte vinna riksdagens beaktande. Detta ärende är ingalunda litet eller obetydligt, om man ser på vad det verkligen gäller.

Jag skall be att få göra några kortfattade erinringar till en början om de organisatoriska förhållandena på detta område. Det är ju så, vilket också framgår av utskottsutlåtandet, att det är hos våra boställsnämnder, som avgörandet ligger, om och på vad sätt ändringsarbeten på redan befintliga prästgårdar få företagas och hur nya prästgårdar, då sådana behövas, skola se ut. Boställsnämnderna kunna icke betraktas som kommunala organ, utan äro närmast allmänna kontrollorgan, inordnade i den administrativa instansordningen. Vad som ankommer på de kommunala organen — kyrkostämman, pastoratet etc. — är den förberedande behandlingen av byggnadsfrågan och verkställigheten av boställsnämndens beslut. Det har förefallit mig angeläget att i all korthet erinra om detta för att förebygga den missuppfattningen, att det framlagda huvudförslaget skulle syfta till att beskära eller göra intrång på den kyrkligt-kommunala självstyrelsen på detta område. Detta är inte fallet.

Som kompetenskrav för ledamöterna i boställsnämnderna gäller endast, att de skola vara i orten boende, i lantbruks- och därmed sammanhängande affärsförhållanden kunniga män. Något krav på byggnadsteknisk sakkunskap eller speciell kunnskap på arkitektens område finnes sålunda icke för någon av nämndens ledamöter uppställt, och någon skyldighet för nämnden att anlita särskild sakkunnig vid behandlingen av de många byggnadsetetiska frågor, som nämnden har att syssla med, när det gäller tillsyn över prästgårdarna, finnes för närvarande ej föreskriven.

Naturligtvis kan det inom många av landets boställsnämnder finnas såväl ett livligt intresse för sådana här byggnadskulturella frågor som även förmåga att bedöma dem och finna den lösning, som i varje fall är den lyckligaste. Där nu på den ena eller den andra orten boställsnämndens verksamhet i detta hänseende slagit väl ut, kan givetvis den personliga erfarenheten av detta locka till den uppfattningen, att allting är väl beställt med den nu tillämpade ordningen. Men vi skola i alla fall komma ihåg, att vårt land har inemot ett hundratal boställsnämnder, och då ligger det i sakens natur, att man inte får generalisera gynnsamma erfarenheter från de nämnder, som man kan ha erfarenhet av, utan att man måste bygga på den erfarenhet, som man överhuvud taget har rörande behovet av den kontroll, som det nu är fråga om.

Att inte allting är bra och väl beställt som det är, det framgår väl bland annat därav, att de sakkunniga myndigheter, som hörts i detta ärende, äro fullständigt eniga härom och dessutom delvis ha tagit initiativ i denna fråga för att kunna få någon ändring åstad. Det förhåller sig faktiskt på det sättet, att då Kungl. Maj:t har lagt fram detta förslag, så har Kungl. Maj:t kunnat stödja sig på en mycket ovanlig samstämmighet hos myndigheterna i omdömet, att förhållandena kräva ett starkt skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. Den uppfattningen har sålunda fått en praktiskt taget enhällig anslutning hos de myndigheter, stiftsnämnderna, som författningsenligt ha att utöva insendet över prästgårdarna, och det kan erinras om att majoriteten av ledamöterna i stiftsnämnderna utgöres av i praktiska värv väl förfarna lek-män. I kyrkomötet har vidare ett enhälligt kyrkolagsutskott rekommenderat en skärpt kontroll i det föreliggande förslagens syfte, och även i övrigt hava, som sagt, alla myndigheter tillstyrkt detta. Var och en förstår ju, att de inte gjort det utan att ha haft någon erfarenhet, och i själva verket tror jag, att om man haft någon anledning att intressera sig för denna sak, skall man finna många fall, där man gått olämpligt och hårt till väga, när det har gällt gamla värdefulla prästgårdar och den kultur som de representera. Jag skall bara för att

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)

ge kammaren en föreställning om vad det är fråga om citera ett uttalande av en myndighet, som haft mycket med dessa saker att göra, i ett ärende, som jag speciellt haft under min handläggning. Där säger myndigheten: »Under de sistförflutna decennierna har ett hårt öde drabbat vårt tidigare så värdefulla bestånd av äldre prästboställen. I det ena fallet efter det andra har en gammal förnam byggnad eller hel gårdsanläggning övergivits eller rivits och i stället en ny bostadsbyggnad, mer eller mindre villaartad, uppförts, måhända lämpad för ett förstadssamhälle eller en trädgårdsstad men däremot fullkomligt rotlös ute på landsbygden. Medan prästgårdarna tidigare tjänstgjort såsom vägledande mönster till sundare och ändamålsenligare byggnadskultur på landsbygden, synas de nu i stället på väg att därstädes befrämja införandet av stadens trångboddhet och kyffiga planlösningsmetoder, vilka näppeligen ha något existensberättigande på landsbygden. I regel erbjuda också de gamla prästboställena långt större och bättre utrymmen än de nya, och kunna de i de allra flesta fall med största fördel moderniseras.»

Huvudförslaget i propositionen syftar till en tilläggsreglering av en ganska liten storleksordning. Vi ha försökt att göra en så mjuk anordning som möjligt, en anordning som skulle vara så litet ingripande som tänkas kunde. Det är i detta förslag i första hand endast fråga om att koppla in den byggnadsetetiska och kulturhistoriska sakkunskapen i den behandlingsordning, som redan nu tillämpas, och jag ber att få understryka, att man icke givit denna sakkunskap någon bestämmanderätt, utan endast en rådgivande ställning. I andra hand går huvudförslaget ut på en föreskrift om att, där ett byggnadsföretag för en prästgård berör ett byggnadsetetiskt eller kulturhistoriskt intresse, avgörandet av ett sådant ärende icke skall ligga hos den lokala boställsnämnden utan, efter underställning av boställsnämndens beslut, skall ankomma på det centrala stiftsorganet, stiftsnämnden. Detta är det väsentliga innehållet i det föreliggande förslaget.

Då nu utskottsmajoriteten gjort gällande, att det i fråga om den nuvarande tillsynen öfver prästgårdsbebyggelsen är bra som det är, har ju inte utskottsmajoriteten kommit med något som helst material eller försökt att bevisa detta på något sätt i annan mån än att man har hänvisat till den möjlighet, som redan nu tillkommer ledamot av boställsnämnd att i ärenden angående en större ny- eller ombyggnad anteckna skiljaktig mening och därigenom bringa ärendet under stiftsnämndens prövning. Eftersom utskottsmajoriteten nu fäster så stor vikt vid detta, har jag velat undersöka den saken en smula, och jag har begärt uppgift ifrån stiftsnämnderna om i vilken omfattning underställning förekommit inom de tolv stiften under de sju år, som den gällande boställsordningen tillämpats. Resultatet av undersökningen har verkligen varit i allra högsta grad intressant. Det visar sig nämligen, att i tio stift, nämligen Uppsala, Linköpings, Skara, Strängnäs, Västerås, Växjö, Lunds, Karlstads, Härnösands och Visby stift, har under hela sjuårsperioden icke ett enda sådant fall förekommit. Inom Göteborgs stift har förekommit ett och inom Luleå stift ett fall. Om man nu uppskattar antalet prästgårdar i landet till tvåtusen, kan man onekligen säga, att frekvensen icke varit alltför stor. Rent statistiskt sett har den varit ett på tusen. Det förefaller mig sålunda, som om det enda motiv, som här framlagts av utskottsmajoriteten, visar sig föga grundat, när man går till verkligheten och ser vad som har inträffat. Jag har därför mycket svårt att följa utskottsmajoritetens tankegång, när den hävdar, att den reform av ordningen för prästgårdsbyggnadsfrågornas behandling hos boställsnämnd och stiftsnämnd, som föreslagits i propositionen, skulle vara obehövlig.

Utöver detta huvudförslag innehåller propositionen även ett förslag om reglering av en annan och kanske i viss mån mera svårlöst fråga. Det gäller spörs-

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)

målet, huruvida bestämmelserna angående den särskilda kontroll, som enligt 1920 års kungörelse om det offentliga byggnadsväsendet skall äga rum beträffande sådana byggnadsverk, som förklarats vara att anse såsom byggnadsminnesmärken, skulle kunna tillämpas också på byggnad på prästgård och på löneboställe. I propositionen har förordats, att en sådan möjlighet icke borde saknas beträffande ur kulturhistorisk synpunkt särskilt värdefulla prästgårdsbyggnader och i undantagsfall också byggnad eller anläggning på löneboställe. Jag vill emellertid framhålla, att propositionens förslag i denna del från de allmänna utgångspunkter, som varit bestämmande för propositionens utarbetande, har tillmätts en mera sekundär betydelse, i varje fall under nu aktuella förhållanden. Det är nämligen sannolikt, att om blott huvudförslaget angående ordningen för dessa frågor behandling i boställs- och stiftsnämnder kunde bli genomfört, skulle de påtagligaste bristerna i den nuvarande ordningen avhjälpas, åtminstone för tillfället.

Jag menar nu, att det finns starka principiella skäl också för denna del av den kungl. propositionen, och jag skulle naturligtvis helst ha sett, att riksdagen också kunnat antaga den delen av propositionen. Jag tror emellertid som sagt, att förslaget att överlämna den slutliga bestämmanderätten i vissa fall till stiftsnämnderna är det väsentliga och att den andra frågan väl får lösas i framtiden, om det är så, att man nu ställer sig tveksam till förslaget. Jag skall därför inte i detta avseende gå in på någon kritik av kritiken av den kungl. propositionen, utan låter den gärna vara utanför diskussionen. Jag skulle för min del för närvarande vara tillfredsställd, om reservanternas förslag kunde vinna kamrarnas bifall.

Till sist vill jag endast tillägga ett par ord för att summera ihop mina synpunkter.

Det förslag i propositionen, som jag har tillåtit mig att här särskilt förorda, betyder mycket litet i fråga om reglering och kontroll. Det är faktiskt så, som utskottsreservanterna säga, att det icke innebär någon principiell nyhet, utan endast en jämkning av gränsen mellan boställs- och stiftsnämndernas befogenheter. Emellertid skulle det i hög grad tjäna den sak, som vi väl alla nu borde vara måna om att försöka skydda, nämligen den gamla svenska prästgårdskulturen, som har betytt och alltjämt betyder så mycket för vårt land. Den förstörelse, som här sker, innebär i själva verket en obotlig skada på en mycket viktig del av vår nationella kultur, och den är — det ha vi väl icke minst i dessa dagar fått klart för oss — någonting, som vi ha all anledning att söka bevara och vårda. Jag slutar med dessa en smula allvarsamma ord helt enkelt därför, att de äro ett uttryck för mitt sätt att se på den här saken. Detta är ingen liten fråga; det är en viktig svensk kulturfråga.

I detta anförande instämde herr *Lindhagen*.

Herr Brandt: Herr talman! Sedan statsrådet med så klara och övertygande ord — övertygande även för dem, som haft en annan uppfattning, till vilka jag inte hör — har påvisat, att det verkligen inte är bra som det är, finns det ju inte mycket att tillägga från reservanternas sida, utan det är någon representant för utskottsmajoriteten, som får försöka att, om han gitter, gendriva vad statsrådet här har sagt.

Vi reservanter ha ju från början varit övertygade om att det förhåller sig alldeles så, som herr statsrådet sagt, nämligen att detta verkligen är en ganska stor och betydelsefull fråga. Det är inte endast i några sällsynta undantagsfall, som man har vandaliserat prästgårdar på grund av oförstånd eller liknöjdhet, utan det har uppenbarligen inträffat i ganska många fall. Inom

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)
 utskottet ha vi emellertid varit ense därom, att det i den kungl. propositionen föreslagna sista stycket av 32 § ecklesiastik boställsordning, som gäller byggnadsminnesmärken, skulle strykas, och då statsrådet, ehuru han menar, att även den bestämmelsen helst borde införas, dock samtidigt synes vilja finna sig i att riksdagen avstår från bestämmelsen, sakna vi anledning att nu uppehålla oss vid den. Den kan lämnas åt sitt öde. Det gäller således nu den andra frågan, och därvidlag får jag, utan att vilja upprepa vad statsrådet sagt, endast fråga: är det på något sätt orimligt, att man i 7 § ger en anvisning om att, när det gäller prästgårdarna, skall städse iakttagas vad god byggnadskultur kräver, d. v. s. hänsyn tagas till kulturhistoriska och estetiska synpunkter, även om man skulle hysa den uppfattningen, att ingen boställsnämnd eller kommunal myndighet någonsin har läderat dem?

Kan det vidare verkligen vara ur vägen, att man gör den lilla justeringen i boställsordningen i övrigt, att man utvidgar stiftsnämndernas befogenhet i det sammanhanget? Det har sagts — och jag behöver kanske inte upprepa det — att stiftsnämnderna givetvis ändå ha en annan och större kompetens än boställsnämnderna, och det har framhållits, att alla myndigheter, som hörts, ha erinrat därom, att många missförhållanden förekommit samt att man kanske kunde förebygga dem genom att ge stiftsnämnderna större befogenhet därvidlag. Det är ganska förvånande, det må jag ärligt säga, att utskottet inte kunnat enas härom. Det är ju inte alls fråga om något angrepp på den kommunala självbestämmanderätten, som alla vilja värna.

Nu borde det ligga närmast till hands för mig såsom reservant att yrka bifall till reservationen. Jag har emellertid under hand hört, att i andra kammaren — jag vet inte, om debatten där nu är slut — skulle ha framställts ett yrkande om återremiss, därför att någon eller några ledamöter, som tillhöra utskottsmajoriteten, på sistone blivit tveksamma och till äventyrs skulle vara villiga att gå med på Kungl. Maj:ts proposition. En återremiss skulle alltså kunna tänkas leda till ett enhälligt utskottsutlåtande. Då det föreligger någon möjlighet härtill, vågar jag framställa ett yrkande om återremiss, för att, om det inte skulle bifallas, givetvis ansluta mig till reservationen.

Jag tillåter mig förvånad, herr talman, att intermistiskt hemställa om återremiss till utskottet, i all synnerhet som det lär ha kommit till mångas kännedom en hel del fall av uppenbar vandalisering, som förut varit okända.

I herr Brandts yttrande instämde herr *Andersson, Elof*.

Herr Johanson, Karl Emil: Herr talman! För undvikande av missförstånd får jag först påpeka, att det icke är av likgiltighet eller bristande intresse för prästgårdarnas byggnadskultur, som utskottets majoritet ansett sig böra avstyrka den kungl. propositionen. Det ligger såväl i pastoratens som i allmänhetens intresse, att byggnaderna å prästgårdarna utföras så, att de icke blott bereda tjänst innehavaren en lämplig bostad utan även fylla kraven på en viss värdighet, och att vid restaurationer och ombyggnader gamla värdefulla byggnadsstilar, så långt lämpligen kan ske, bevaras. Emellertid är det mycket annat, som samtidigt måste tagas i beaktande, såsom byggnadskostnad, underhållskostnad och byggnadens lämplighet såsom tjänstebostad.

Som bekant är byggande och underhåll av prästgård pastoratens angelägenhet, och hela kostnaden måste bestridas med kommunala skattemedel, möjligen med undantag för en del platser i Norrland, där visst bidrag kan erhållas från kyrkofonden. I små pastorat med litet skatteunderlag är därför hållandet av prästgård ofta förenat med betungande utgifter. Här har nu talats

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)

så mycket om vad den ena eller andra myndigheten har sagt och att de alla äro eniga. Men vem har frågat efter vad de säga, som skola betala och som kanske ha svårt att få pengar? Det är säkerligen icke på grund av ett förbiseende eller en tillfällighet som det i den ecklesiastiska boställsordningen huvudsakligen tas sikte på att — i vad det gäller nybyggnader eller underhåll — tillgodose praktiska krav med hänsyn till å ena sidan prästgårdens ändamål och dess framtida byggnad lämplig för praktisk användning eller att ersätta den med annan. Då utskottet är fullt enigt i fråga om avstyrkande av förslaget i denna del och i motiveringen utförligt anfört sina skäl för avstyrkandet, kan jag nu förbigå dem, i all synnerhet som inte heller departementschefen nu håller på den saken.

Ett antagande av den kungl. propositionen skulle i många fall medföra, att det estetiska och kulturvårdande intresset kommer i konflikt med det ekonomiska på pastoratets bekostnad. Detta blir i synnerhet fallet, om prästgårdsbebyggelsen skulle komma in under bestämmelserna om byggnadsminnesmärken med alla de inskränkningar i vederbörande ägares frihet att vidtaga åtgärder för att göra sådan byggnad lämplig för praktisk användning eller att ersätta den med annan. Då utskottet är fullt enigt i fråga om avstyrkande av förslaget i denna del och i motiveringen utförligt anfört sina skäl för avstyrkandet, kan jag nu förbigå dem, i all synnerhet som inte heller departementschefen nu håller på den saken.

Förutom förslag till bestämmelser angående byggnadsminnesmärke föreslås, att i boställsordningen skall införas en anvisning om att vid bebyggelse och ordnande i övrigt av prästgård såväl kulturhistoriska som estetiska krav städse skola noga iakttagas. Det ligger säkert i vars och ens intresse att så sker. Men såsom framgår av utskottsbetänkandet finnes förut en generell regel härom, vilken även är tillämplig på prästgårdsbebyggelsen. Då sålunda en sådan bestämmelse finnes förut, synes det vara onödigt att införa den även i boställsordningen.

Den enda del av förslaget, som framkallat reservationen, är frågan om införande i ecklesiastisk boställsordning av en bestämmelse att då det gäller nybyggnad eller restaurering av förefintliga byggnader å prästgård, vilka kunna från kulturhistorisk eller estetisk synpunkt anses vara av betydelse för prästgårdens yttre eller inre byggnadskaraktär, boställsnämndens beslut för att vinna bindande kraft skall underställas stiftsnämndens prövning och fastställelse, såsom här förut har framhållits. Då stiftsnämnden i de allra flesta fall redan nu har avgörandet i sina händer, är skillnaden mellan nu rådande förhållanden och reservanternas förslag den minsta möjliga. Enligt gällande boställsordning ha pastoraten ingen beslutanderätt i byggnadsfrågorna. De bruka vanligen med anlitande av sakkunnig person upprätta förslag till de större byggnadsföretagen samt utse ombud att närvara vid boställsnämndens sammanträden, vilka ombud hava tillfälle att göra erinringar men ej rätt att deltaga i besluten. Över boställsnämnds sålunda fattade beslut äger såväl pastoratet som tjänst innehavaren rätt att anföra besvär hos stiftsnämnden, som då avgör ärendet. Därtill kommer, att om boställsnämndens ledamöter ej fatta enigt beslut, ärendet alltid går till stiftsnämnden. Om man därjämte tar i beaktande, att den ene av boställsnämndens tre ledamöter utses av stiftsnämnden, och denne genom att anmäla en avvikande mening kan åstadkomma ifrågasvarande prövning, torde det vara uppenbart, att alla tvexamma fall redan nu avgöras av stiftsnämnden.

Nu torde någon göra sig den frågan, varför de, som verkligen hava intresse för en god byggnadskultur, ej ha följt reservanternas, när skillnaden är så liten. Jag skall i korthet angiva två skäl, som icke äro utan betydelse. Det första är, att pastoraten, vilkas rätt förut är minimal, förlora sin närmaste besvärinstans, som genom stiftsnämndens fastställelse av byggnadsfrågorna flyttas till regeringsrätten. Då vi ha cirka 3,000 prästgårdar, kan detta

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)
 medföra många onödiga besvär. Nu ha visserligen reservanterna föreslagit, att vederbörande pastorat skall beredas tillfälle att yttra sig hos stiftsnämnden över eventuella ändringsförslag, innan ärende avgöres. Detta kan visserligen undanröja många missuppfattningar men visar också, att reservanterna äro inne på rätt vanskliga vägar. Det andra skälet är kanske mera en känslsak, dock ej betydelselös. När pastoratet, som skall bekosta det hela och har mesta beröringen med prästgården, och tjänsteinnehavaren, som skall bebo byggnaden, äro tillfredsställda, samt boställsnämnden, som genom sin verksamhet dock äger en rik fond av erfarenhet, finner åtgärderna lämpliga, bör stiftsnämnden helst avstå från att ingripa, ty det är ofrånkomligt, att en motsatsställning mellan pastoraten och kyrkans myndigheter medför irritation samt undergräver förtroendet och respekten för kyrkans gärning.

Med anledning av vad jag nu anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herr *Andersson, Emil*.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag ber endast att få säga ett par ord med anledning av den siste ärade talarens anförande.

Först och främst vill jag påpeka, att det icke är fråga om någon vidlyftigare ändring av kontrollapparaten, då man ju endast flyttar gränsen en smula mellan boställsnämndernas och stiftsnämndernas befogenheter. Men därigenom får man en väsentligt större garanti för att man når ett gott och ur allmänna synpunkter riktigt resultat.

Vad beträffar de kostnader, som den föreslagna ordningen skulle lägga på kommunerna, vill jag säga, att jag väl knappast tror, att någon misstänker mig för att icke vara intresserad av de ekonomiska synpunkterna eller för att kommunerna icke skola bli över hövan betungade med utgifter. Jag tror, att farhågorna i det avseendet äro mycket överdrivna. De ökade kostnader, ett anlåtande av länsarkitekter o. s. v. skulle medföra, komma, såsom det står i propositionen, icke alls att drabba kommunerna, utan dessa utgifter komma att gäldas av kyrkofonden. De fattiga kommuner, som herr Johanson i Faleberg talade så mycket om, bli således i detta hänseende icke alls berörda av den saken. Det kan naturligtvis i ett eller annat fall hända, att underhållet av prästgården skulle bli något dyrare, men det kan icke gärna inträffa i någon större omfattning, och skulle det bli alltför betungande, finns alltid möjligheten att genom hänvändelse till Kungl. Maj:t få utverkat bidrag till de ökade kostnaderna.

När herr Johanson i Faleberg upprepar ur utskottsmajoritetens motivering, att den föreslagna reformen icke skulle vara behövlig bl. a. på den grund, att det finns möjligheter för den, som inom boställsnämnden har en avvikande mening, att hänvisa ärendet till stiftsnämnden, har han kanske icke uppmärksammat de uppgifter, som jag tillät mig lämna kammaren i mitt förra anförande och som visade, att detta icke har skett i någon som helst utsträckning. Det har skett i två fall under alla de sju åren. Och när han gör gällande, att reformen skulle vara obehövlig av den anledningen, att boställsnämnderna sköta saken på ett också ur kulturell synpunkt fullkomligt tillfredsställande sätt, tror jag, att han har misstagit sig på grund därav, att han gått ut ifrån sina lokala erfarenheter och sedan generaliserat dem för hela riket. Det är icke rimligt att föreställa sig, att alla de myndigheter, som ha intresse av de här frågorna, skulle ha påyrkat en ändring, om inga som helst missförhållanden hade förelegat. Jag skulle också kunna visa herr

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)

Johanson i Faleberg en rad fotografier av prästgårdar, som blivit vandalerade på ett sätt, som jag tror ingen här skulle vilja medverka till. De finnas i byggnadsstyrelsen till betraktande, om det är någon som är intresserad därav.

Jag kan sålunda icke förstå, att de skäl, som här ha anförts av herr Johanson i Faleberg, skulle vara avgörande. Även om en del av det han sade hade varit mera riktigt än jag anser, att det är, tycker jag ändå, att man har anledning att icke blott se på den rent ekonomiska sidan av frågan, när denna icke är av större storleksordning än det här är fråga om. Det finns dock även andra värden i livet.

Herr Lindström: Herr talman! När jag lyssnade till herr Johansons i Faleberg anförande, kom jag osökt att tänka på Verner von Heidenstams protest emot att svenskarna skulle »vägas i köpmäns mitt som penningpåsar på vågar». Herr Johanson lade nämligen på denna betydelsefulla kulturfråga små och trånga ekonomiska synpunkter. Jag tror, att kammaren, när den går att avgöra detta ärende, bör tänka på vad den svenska kyrko- och prästgårdskulturen har betytt för hela vår andliga utveckling. Från prästgårdarna ha vi fått ett stort antal av våra mest framstående män på det andliga området, och det är en särprägel, som har kännetecknat dessa prästgårdar i gamla dagar och fram till nu, som i mycket har givit svensk kultur och svensk andlig utveckling dess särskilda karaktär. De av kammarens ledamöter — jag hoppas, att det är alla — som ha ägnat något intresse åt svensk litteratur, veta till fullo att vad den gamla prästgårdskulturen har betytt för densamma är av ett oskattbart värde. Jag skulle kunna peka på berömda verk inom den svenska litteraturen, som verifiera detta mitt uttalande, men i medvetande om att kammarens ledamöter redan känna till alla de stycken, som jag skulle vilja citera, kan jag avstå därifrån.

Jag anser, att det måste vara av stor betydelse för att vi i framtiden skola kunna bevara känslan för svensk kultur inom det svenska folket, att vi i största möjliga mån konservera de kulturella värden, som anknytas till prästgårdarna. Jag tror, att det skulle vara ett olycksdigert missgrepp, om vi här för ganska snåla ekonomiska beräkningars skull skulle avstå ifrån bevarandet av ett dyrbart kulturarv. Därför är det min mening, att vi icke blott skola så långt det är möjligt bevara det, som redan finns, utan att vi även för framtiden, då på grund av praktiska hänsyn ändringar, ombyggnader och sådant kunna påfordras, skola gå fram med den allra största aktsamhet just för att få ha kvar vad vi i detta stycke ha ärvt från våra fäder.

Jag skulle betrakta det såsom ett stort missgrepp av kammaren, om den ginge med på utskottets förslag. Jag anser, att det här höves kammaren att uppträda så konservativt som möjligt, och eftersom Kungl. Maj:ts förslag är det mest konservativa, som har framlagts i denna fråga, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till detsamma.

I detta anförande instämde herrar *Sten, Bäckström, Asplund* och *Härdin*.

Herr statsrådet Domö: Herr talman! Det ligger nära till hands, att detta göres till en prestigesak för pastoraten och en fråga om hävdande av självbestämmningsrätten hos respektive byggnadsskyldiga inom pastoraten. Jag förstår så innerligt väl, att man vill försvara den reform, som genomfördes för några år sedan. Men att i detta fall sätta likhetstecken mellan den här föreslagna förändringen och ett våldförande av pastoratens rättigheter och ekonomiska intressen, tycker jag inte är riktigt.

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)

Jag har själv en ganska stor erfarenhet på detta område, då jag under lång tid varit boställsnämndsordförande och haft att handlägga många ärenden av detta slag. Jag hade därvid förmånen att i boställsnämnden få samarbeta med den ärade talesmannen för utskottsmajoriteten, herr K. E. Johanson. Jag förstår mycket väl, att han inte är rädd för att pastoraten skola missköta sig, ty i det område, som han representerade, hade man en stark känsla för tillvaratagandet av den gamla bygdekulturen, och där förelågo inga risker i detta avseende. Men på andra håll var det inte riktigt på samma sätt, och jag märkte många gånger, att orsrepresentanternas vilja att bestämma om dessa ting efter sitt eget huvud ofta segrade över de intressen, som exempelvis önskade bevara en gammal prästgård eller uppföra en ny, mindre prästgård, som hade prägel av den gamla byggnadskulturen. Det är ju ofta så, att pastoraten med all rätt mycket högt värdesätta sina präster. För att visa dem sin uppskattning låter man bygga en mycket gentil prästgård, som ofta blir så stor, att en allvarlig stöt riktas mot prästens ekonomi, när det gäller att möblera den, bekosta uppvärmning o. dyl. Därför behöves helt visst ett stöd för de intressen, som hävda den gamla prästgårdskulturen. Jag minns också, att när jag trots ett visst motstånd lyckats få igenom ett förslag, som just avsåg konserverande av en gammal prästgård, anfördes genast besvär däremot, men efter några år var man innerligt belåten med att man hade fått behålla sin gamla prästgård.

Den i reservationen föreslagna anordningen, att stiftsnämnden skall få avgöra, hur det skall byggas på prästgårdarna, tycker jag inte innebär ett ingripande av den omfattning, att man med fog kan sätta sig däremot, och jag vill därför vädja till kammaren att i denna del följa Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Nilsson, Bernhard: Herr talman! Jag tillät mig begära ordet, emedan jag har rätt mycken erfarenhet beträffande förhållanden rörande dessa byggnader i de småländska länen, dels på grund av mina tjänsteresor och dels på grund av att jag redan för fyrtio år sedan började att som nämndeman vara med vid syner o. d.

Jag måste säga, att Kungl. Maj:ts föreliggande förslag är utomordentligt väl befogat om man vill få litet kontinuerlighet och ordning i det hela. Om någon gjorde sig besvär med att resa exempelvis genom Jönköpings län för att se på de prästgårdsbyggnader, som tillkommit efter år 1916, när den nya prästlöne-regleringen började tillämpas, skulle han finna verkligt avskräckande exempel. Och detta beror icke på sparsamhet. Pastoraten ha tvärtom velat ordna på bästa möjliga sätt för sina präster och sökt åstadkomma verkligt komfortabla och rymliga bostäder, men de ha drivit det därhän, att dessa bostäder i många fall äro alldeles orimligt för stora. Det är onekligen synd om de präster, som skola möblera dem och hålla dem uppvärmda. Jag är för min del övertygad om, att därest ett centralt organ hade sakligt bedömt dessa bostads-ärenden, skulle resultatet blivit mycket, mycket bättre, och de kulturhistoriska värden, som ligga i våra gamla prästgårdar, skulle ej ha gått förlorade i den omfattning som nu skett utan bevarats till bätnad för alla parter.

Det finnes, som sagt, en del prästgårdar, som utgöra avskräckande exempel på hur pastoraten ordnat bostadsfrågan för sina präster. Detta framträder särskilt tydligt, om man jämför dem med de gamla prästgårdar, som finnas på många håll, där man bara behöver komma inom dörren för att känna en stämning av hemtrevnad. Dessa gamla byggnader präglas också ofta av synnerligen god smak, vilket gör dem förtjänta att bevaras som kulturminnesmärken, om inte annat. När jag läste det sista stycket i propositionens 32 § kom jag osökt att tänka på de gamla öländska prästgårdarna. Det vore ju rena helgerån att rasera och förstöra dessa underbara idyller, som i stället borde bevaras

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)

till våra efterkommande som kulturella minnesmärken. Just ur den synpunkten skulle de verkligen förtjäna att få stå kvar.

Jag är för min del livligt övertygad om att en mera central och kontinuerlig behandling av hithörande ärenden icke kommer att medföra den kostnadsökning, som herr Johanson i Faleberg befarade. Tvärtom torde man i många fall kanske undvika kostnader, som eljest skulle kunna uppstå genom att frågorna handläggas av personer med otillräcklig sakkunskap.

Jag instämmer gärna i yrkandet om bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Schlyter: Herr talman! Jag hade tyvärr icke tillfälle att i utskottet deltaga i den slutliga handläggningen av detta ärende. Så mycket fick jag dock tillfälle att vara med, att jag kom till den övertygelsen, att den del av ärendet, som återfinnes i det allra sista stycket i 32 §, angående förklarande av hus å prästgård eller löneboställe för byggnadsminnesmärke, icke var så fullständigt utredd som önskvärt skulle ha varit. Utskottet har ju också varit alldeles enhälligt om att beträffande detta stycke avstyrka den kungl. propositionen. Jag är icke helt säker på att, om herr Lindström och de, som instämde med honom, eller de, som här yrkat bifall till Kungl. Maj:ts proposition, varit närvarande vid utskottets behandling av detta ärende, de i denna del skulle ha kommit till något annat resultat.

De skäl, som herr Johanson i sitt anförande här har dragit fram — vilka jag icke med en tidigare talare vill beteckna såsom små och trånga ekonomiska synpunkter, utan som jag finner vara väl värda beaktande vid prövningen av denna sak — synas mig väsentligen ha sin tillämpning på det sista stycket i 32 §. Departementschefen har ju också funnit, att denna fråga kan anstå, och han är för sin del belåten, om kammaren bifaller propositionen så långt som reservanterna ha tillstyrkt. Jag har för min personliga del stora sympatier även för det sista stycket av 32 § och hoppas, att om förslag i denna del vid ett annat tillfälle av departementschefen kommer att framläggas i ett mera utrett skick, det då skall kunna bli ett positivt resultat även i den punkten. Men, herr talman, jag ber att varmt få vädja till kammaren att icke nu återförvisa detta ärende, för att i mitten av juni månad utskottet skall sitta och taga del av vad herr Brandt kallade för nytillkomna upplysningar, som alltså icke funnos tillgängliga för utskottet vid dess behandling av ärendet.

Jag ber på dessa skäl, herr talman, att få yrka bifall till reservanternas förslag och hoppas, att kammaren godkänner detsamma.

I herr Schlyters yttrande instämde herrar *Karl Johan Olsson*, *Theodor Nilsson* och *Ahlkvist*.

Herr Gustavson, John: Herr talman! Eklestiastikministern började sitt första anförande med att framhålla, att detta ärende ingalunda är litet och obetydligt, och däri ger jag honom fullkomligt rätt. Självfallet förnekar icke heller jag betydelsen av att taga vara på gamla kulturminnesmärken i olika delar av vårt land. Men jag ser detta ärende som ett stort ärende också ur en annan synpunkt, nämligen den rent ekonomiska, och vad det därvidlag betyder för en hel del små och ekonomiskt mycket svaga pastorat i vårt avlånga land, som det heter.

Såsom ett skäl för bifall till propositionen åberopade herr statsrådet, att de sakkunniga myndigheter, som ha hörts, enhälligt ha tillstyrkt förslaget. Ja, det är ju huvudsakligen stiftsnämnder, som ha låtit höra av sig, och att de ingenting ha emot att få en ökad makt och mera att säga till om, är ju också rätt mänskligt. Det har, säger herr statsrådet, sedan propositionen avlämnades in-

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)
hämtats vissa upplysningar från olika håll i landet, och därav kan konstateras många fall, där vandalism förekommit och där det fullkomligt har brustit i omvårdnaden av dessa kulturella värden. Det skulle ha varit synnerligen intressant, om kammaren fått utförlig uppgift på några av dessa fall, så att vi hade haft tillfälle att själva undersöka förhållandena, och vidare skulle det vara intressant att veta, om dessa brister uppkommit efter boställsnämndsinstitutionens införande eller om icke en hel del dylika företeelser förelegat redan tidigare. Det skulle vara av särskilt intresse att höra detta nu, när boställsnämnderna fränkännas kompetens att på ett lika fördelaktigt sätt som stiftsnämnderna avgöra, vad som bör vårdas och aktas i detta avseende.

Det har sagts, att dessa ingripanden skola göras så små och så litet betungande som möjligt, och till stöd härför återopas en passus i departementschefens motivering, enligt vilken dylik underställning skall ske, då beslutet avser »utförande av sådana arbeten berörande hus eller annan anläggning å redan förefintlig prästgård, varigenom prästgårdens allmänna yttre eller inre karaktär komme att förändras». Ja, men det blir väl en omdömesfråga av ganska tänjbar beskaffenhet att avgöra, huruvida en nödvändig reparation kan åstadkomma en ändring i karaktären hos den byggnad, som avses? Då kan ju underställning erfordras praktiskt taget beträffande alla mer eller mindre vidlyftiga ändringar. Även målning eller tapetsering av en våning eller ett rum kan ju ändra hela interiörens karaktär, och då skulle stiftsnämnderna enligt detta förslag få avgörandet i sin hand i så gott som samtliga fall.

Jag har den uppfattningen, att även de lokala myndigheterna — kommunernas boställsnämnder — numera själva ha så pass öppen blick och sätta så stort värde på att bevara gamla värdefulla byggnader som kulturminnen, att de icke i onödan komma att medverka till någon vandalism.

Nu säger herr Brandt, att det finnes en mängd prästgårdar, som ha vandaliserats av rent oförstånd. Ja, sådant kan ju förekomma, men kan herr Brandt garantera, att icke ett oförståndigt beslut eller ingrepp skulle kunna fattas eller begås även av ledamöterna i en stiftsnämnd? Med tanke på den ofullkomlighet, som vidlåder allt mänskligt, torde det icke kunna bestridas, att även högre myndigheter än boställsnämnderna skulle kunna göra sig skyldiga till dylikt oförstånd.

Här har nyss av herr Lindström framställts ett yrkande, som går längre än reservanternas. Herr Lindström visade sig därvid vara mera konungslig än konungen själv. Trots att departementschefen förklarar sig åtminstone tills vidare åtnöjas med det resultat, vartill reservanterna ha kommit, är herr Lindström inte nöjd utan yrkar bifall till propositionen oförändrad. Det bör därför icke vara ur vägen att säga ett ord till bemötande av herr Lindström. Han yttrade med en ironisk gest, att man här egoistiskt väger stora och värdefulla intressen på futtiga penningvägar. Nu förhåller det sig så, herr Lindström, att icke alla kommuner eller alla pastorat i vårt land ha lika lätt att visa pietet mot sina gamla prästgårdar som Göteborg, för att inte tala om Stockholm. Skulle propositionen i sin helhet bifallas, kan det medföra följande konsekvens. En gammal prästgård kan av regeringen förklaras såsom kulturminnesmärke och skall såsom sådant vårdas på pastoratets bekostnad, när det dock tills vidare icke är utrett, *vem* som skall bekosta vård och underhåll av ett sådant minnesmärke. Pastoratet kan åläggas att bevara en dylik prästgård, även sedan den icke kan fylla sitt ändamål som bostad. Den kan vara så oduglig, att det behöves en ny prästgård, men ändå måste den gamla bibehållas och vårdas som minnesmärke, om den förklaras såsom sådant. Detta blir följderna av ett bifall till den kungl. propositionen i dess helhet. Men om små fattiga landspastorat väga en sådan sak på penningväg, så äro de därtill nödda och tvungna.

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)

Jag kan inte taga denna fråga så lättvindigt. Jag anser det vara överord att kalla detta för små trånga och kortsynta ekonomiska spekulationer. Jag är, som jag sade i början, ingalunda ointresserad av att slå vakt om våra gamla kulturella vittnesbörd i olika delar av landet. Vi ha i min egen hemsocken en prästgård, som är kanske en av de allra äldsta i landet. Den som är intresserad kan läsa om den i Selma Lagerlöfs bok »Herr Arnes penningar». Den handlar just om en prästgård, som vi ha hemma i Solberga, och ingen skulle med större smärta än jag se, att denna prästgård bleve utsatt för vandalism eller förstörelse. Det har likväl närts planer och förekommit försök från högre ort att förklara denna prästgård såsom oduglig för sitt ändamål, varför den borde rivs ner, men tack vare det varma intresse, som man i vår hemsocken hyser för denna gamla byggnad, har prästgården räddats åt framtiden.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag blev en smula felciterad av den siste talaren. Jag har inte sagt, att det efter propositionens avlämnande gjorts några nya undersökningar angående vandalisering av prästgårdar, utan de undersökningar som gjorts ha rört underställandet av stiftsnämnderna, vilka undersökningar visade, att utskottsmajoritetens motivering här var fullständigt felaktig och orgrundad.

När emellertid den siste talaren tycktes betvivla mina uppgifter om att det förekommer fall av vandalisering av prästgårdar, skall jag tillåta mig att läsa upp några fall, som jag här fått i handom från byggnadsstyrelsen. Det kan ju möjligen visa, att jag inte alldeles varit ute i ogjort väder:

Hjortsberga prästgård, Blekinge. Ett präktigt tvåvåningshus, stilfullt och karakteristiskt för gammal prästgårdskultur. Slopas såsom prästgård, trots utmärkt goda möjligheter till iståndsättning och modernisering. En mängd intressanta målningar och andra detaljer ha kommit i dagen vid rivningen, vilka skulle ha på ett utomordentligt sätt givit tradition och stil åt prästhemmet.

Brandstads prästgård, Skåne, är nu arrendeboställe. Ny arrendatorsbostad skall byggas, och stor risk föreligger, att de gamla bostadslängorna härvid komma att spolieras. Räddningsförsök äro igångsatta och äro här särskilt viktiga, då Brandstadslängorna utan tvekan kunna betraktas som Skånes märkligaste prästgårdsbyggnad.

Vimmerby prästgård, Småland, där försäljning av gamla prästgården visserligen nu icke medgivits, men där eljest den gamla vackra och rejåla prästgårdsbyggnaden skulle ha bytts ut mot en modern villaprestgård.

Gamla Uppsala prästgård, Uppland. En vacker anläggning med flera låga hus. Manbyggnaden i en våning, lång och på ett utmärkt sätt slutande sig till den minnesrika och ålderdomliga miljön. Beslut är fattat om nybyggnad, alternativt ombyggnad. I båda fallen kommer platsens nuvarande helgjutna karaktär att sprängas sönder.

Väddö prästgård, Uppland. Totalt ombyggd, trots ivriga föreställningar från byggnadsstyrelsen och riksantikvarien. Byggnadens gammaldags prästgårdskaraktär utplånad.

Kila prästgård, Värmland. En stor vacker prästgård, stor men dock ej alltför stor. En utmärkt lämplig bostad med goda möjligheter till modernisering och i fullgott konserveringstillstånd. Trots upprepade föreställningar från byggnadsstyrelsen och riksantikvarien har byggnaden rivits och ny prästgård uppförts.

Hietaniemi prästgård, Norrbotten. Gammal vacker prästgård. Är nu bo-

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)
stad för socknens emeritus, medan den nye kyrkoherden fått en ny villabostad, som icke kan anses motsvara kraven på en värdig prästgård.

Jag skall inte trötta kammaren med att föredraga ytterligare fall. Det är uppenbart, att här verkligen föreligger fara för att en god del av vår gamla svenska kultur kommer att gå förlorad. Om jag lagt litet särskild värme i detta, beror det kanske på att min farfar var kyrkoherde på Öland, och när man tänker på hur det skulle gå med våra gamla vackra prästgårdar, om vederbörande finge fara fram som de ville, blir man lätt het i blodet, det kan inte hjälpas. Men det är naturligtvis inte sådana personliga saker som få vara avgörande, utan det avgörande är, att detta ur allmän synpunkt är en bit av vår gamla svenska nationella kultur, som befinner sig i verklig fara. Och jag vädjar till kammaren att försöka hjälpa till att förhindra, att den skadan göres. Jag tror för min del att det sker bäst, om kammaren sluter upp kring reservationen.

Herr Linnér: Herr talman! Jag hade begärt ordet, innan herr statsrådet höll sitt senaste anförande. Han visade där fram åtskilliga exempel på vad som verkligen kan hända med den nuvarande bristen på bestämmelser. Jag skall emellertid lämna ytterligare någon liten belysning till samma fråga.

Det är ju på det sättet, som alla väl veta, att städernas bostads- eller byggnadstyp icke utan vidare passar för landsbygden. Denna städernas byggnadstyp har ytterligare fått en avart genom vad man skulle kunna kalla stations-samhällets villabyggnadstyp. Däremot har ju landsbygdens byggnadstyp utvecklats sig på alldeles särskilt sätt, avpassad efter olika traditioner och efter landskapets särskilda förhållanden. Vi behöva bara nämna sådana exempel som Ölandstypen, Skånetypen, Hälsinglandstypen o. s. v.

Nu är det ju så, att de gamla prästgårdarna ha på ett alldeles speciellt sätt varit ett slags förtyper för landsbygdens byggnadskultur. Därtill kommer, att de i allmänhet ha anpassat sig efter läget. Ofta ligga de bredvid den gamla kyrkan. En alderdomlig kyrka från 1100- eller 1200-talet, som vi ju ha så många kvar av här i vårt land, och en prästgård av den gamla typen bredvid denna kyrka — detta bildar en enhet, som på sitt sätt är alldeles säregen för svensk kultur. Man behöver inte gå djupt i botten för att konstatera, att det är en verklig kränkning av pieteten, om man förstör denna enhet. Jag vet inte, om det är någon av de närvarande, som har haft obehaget att se, hur det tar sig ut, om man intill en sådan gammal kyrka och kyrkogård med dess trädbestånd bygger upp en stadsvilla eller en stationssamhällsvilla. Det är rent av skrämmande. Ingen, helt säkert ingen, kan önska, att något sådant skall ske eller få ske. Men det är ju detta som sker och får ske med nuvarande brist på bestämmelser.

Det har också framhållits, föreföll det mig, som om det enda skälet för majoritetens ståndpunkt vore, att denna av Kungl. Maj:t föreslagna lagstiftning skulle kunna ådraga kommunerna ekonomiska bördor. Men detta har just varit verkan av den nuvarande lagstiftningen. Det är utan tvekan på det sättet, att i många fall ha församlingarna av, såvitt jag kan förstå, missriktad hänsyn mot den tillfälligt varande boställsinnehavaren byggt alldeles för vidlyftigt för honom. Hans efterträdare, eller kanske t. o. m. han själv, finner snart, att han inte har råd att ha en prästgård med tio, tolv, kanske ända upp till tjugo rum. Och hur blir det då? Det blir naturligtvis besvärande för innehavaren, och även för församlingarna blir det mycket besvärande, när de för lång tid framåt kunna bli tvungna att dragas med underhållet av denna onödigt stora, oekonomiska byggnad.

Här är således knappast något annat skäl mot förslaget än att det skulle

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)

innebära ett slags inskränkning i den kommunala självbestämmningsrätten. Herr statsrådet har bemött detta skäl. Jag tror knappast att någon kan påstå, att det skälet är reellt. Å andra sidan är det otvivelaktigt så, att här gäller det att rädda ett verkligt pietetsvärde. För närvarande arbeta en hel mängd föreningar med större eller mindre framgång för landsbygdens byggnadskultur i fråga om nybyggnader, men här gäller det att rädda någonting, som redan finnes och som har ett mycket stort värde.

Jag ber att på det livligaste få tillstyrka att man nu gör vad man kan för att rädda detta värde. Jag tror att man bäst gör det genom att yrka bifall till reservationen. Det är i detta yrkande, herr talman, jag ber få instämma.

Häri instämde herr *Wohlin*.

Friherre Lagerfelt: Herr talman, endast några ord! Då jag utgår från, att så gott som alla här i kammaren ha ögonen öppna för det kulturvärde, som representeras av våra gamla prästgårdar, så skall jag inte säga något därom. Den fråga, som det gäller i den kungl. propositionen, är den, huruvida boställsnämnden skall ensam avgöra vissa viktigare frågor vid prästgårdens utformning, eller om de skola underställas stiftsnämnden. Jag har litet svårt att yttra mig om dessa nämnders befogenhet eller duglighet, då jag själv varit ledamot i boställsnämnd och alltsedan stiftsnämnderna kommit till varit suppleant i sådan, men min uppfattning är den, att boställsnämnderna fungera alldeles utomordentligt väl, när det är fråga om ekonomihus och direkt praktiska anordningar på boställena, men det torde vara nyttigt, att deras beslut underställas stiftsnämnden, när det är fråga om nybyggnad av prästgård eller utdömning av en gammal prästgårdsbyggnad eller om en hårdare modernisering av densamma. Jag styrker denna min uppfattning med det gamla ordet, att fyra ögon se mer än två. Har boställsnämnden berett ärendet och fått ett resultat, som den är belåten med, så kan det mycket lätt kompletteras och förbättras av stiftsnämnden.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Johanson, Karl Emil: Herr talman! Som jag framhöll redan i mitt första anförande, har jag samma intresse som övriga ledamöter här i kammaren för prästgårdarnas byggnadskultur, och jag tror också, att det är få, som misstänka något annat. Jag anmärkte också, att jag fann skillnaden obetydlig mellan nu rådande förhållanden och dem, som skulle bli gällande om, eller kanske rättare sagt när, reservanternas förslag går igenom. Jag har inte heller denna gång begärt ordet för att söka påverka meningen åt vare sig den ena sidan eller den andra, men det har fällts en del yttranden här, som jag anser böra något belysas.

Vad angår departementschefens framhållande av, att det allmänna skulle betala kostnaden för anlåtande av sakkunnig, så kan väl var och en förstå, att det inte var min mening, att arkitektarvodet skulle vara något avgörande vid en prästgårdsbyggnad, utan vad det verkligen kostar att bygga, restaurera eller reparera en prästgård, och det är den ekonomiska frågan, som jag anser vara mycket viktig.

När herr Rickard Lindström säger, att man inte skall lägga trånga ekonomiska synpunkter på detta område, så går det mycket bra i Göteborg. Jag kan i detta sammanhang erinra om en historia från en kyrkostämma i Halland. Det var fråga om en skolbyggnad på 20,000 kronor. En herre från Göteborg sade, att det är ju en struntsumma, men då var det en lantman, som replikerade: »Vi ha 1,000 skattekröner. Detta gör oss 20 kronor per skatte-

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)
krona. Kom till Göteborg och försök att pålägga dem en utgift, som kostar 20 kronor per skattekrona. Då kanske ni inte äro så nöjda.» Även från de synpunkterna får man naturligtvis se denna fråga.

Sedan framhöll herr Nilsson i Landeryd, att man bör bevara de gamla prästgårdarna. Ja, det går nog till en viss gräns, men jag har den erfarenheten, att det till och med varit alltför lockande, emedan det för tillfället fallit sig billigast. Men så kommer det en tid, då byggnaden är olämplig såsom bostad för en tjänsteinnehavare; då blir det nybyggnad, och vad har man då för vad man kostat på prästgården i fråga? Jag har från min egen församling en rätt talande erfarenhet. Där hade man restaurerat en prästgård och gjort den väl i ordning. Efter 10 år blev det syn med åläggande att kosta på den ytterligare c:a 10,000 kronor, och man ser framför sig, att detta kommer att upprepas, jag tror nästan vid varje syn. Då uppkommer den frågan: hade det inte varit lämpligare att bygga en bostad, som varit lämplig för innehavaren, än att restaurera den gamla, som är alldeles för stor och ej har något minnesmärkevärde?

Vad sedan angår frågorna i övrigt, så är det ju svårt att yttra sig om dem. Vi ha ju redan i motionen framhållit, att det har inträffat många misstag i fråga om prästgårdarnas restaurering, men det är nog så, att dessa misstag ofta varit tidsbetonade. Om man tänker på byggnadsförhållandena i början av detta århundrade och hur husen då byggdes, är det kanske inte så konstigt, att man då även byggde s. k. disponenvillor på prästgårdar och satte glasverandor på gamla förnäma byggnader. Sedan boställsnämnderna kommit till och byggnadsstilen avsevärt förändrats, har åtminstone jag för min del inte sett, att något sådant förekommit, men det är ju uppenbart, att mina vyer äro begränsade, huvudsakligen till Skara stift och knappt det.

Till sist skall jag bara säga en sak till. När man blir äldre, börjar man tvivla på auktoriteterna. Jag kan ta ett exempel — detta riksdagshus vi nu vistas i! Det anlätades väl den sakkunskap, som vårt land kunde uppbringa, då detsamma uppfördes. Hur bedöma vi, hur bedömer svenska folket denna byggnad nu? Byggnadsstilar och åsikter växla, och dagens auktoriteter kanske underkännas av ett kommande släkte. I fråga om huruvida man skall restaurera en gammal byggnad eller bygga nytt, skall jag erinra om ett ärende, som behandlades här för några år sedan och som väckte rätt mycken uppmärksamhet, i synnerhet i Skara stift. Det var frågan om biskopssätet i Brunsbo, huruvida detta skulle restaureras eller om man skulle bygga nytt. Frågan kom hit på den grund, att riksdagen skulle avgöra angående tomten; i övrigt avgöres den ju av vederbörande myndigheter. Om man skall tala om känslor i detta fall, så har jag den kännedomen, att prästerskapet i stiftet nästan utan undantag hade en känsla för att detta gamla biskopssäte skulle bevaras. Det hade minnen från den platsen från sin prästvigning, från sina besök i biskopstjället under sin tjänstgöring, och de ansågo, att det inte var bra att ställa en sådan byggnad öde, som den nu står. Flertalet av länets riksdagsmän motionerade om biskopssätets restaurering och bibehållande, och en stor folkmening önskade att sätet för sådana kyrkans stormän som Jesper Svedberg och Hakvin Spegel skulle bevaras. Riksdagens Matsutskott reser dit och finner, att byggnaden inte är lämplig att restaurera. Så blev det nybyggnad, och Brunsbo ligger där som en öde plats.

Så få kulturminnenas och kulturvårdens intressen vika för det praktiska livets krav. Var går gränsen? Vad är rätt? Jag har inget yrkande.

Herr statsrådet **Bagge**: Såvitt jag förstår, var inte det sista något efterföljansvärt exempel, och vad man här har velat är ju endast det, att man

Om skydd för prästgårdarnas byggnadskultur. (Forts.)

skall använda och sätta in den byggnadstekniska och kulturhistoriska sakkunskapen såsom *rådgivande* uti behandlingsordningen — ingenting annat! Det är således alldeles felaktigt, om man av herr Johansons i Faleberg sista anförande skulle få den föreställningen, att man genom detta förslag skulle lägga i händerna på några esteter eller i övrigt misstänkta figurer att träffa avgörandet av dessa för kommunerna viktiga ärenden. Det är ju inte alls det man åsyftar. Jag måste besvara kammaren med att bara resumera vad det är fråga om. Det är inte fråga om annat än att boställsnämnden skall infordra yttrande av länsarkitekten, och om han finner att det bör anläggas sådana synpunkter, som vi här tala om, skall ärendet gå till stiftsnämnden. I stiftsnämnden sitter det väl tillräckligt med praktiskt, klokt och förståndigt folk, så att man inte skall behöva befara, att ej också de ekonomiska synpunkterna skulle bli beaktade. Vad man önskar är bara, att alla synpunkter bli beaktade, inte bara de kanske understundom lokalt tränga ekonomiska synpunkterna.

Herr Gustavson, John: Bara ett par ord i anledning av det svar, som statsrådet lämnade på mitt första anförande. Han räknade upp en del prästgårdar, där vandalism mer eller mindre förekommit. Dock kan jag inte beteckna dem han nämnde såsom ett stort antal, men det må nu vara hänt. Detta var dock byggnadsstyrelsens motivering. För att kunna bedöma saken vore det synnerligen värdefullt att också få höra församlingarnas motivering.

Herr Brandt: Herr talman! Det råder uppenbarligen en stark prästgårdsstämning i denna kammare, och sannolikt meddelar den sig till den något mera sekulariserade andra kammaren, så att också den går på reservationslinjen. Jag ber därför att få återtaga mitt återremissyrkande och i stället yrka bifall till reservationen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder förekommit följande yrkanden: 1:o) att vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt skulle bifallas; 2:o) att kammaren skulle bifalla den hemställan, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o) att kammaren skulle bifalla Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning.

Sedermå gjordades propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till det under 2:o) här ovan upptagna yrkandet vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 50, i anledning av väckta motioner angående tiden för ikraftträdandet av 1939 års lagstiftning om villkorlig dom m. m.; samt

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 191 § strafflagen för krigsmakten.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillägg till 3 § epidemilagen den 19 juni 1919 (nr 443);

Första kammarens protokoll 1940. Nr 33.

nr 33, i anledning av dels Kungl Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 8 §, 3 kap. 14 §, 4 kap. 3 och 4 §§ samt 17 kap. 1 § lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet, m. m., dels ock en i ämnet väckt motion; ävensom

nr 34, i anledning av väckt motion rörande utredning om rätt att företaga sjösänkning till förmån för gruva.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. maximilasten för automobil. Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 35, i anledning av väckt motion angående borttagande av straffbestämmelsen för befordran med lastautomobil av last, vars vikt överstiger den för automobilen fastställda maximilasten.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 200, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Mannerskantz* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte snarast ånyo taga under omprövning frågan om borttagande av bestämmelserna i 41 § tredje stycket vägtrafikstadgan i vad avsåge straff för befordran med lastautomobil av last, vars vikt överstege den för automobilen fastställda maximilasten.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen, i anledning av motionen I: 200, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t meddela, att riksdagen icke hade något att erinra, för den händelse Kungl. Maj:t efter närmare utredning av frågan skulle finna erforderligt att till vinnande av en mera ekonomisk körning med lastautomobiler meddela föreskrifter i syfte att för begränsad tid underlätta lämplig höjning av den för sådana fordon tillåtna maximilasten; samt

B. att motionen I: 200, i den mån den icke blivit besvarad genom vad utskottet förut hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Herr Hagman: Herr talman, mina herrar! Jag har deltagit i andra lagutskottets behandling av detta ärende, men icke den gången, då definitiva beslut fattades i detta ärende, och jag har därför inte kunnat anteckna den från utskottet avvikande mening, för vilken jag nu ber att få göra mig till målsman.

Som herrarna behagade finna, behandlade vi detta ärende vid den urtima riksdagen i slutet av föregående år, och vi biträdde då icke en tankegång liknande den, som utskottet nu här förordat, något som även angives i utskottets motivering. Förslaget i fjol ledde icke heller till någon definitiv åtgärd. Nu föreslår utskottet med anledning av den föreliggande motionen, att Kungl. Maj:t måtte taga i övervägande att ändra bestämmelserna i gällande vägtrafikstadga och motorfordonsförordning så, att man skulle kunna överskrida den last, som är bestämd för en viss lastautomobil. Jag tycker, att det är ganska äventyrligt att förfara på detta sätt, och jag vill gärna höja min röst till motsägelse mot utskottets argumentering. Man har ju inte helt gått in för motionärens framställning, utan man har funnit tveksamt, om man kan gå så långt, som motionären yrkat. Hela åtgärden skulle motiveras med den brist på flytande bränsle, som för närvarande råder. Men om nu en fabrikant ansett, att en av honom fabricerad vagn bär ett eller två ton, så är det väl ganska vägat att säga, att man kan belasta denna vagn med ytterligare ett eller annat antal kilo. Jag tycker, att man i stället bör gå på den linjen, att man får mäta och väga om vagnen och trimma den på ett annat sätt och få en

Ang. maximilasten för automobil. (Forts.)

viss officiell last fastställd, som om möjligt ligger högre, men man kan inte godtyckligt tillåta ett överskridande av den lastförmåga, som är bestämd för en viss vagn. Jag vill taga en liknelse. Om man här i Stockholms skärgård skulle för passagerarebåtar, som få lasta 450 personer, utan vidare med hänsyn till en annan synpunkt säga, att de få från och med en viss månad taga en last på 500 à 600 personer, och det händer en olycka, så är detta väl uteslutande de myndigheters fel, som tillåtit en sådan anordning. Precis samma förhållande föreligger ju med en lastautomobil, som får lov att taga högre last än den, som för vagnen ursprungligen är bestämd.

Jag vill också framhålla en annan synpunkt, som för mig är ganska avgörande. Det är den, att den chaufför, som kör en lastautomobil, är ansvarig för bilens belastning. Här kommer det fram en intresse motsats mellan vederbörande arbetsgivare och den anställde chauffören på det sätt, att den senare har sin uppfattning om hur mycket vagnen kan lasta, men arbetsgivaren har en annan, från sin ekonomiska intressesynpunkt. Vad inträffar då, om chauffören anser, att vagnen endast kan lasta de tre ton, som den är trimmad för, men arbetsgivaren anser, att han kan mycket väl passa på och taga med ytterligare 500 kilogram? Det blir tvister, eventuellt avskedanden, konflikter och blockader o. s. v., och Svenska transportarbetareförbundet, som har flertalet chaufförer organiserade hos sig, torde vara mycket betänksamt mot en anordning av detta slag.

Jag anser, att första kammaren bör bibehålla den uppfattning i dessa ting, som den gjort sig till målsman för i slutet av föregående år, och jag hemställer för min del om avslag på utskottets här föreliggande utlåtande och avslag på motionen.

Herr Norman: Under överläggningen i utskottet har jag delat de betänkligheter, som herr Hagman här gjort sig till talesman för, och jag röstade också för avslag på motionen. Nu har utskottets utlåtande fått en i förhållande till vad motionären föreslagit begränsad betydelse, och jag har för min del då kommit till den uppfattningen, att den anvisning, som riksdagen skulle giva Kungl. Maj:t, om detta utlåtande blir bifallet, är så försiktigt avvägd, att jag inte tror, att de betänkligheter, som också jag hyste mot ett bifall till motionen, nu böra göra sig så starkt gällande. Det är onekligen så, att det måste föreligga ett synnerligen stort intresse just nu av att utnyttja transportmöjligheterna med dessa fordon på bästa sätt, och skulle Kungl. Maj:t efter den utredning, som utskottet här har förutsatt, komma till den slutsatsen, att det utan fara för trafiksäkerheten går att komma fram på den vägen, så bör enligt min uppfattning riksdagen inte sätta sig däremot.

Jag hemställer om bifall till utskottets utlåtande.

Herr Tamm: Herr talman! Det förslag, som här har framlagts av andra lagutskottet, avser ju helt enkelt en fullmakt som så många andra, som lämnats regeringen, och det förefaller onekligen, som om denna fullmakt inte skulle vara mindre viktig än många andra, som givits av riksdagen, icke minst i dag.

Man behöver inte särskilt framhålla, att sparandet av praktiskt taget varanda liter bensin i dessa tider är önskvärt. Man får ju söka sig fram på alla möjliga vägar för att nå det resultatet. Den här föreslagna vägen med en utökning för tillfället av belastningsrätten för lastbilar förefaller också i det avseendet vara mycket betydelsefull. Vad som emellertid för mig vid mitt ställningstagande varit avgörande, är det förhållandet, att hela den här lag-

Ang. maximilasten för automobil. (Forts.)

stiftningen om viss begränsning av belastningen på lastbilarna i dag praktiskt taget är satt ur funktion. Några åtal mot en högbelastning av lastbilarna ha faktiskt icke företagits under senaste tiden, åtminstone enligt vad inom utskottet meddelats oss. Jag anser, att under rådande förhållanden är ett sådant tillvägagångssätt av myndigheterna inte bara försvarligt, utan det är överhuvud taget det enda riktiga och rimliga.

Under sådana förhållanden förefaller det också, som om det knappast skulle vara riksdagen fullt värdigt att med berätt mod rent av tvinga en stor grupp i övrigt laglydiga medborgare till lagbrott. Vi ha ju varnande exempel från det förra kriget, då den gamla svenska laglydnaden på samma väg betänkligt undergrävdes. Så långt sig göra låter bör en dylik utveckling motverkas.

Herr Hagman framhöll den synpunkten, att en bilägare ju kunde i sitt eget intresse tvinga en chaufför att lasta bilen för mycket och därigenom utsätta honom för vanskligheter och kanske personliga olägenheter. Jag medger, att ett sådant förhållande ju kan ingiva en viss betänksamhet, men då ju en överbelastning av bilen måste, om den blir för stor, medföra att bilen helt enkelt går sönder och det alltså går ut över bilägaren själv, tror jag att man skall kunna våga påstå, att den farhågan ej kommer att besanna sig. Jag tror — och det har sagts många gånger förut i sammanhang med denna fråga — att en chaufför på förhand kan förstå att bedöma vad hans bil tål. Den viktigaste punkten har emellertid varit — och det framhölls förra gången, då denna fråga behandlades — trafiksäkerheten. Men då vi nu ha sett, att under månader, den ena månaden efter den andra, en sådan här överbelastning har visat sig kunna försiggå utan att något större men för trafiksäkerheten kunnat påvisas, tror jag, att man skall kunna våga hävda, att man inte skall behöva vara alltför rädd för den saken.

Jag skall bara till sist taga ett litet exempel, som klart och tydligt åskådliggör läget för dagen. Det meddelades inom utskottet, att t. ex. mejerierna i Östergötland hade fått sig tilldelade tillsvidare endast 60 procent av den bensin, som de bruka behöva och anse sig behöva för forslandet av sina produkter, och huruvida de efter en fyra veckors period få lika eller mindre — *mer* är väl knappast tänkbart — är väl mycket ovisst. Det är då självklart, att det knappast är möjligt att i detta enstaka fall möjliggöra framtransport av mjölken, utan att man får hjälpa varandra litet inbördes och taga litet högre last. Det är ju ganska orimligt att, om en person har en lastbil, vilken är avsedd för ungefär den belastning, som behöves för att kunna transportera den mjölk han brukar, och denne jordbrukare blir ombedd av sina grannar, som själva numera inte ha någon möjlighet att transportera fram sin mjölk, att taga med även deras mjölk — det är väl ganska orimligt, säger jag, om en lagstiftning i dagens läge skulle lägga hinder i vägen för en sådan möjlighet. Man kan nog finna en otalig mängd exempel på vilka oerhörda olägenheter i det dagliga livet en alltför stark lastningsbegränsning skulle kunna medföra.

Jag tror, att detta ärende hör till de frågor, vilka man med lugn kan överlämna till regeringen och vederbörande departement för vidtagande efter omprövning och utredning av de åtgärder, som man kan finna vara behövliga och önskvärda. Utskottets hemställan innebär ju också i viss mån genom motiveringen en begränsning.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Berg, Robert: Herr talman! Jag hade kommit överens med den ärade motionären att ingenting säga i denna fråga, men jag kan inte avhålla

Ang. maximilasten för automobil. (Forts.)

mig därifrån, sedan jag hört argumenteringen här, och således måste jag bryta det löfte jag givit den ärade motionären.

När vi i höstas behandlade denna fråga, gavs det ju skäl för att den dåvarande lagstiftningen på området icke borde rubbas, och det ansågs, att dessa skäl voro så starka, att till och med kammaren kunde acceptera dem. De skäl, som då av kammaren accepterades, skulle enligt herr Tamms sätt att argumentera icke längre vara tillfinnandes. Men det vill jag säga till herr Tamm, att här skulle jag kunna tillämpa den gamla satsen: »De synas icke, men de finnas där ändå.» Det förhåller sig ju nämligen så, att då lagbestämmelsen om överbelastning skall tillämpas, drabbar den ingalunda bilägaren, utan den drabbar den, som för bilen, och om en bilägare ålägger honom att lasta på bilen utöver bilens lastkapacitet, är det ju chauffören, som blir den brottslige, och ingalunda ägaren. Herr Tamm säger, att det där får man väl blunda för. Ja, det skulle man ju kunna göra, om man ser på saken från den synpunkt, som herr Tamm anlägger, men inom det fackförbund, som jag har äran och nöjet att tillhöra, kunna vi icke tillägna oss denna synpunkt. Vi ha sett alltför många fall, där chaufförer, som icke ha velat åtlyda bilägarnas befallningar i hithörande avseende, ha fått lämna sina anställningar och sålunda blivit utan existensmedel. Detta tror jag betyder lika mycket som den vinst vi skulle göra, om vi genom att tillåta överbelastning skulle kunna spara några droppar bensin — det är ju ännu inte utrett, hur mycket bensin man sparar genom att överbelasta en bil med 1,000, 2,000 eller 3,000 kg. Det har förekommit, att man överbelastat en bil, vars lastkapacitet var 4,000 kg, med 3,500 kg. Inte är det någon rim och reson i detta? Chauffören i detta fall blev fast och dömdes att böta 20 kronor. Han fick betala dem själv, bilägaren ville inte betala dem. Inte menar herr Tamm, att vi skola införa ett system, där man godkänner sådana uppenbara brott mot nuvarande lagstiftning?

Med tanke på den inställning riksdagen hade till frågan i höstas, hade jag ursprungligen trott, att andra lagutskottet skulle yrka avslag på denna motion, men då jag finner, att så inte är fallet, måste jag säga, att det förslag andra lagutskottet kommit till måste — om det bifalles av riksdagen — med nödvändighet leda till att endera skall Kungl. Maj:t i viss utsträckning tillmötesgå de framförda kraven, eller också måste Kungl. Maj:t vara lyhörd för riksdagens uppfattning i höstas. Jag skulle vara böjd för att anta, att då Kungl. Maj:t skall se på detta ärende, betänker sig Kungl. Maj:t mer än en gång inför åtgärden att, om också bara under en viss tid, lätta på dessa straffbestämmelser. Ty det är inte allenast fråga om chaufförerna, utan det gäller också i vilken mån dessa stora bilar, överbelastade med 1,000, 2,000 eller 3,000 kg och därutöver, anställa skada på vägarna, de allmänna och kanske framför allt de mindre vägarna.

Herr talman! Jag vill inte trötta kammarens ledamöter med vidare argumentering i denna fråga. Jag hade tänkt att stillatigande låta utskottets förslag passera, men då nu herr Hagman har yrkat avslag på utskottets hemställan, skulle det se märkvärdigt ut, om jag, som tillhör nyssnämnda fackförbund, vilket har en så sorglig erfarenhet på hithörande område, icke skulle föra fram samma uppfattning som herr Hagman. Jag ber sålunda, herr talman, att i likhet med herr Hagman få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Nisser: Herr talman! Den maximivikt, som finnes angiven för alla lastbilar, är ju fastställd av fabrikanten. Han har förvisso lämnat en viss marginal mellan vad bilen verkligen tål och den maximilast, som är angiven. Denna marginal är givetvis olika för olika fabrikat och varierar kanske ganska starkt, men att den finns är alldeles säkert. Det är emellertid inte den saken

Ang. maximilasten för automobil. (Forts.)

det här gäller, utan här är det givetvis fråga om trafiksäkerheten. Det är med den för ögonen lagstiftningen bör ingripa. Det har ju visat sig på senare tider, att ehuru överbelastning av bilarna, efter vad det har sagts, många gånger förekommit, så har dock trafiksäkerheten, såvitt jag vet, inte blivit lidande. Jag hyser så stort förtroende för våra bilförare, att jag litar på att de själva kunna bedöma, om trafiksäkerheten är satt i fara. Det gäller närmast, om bilarnas bromsanordningar äro tillräckligt effektiva för att med en viss överbelastning kunna stanna bilen inom den begränsade sträcka, som ju är föreskriven i lagen.

Jag tror, att herr Berg tar till väsentligt i underkant, när han säger, att man genom överbelastning skulle spara endast några droppar bensin. Man kan säkerligen spara ganska många liter bensin vid överbelastning. Vi få i alla fall tänka på att bilens egenvikt också kräver drivmedel för framförandet. Om man då lägger några hundra kilogram extra till den angivna maximilasten, får man dem framförda nästan gratis.

En ganska väsentlig sak vid bedömandet av denna fråga anser jag vara, att man nu har gått in för att på allt sätt stimulera användningen av gengas, vare sig i form av kolgas eller trägas. För gengasdriften måste man ju montera ett aggregat på bilen, och det har en viss vikt. Det har på många håll praktiserats, att den som kör med gengas icke tagit full last, ty då blir bilen överbelastad. Jag har själv i min hemtrakt sett exempel på lastbilschaufförer och ägare, som monterat gengasaggregat på sina bilar, men när de kört en liten tid tagit bort dem igen. Dessa gengasaggregat, ha de sagt, väga 300—400 kg, de äro alltså tvungna att minska den nyttiga lasten med motsvarande vikt, och då blir det inte längre ekonomiskt att köra. Kungl. Maj:t bör alltså åtminstone under alla förhållanden få medge så pass stor överbelastning, att bilar med gengasaggregat kunna taga den fulla maximilasten. Annars motverkar man ju dessa åtgärder för bensinbesparing.

Det förefaller mig, som om det inte vore någon fara att lämna Kungl. Maj:t fullmakt att medge viss överbelastning av bilarna. Jag tror tvärtom, att det skulle vara synnerligen behöfligt för att man — såsom det förut anförts här — inte skall göra en massa annars laglydiga bilägare och chaufförer till lagbrytare.

Beträffande de böter, som chaufförerna blivit ådömda, därför att de följt bilägarnas fordran att överbelasta bilarna, så är det min bestämda övertygelse, att bilägarna hålla chaufförerna skadeslösa för dessa böter, men det är i alla fall synnerligen tråkigt för en chaufför att på detta sätt bli dömd som lagbrytare, därför att han haft någon överlast på sin bil.

Jag vill som sagt med fullt förtroende ge Kungl. Maj:t rätt att tillåta bilarna att taga viss överlast, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Hagman: Herr talman! Med anledning av de synpunkter, som nyss anfördes av herr Tamm, ber jag att få försäkra, att jag är lika ivrig som någon att spara på bensinen så mycket som möjligt. Men vi känna till, att det finns ett sätt, enligt vilket man kan tillgodose detta syfte i laga ordning. Man kan nämligen omtrimma vagnen och sedan ta reda på huruvida den kan lasta mer än fabrikanten ursprungligen avsett. Det finns väl intet hinder att förfara på detta sätt, som också anvisats av föregående års riksdag. Då inträda icke de riskmoment, som ha framhållits här. Vidare förhåller det sig ju så, att om jag i dag köper en lastvagn, som har sin maximilast angiven till ett visst tal, och kör med den under t. ex. fem års tid, inträder ingen förändring i maximilastens storlek och detta trots den förslitning vagnen varit underkastad. Därav

Ang. maximilasten för automobil. (Forts.)

förstår var och en, att maximivikten är angiven med en viss säkerhetsmarginal, men denna minskas år efter år, och det är klart, att trafikolyckor kunna förekomma, om man då utan vidare ökar maximilasten med ett eller annat hundratal kilogram, eller hur mycket det kan vara, utan att vagnen blivit trimmad för detta. Jag tycker, att det är ganska vågat att rekommendera en anordning av det slag, som herrarna i dag tala för, när man kan vinna syftet på ett helt annat och bättre sätt. Jag är ense med herrarna om att all möjlig besparing av bensin skall göras, men när man rekommenderar en lastökning utan vidare, tycker jag man liknar den ångpanneeldare, som jag hört att vår yrkesinspektion en gång fann hade belastat säkerhetsventilen på ångpannan med tegelstenar, ty, sade han, det grämde honom att en massa av hans ånga blåste bort, som han bättre behöfde för att hålla maskinen i gång. Det är ett sådant system som jag tycker att herrarna vilja gå in för.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande om avslag på utskottets utlåtande.

Herr Näslund: Herr talman! Jag begärde ordet, när herr Robert Berg upplyste kammaren om att andra kammaren vid behandlingen av detta ärende under urtima riksdagen i höstas hade avslagit Kungl. Maj:ts proposition. Detta är inte riktigt. Det var sammanjämningsförslaget, som andra kammaren avslög, medan denna kammare antog det. Kungl. Maj:ts proposition blev antagen av andra kammaren. Detta står redovisat i utskottsutlåtandet, och herr Berg och andra, som vilja studera det, kunna med lätthet finna, att min uppgift är riktig.

Sedan vill jag säga till dem, som med skrämmande bilder varnat kammaren för att gå med på utskotts-förslaget, att det väl inte finns någon möjlighet att läsa detta utskottsutlåtande på det sättet, att det helt enkelt skulle vara fråga om att upphäva ansvarsbestämmelserna. Detta var motionärens yrkande, men det är ingalunda utskottets ståndpunkt, utan utskottet har allenast velat rekommendera, att riksdagen skulle för sin del uttala, att om Kungl. Maj:t skulle vilja höja gränsen för maximibelastningen, har riksdagen ingenting att erinra däremot. Om jag fattade herr Robert Berg rätt, lämnade han den uppgiften, att en lastbilägare skulle ha tvingat en chaufför att lägga 3,500 kg överlast på en vagn, vars högsta belastning var satt till 3,000 kg. Jag vill säga herr Berg, att även om första kammaren, vilket jag hoppas, följer utskotts-förslaget, kommer en sådan förseelse inte att undgå bestraffning. Det är ju en orimlig överbelastning, som utskottet ingalunda velat rekommendera.

Jag vädjar till kammarens ledamöter att tänka efter, om inte just det exempel, som herr Berg gav, styrker utskottsmajoritetens uppfattning, att det finns en betydande säkerhetsmarginal, som man under nu rådande förhållanden skulle kunna utnyttja. Om en bil, som är besiktigad för 3,000 kg last, tål att lasta ytterligare 3,500 kg, d. v. s. *mer än 100 %* därutöver, så skulle väl Kungl. Maj:t kunna få medgiva, att gränsen för maximibelastning höjes med låt oss säga 20 % — ja, jag skall inte ange någon siffra, det överlämnar jag med fullt förtroende åt Kungl. Maj:t att bestämma.

Här har man alltså försökt ur utskottsutlåtandet få fram en helt annan tanke än utskottet har haft, och det var för att fästa uppmärksamheten härpå som jag begärde ordet. Vidare har utskottet ju också vidrört frågan om hastigheten. Utskottet menar, att höjer man gränsen för maximibelastningen, kan det vara skäl att taga i övervägande, huruvida inte farten i stället bör ytterligare begränsas.

Nu sade herr Hagman, att man ju kan nå samma syfte på andra vägar. Ja, det är ganska krångligt att komma fram på den väg han rekommenderade. Det är mycket enklare, om vi gå den väg, som utskottet här anbefaller.

Ang. maximilasten för automobil. (Forts.)

Med avseende å slitaget på vagnarna vill jag säga, att herr Hagmans resonemang därvidlag gäller vagnar i privattrafik men inte vagnar i yrkesmässig trafik, ty dessa skola ju undergå besiktning vartenda år. Herrarna glömma bort, att det finns en stor vagnpark, som går i yrkesmässig trafik i detta land, och om dessa bilar användas fem, sex, sju, åtta, nio eller tio år, förutsätter man naturligtvis, att besiktningsmännen granska dem så pass noggrant, att det inte är någon risk att låta även dem följa med i denna omgång. Vad sedan beträffar de lastbilar i enskild ägo, som inte äro underkastade det årliga besiktningstvånget, ligger det ju i bilägarens eget intresse att självmant vidtaga de reparationer och förbättringar, som en lastbil kräver för att kunna tåla den belastning, som den utsättes för i trafiken. Naturligtvis kan det finnas en och annan mer eller mindre vårdslös ägare, men jag tror inte, att dessa förekomma i sådant antal, att man skall behöva taga hänsyn till dem i detta sammanhang.

Vad utskottet velat säga som svar på den föreliggande motionen är alltså, att utskottet anser, att det inträtt så pass ändrade förhållanden i fråga om tillgången på bensin sedan detta ärende behandlades i höstas, att man kan våga taga detta steg. Jag är övertygad om att det inte skall inträffa några trafikolyckor av den anledningen. Jag upprepar vad jag sagt i utskottet och annorstädes, att trafikolyckornas antal inte beror på de tunga lasterna utan på den höga farten.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr Berg, Robert: Herr talman! Herr Näslund trodde sig ur ett exempel som jag anförde kunna hämta ett argument för sin egen uppfattning. Jag skall försöka taga honom ur den villfarelsen. Den där överbelastningen av 3,500 kg på en fyra tons lastbil visade visst inte, att en stor överbelastning kan gå för sig; det gick nämligen på det viset, att bilen körde sönder. Det är därigenom vi fått uppgift om att den hade 3,500 kg överlast, vilket chauffören fick böta 20 kronor för. Detta är sålunda intet bevis för den uppfattning, som herr Näslund vill göra sig till tolk för.

Man vill göra gällande, att det utan olägenhet skulle kunna gå för sig att överskrida maximibelastningen för våra lastbilar. Varför har man då angivit bilens lastkapacitet? Denna är beräknad efter bilens bromsar, fjädrar och ringar. En vagn, som är konstruerad med en viss bärkraft, kan visserligen tillåta någon liten överlast men ingalunda till den omfattning, som i nio fall av tio förekommer inom lastbilstrafiken. Vi ha ett parallellfall: järnvägarna, som trafikera väsentligt lättare banor, tillåta icke under några omständigheter överbelastning med mer än 10 %. Så snart en vagn är överbelastad med mera, blir vederbörande godsavsändare anmodad att lossa, så att överbelastningen icke blir större än 10 %. Vi hade denna fråga uppe i höstas, och reservanterna i det utskott, som då handlade ärendet, medgävo, att man skulle kunna tänka sig en viss procentuell överbelastning. Detta kan vem som helst förstå, men det är givet, att där kan man tillämpa den gamla satsen, att ger man en viss potentat det ena fingret, tar han snart hela handen. Jag tror, att den bilden är träffande i detta sammanhang.

Sålunda anse vi på vår sida, att denna fråga är så viktig med hänsyn till både chaufförernas säkerhet, materialets, vägarnas och trafikanternas säkerhet, att vi inte vilja vara med om att möjligheter skola givas till upphävande av dessa bestämmelser ens för en viss tid, ty därtill äro de för allvarliga och för omfattande.

Det var någon talare, som yttrade, att jag hade sagt, att det bara gällde några droppar bensin. Det gjorde jag, och detta därför att det ju inte är utrett, hur mycket bensin man sparar på varje tons överlast. Om det hade kun-

Ang. maximilasten för automobil. (Forts.)

nat presteras något bindande bevis för att man verkligen kan vinna något här, skulle jag kunnat reflektera på saken, men det har ju inte skett. Och gamla lastbilschaufförer ha den uppfattningen, att så synnerligen stora besparingar av bensin kan det omöjligen bli.

De gengasdrivna lastbilarna äro uppenbarligen en historia för sig. De höra ju inte hemma i denna diskussion, utan här gäller det att spara bensin.

Herr talman! Jag vill sluta med att säga, att de synpunkter, som herr Näs-lund framförde i sitt anförande, icke kunnat ändra min uppfattning. Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Mannerskantz: Herr talman! När den siste ärade talaren två gånger brutit vår överenskommelse, anser jag mig ha rättighet att göra det jag också, men jag gör det bara för att meddela, att, även fastän jag har motionerat om något annat än utskottet föreslår, jag inför ett så pass enhälligt utskottsut-låtande inte kommer att yrka bifall till motionen utan ansluter mig till ut-skottsutlåtandet. Jag gör detta, även om jag anser, att det är riskablare att medge viss överbelastning än att taga bort maximilastbestämmelserna alldeles. Det sista skulle vara bättre, därför att då komme det på vars och ens ansvar att bedöma, hur mycket hans bilfjädrar och -bromsar tåla.

Vidare vill jag säga, att det nu är så pass många, som överträda bestä-melserna om maximilast, att man tycker, att det är upplösande för rättsupp-fattningen. Det är bättre att vara som hedningarna, som inte synda, därför att de inte hava lagen. Jag skall inte ingå på någon polemik med herr Berg, ehuru det vore frestande, utan jag anhåller endast, att kammaren, särskilt vid denna långt framskridna tidpunkt, måtte uppskatta detta anförandes kort- genom att bifalla utskottsutlåtandet.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen enligt de yrkan-den, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle avslå såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med över-vägande ja besvarad.

Herr *Berg, Robert*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt ef-ter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av föl-jande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 35, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta mo-tionen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda upp-maningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propo-sitionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propo-sitionen.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 12 § lagen den 2 juni 1933 (nr 269) om ägofred m. m., såvitt propositionen hänvisats till jordbruksutskottet, jämte i ämnet väckt motion, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 12 § lagen den 2 juni 1933 (nr 269) om ägofred m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskottet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 52, i anledning av väckta motioner angående befolkningens å norra Öland rätt till utsyning av husbehovsvirke från Böda kronopark;

nr 53, i anledning av väckt motion angående främjande av en mera tillfredsställande vård av enskilda skogar;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående räntan å ogulden köpeskilling för viss kronoegendom samt om betalningsanstånd för köpare av sådan egendom; samt

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för lagring av brännolja för jordbrukets behov.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 305.

Herr *Andersson, Alfred*, avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 238, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m.

Motionen blev på begäran bordlagd.

Anmäldes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen: nr 326, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statens ammunitionsnämnd för budgetåret 1940/41;

nr 327, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till främjande och nyttiggörande av vissa uppfinningar m. m.;

nr 328, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag till kapitalinvesteringar i försvarsväsendets fastighetsfond dels till vissa förråds- och garagebyggnader, dels ock till nybyggnad för ammunitionsfabriken;

nr 336, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa extra undervisningskurser för medicine studerande m. m.;

nr 337, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlönings- och statsbidragsbestämmelser i anledning av undervisningens inställande till följd av bränslebrist m. m.; samt

nr 343, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning, beträffande förslaget nr 326, att utskottets hemställan i utlåtande nr 185, vidkommande förslaget nr 327, att utskottets hemställan i utlåtande nr 184, rörande förslaget nr 328, att utskottets hemställanden i utlåtande nr 186, angående förslaget nr 336, att utskottets hemställan i utlåtande nr 192, i avseende på förslaget nr 337, att utskottets hemställan i utlåtande nr 195 samt, i fråga om förslaget nr 343, att utskottets hemställanden i utlåtande nr 211 bifölles även av andra kamraren.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtande nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av § 63 regeringsformen och § 39 mom. 1 riksdagsordningen jämte i ämnet väckta motioner;

statsutskottets utlåtanden:

nr 201, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för försvarsväsendets fastighetsfond för budgetåret 1940/41;

nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anordnande av vissa farleder jämte en i ämnet väckt motion;

nr 203, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överskridande av vissa poster i avlöningsstaterna för universiteten och karolinska medikokirurgiska institutet m. m.;

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statlig lagerhållning m. m.;

nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II för budgetåret 1939/40 till vissa vedeldningsprov m. m.;

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till fortlöpande konsumtionsundersökningar;

nr 208, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till valuta-kontoret;

nr 209, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden för budgetåret 1940/41; samt

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående biträdande av ackord med avseende å lån från statens utlåningsfonder m. m.;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 37, i anledning av väckta motioner om utredning rörande effektiv beskattning av vissa lyxvaror; samt

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om nöjesskatt, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 § valutalagen den 22 juni 1939 (nr 350);

nr 43, angående ersättning till viss hos 1940 års riksdag anställd personal vid inkallelse till militärtjänstgöring i anledning av anbefalld förstärkt försvarsberedskap m. m.;

nr 44, angående tilläggsarvoden till sekreteraren och notarien med sekreterargöromål hos första lagutskottet;

nr 45, i anledning av väckt motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående utövande under vissa utomordentliga förhål-

landen av fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret tillkommande befogenheter, m. m.; samt

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående översten F. A. K. Allbrandts tjänstepensionsförmåner i händelse av förflyttning till lägre beställning;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 52, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående förbud mot vissa sammanslutningars verksamhet, dels ock vissa i ämnet väckta motioner;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m. m. och lag med vissa bestämmelser om utländsk försäkringsrörelse här i riket vid krig m. m.; samt

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 16:o lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt; ävensom

andra lagutskottets utlåtande nr 36, i anledning av väckta motioner om inbegripande av skriv- och telegrafistkramp under lagen om försäkring för vissa yrkessjukdomar.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl 5.10 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Fredagen den 7 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 323, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avyttrande av vissa kronan tillhörande markområden jämte en i ämnet väckt motion; och

nr 344, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan kronan och Stockholms stad rörande vissa markfrågor i Stockholm m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 338, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 12 § lagen den 2 juni 1933 (nr 269) om ägofred m. m., såvitt angår lagförslaget;

nr 339, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m.;

nr 340, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillägg till 3 § epidemilagen den 19 juni 1919 (nr 443);

nr 341, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 8 §, 3 kap. 14 §, 4 kap. 3 och 4 §§ samt 17 kap. 1 § lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet, m. m.; samt

nr 342, i anledning av väckt motion angående borttagande av straffbestämelsen för befordran med lastautomobil av last, vars vikt överstiger den för automobilen fastställda maximilasten.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 346, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § förordningen den 16 maj 1884 (nr 25) angående patent;

nr 347, i anledning av väckta motioner angående tiden för ikraftträdandet av 1939 års lagstiftning om villkorlig dom m. m.;

nr 348, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 191 § strafflagen för krigsmakten; samt

nr 349, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till skydd för prästgårdarnas byggnadskultur, dels ock i ämnet väckta motioner.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 350, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 12 § lagen den 2 juni 1933 (nr 269) om ägofred m. m., såvitt propositionen hänvisats till jordbruksutskottet;

nr 351, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av Mellanängen nr 1 och Österängen nr 2 i Jönköpings län;

nr 352, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppskov med amorteringar å lån från fiskerilånefonden;

nr 353, i anledning av väckta motioner angående befolkningens å norra Öland rätt till utsyning av husbehovsvirke från Böda kronopark;

nr 354, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående räntan å ogulden köpeskilling för viss kronoegendom samt om betalningsanstånd för köpare av sådan egendom; ävensom

nr 355, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för lagring av brännolja för jordbrukets behov.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet den av herr *Andersson, Alfred*, m. fl. väckta motionen, nr 238, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran konstitutionsutskottets utlåtande nr 23, statsutskottets utlåtanden nr 201—210, bevillningsutskottets betänkanden nr 37 och 38, bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 42—46, första lagutskottets utlåtanden nr 52—54 samt andra lagutskottets utlåtande nr 36.

Herr *Norman* väckte en motion, nr 239, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa av krisläget föranledda lönespörsmål.

Motionen blev på begäran bordlagd.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.07 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.